

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**SEZÂİ KARAKOÇ'UN DİRİLİŞ FİKRİ VE
MEDENİYET ANLAYIŞI**

HASAN ALİ SERVİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF.DR. HAYRİ ERTEN

KONYA 2021

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan Ali SERVİ		
	Numarası	18810201022		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hasan Ali SERVİ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan Ali SERVİ		
	Numarası	18810201022		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Pof. Dr. Hayri ERTEN		
	Tezin Adı	Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı		

Bu çalışmada, Karakoç'un eserlerinden yola çıkılarak onun din ve toplum anlayışına yönelik fikirleri ile diriliş ve medeniyet anlayışı incelenmiştir. Konu, temel olarak din ve toplum altyapısına dayanmakta, bu bağlamda Karakoç'un din-birey, din-toplum, din-medeniyet, toplum-medeniyet gibi mevzulardaki görüşleri etrafında yoğunlaşmaktadır. Karakoç, eserlerinde din konusuna özel bir önem atfetmiş, toplum ve medeniyet olma noktasında dinin rolü üzerinde bir hayli durmuştur. Toplumsal dirilişin köklerini dinde arayan Karakoç, bu noktada toplumsal bilince, toplumsal bilincin oluşmasında ve devamında önemli rol oynayan medeniyet faktörüne odaklanmıştır.

Karakoç'a göre medeniyet gerek bireysel anlamda gerek ise toplumsal anlamda bir kimlik ve kişilik ortaya koymada en önemli unsurdur. Bir medeniyeti oluşturan ve devamını sağlayan en önemli unsurlardan biri ise dindir. İçinde bulunduğumuz dönemde Müslümanların yaşadığı kimlik sorununun aynı zamanda yaşamış oldukları medeniyet sorunu ile de yakından ilgisi vardır.

Karakoç'un fikirleri şimdiye kadar çeşitli disiplinlerde birçok araştırmaya ve kitaba konu olmuştur. Bu çalışma da ise Karakoç'un fikirleri, sosyoloji biliminin konuları ve sosyolojik bakış açısı çerçevesinde ele alınmaya çalışılmaktadır. Araştırma: Giriş, Sezai Karakoç'un Hayatı, Sezai Karakoç'un Din ve Toplum Anlayışı, Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı, Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırmada, Karakoç'un düşünsel eserleri incelenmiş olup konuya dair bakış açısı, en doğru şekilde kavranmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Karakoç, din, toplum, diriliş, medeniyet

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hasan Ali SERVİ		
	Student Number	18810201022		
	Department	Philosophy and Religious Studies		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
	Title of the Thesis/Dissertation	The Resurrection Idea and Civilization Comprehension of Sezai Karakoç		

In this study, based on Karakoç's works, his ideas about religion and society and his understanding of resurrection and civilization were examined. The subject is basically based on religion and society, and in this context, it focuses on Karakoç's views on subjects such as religion-individual, religion-society, religion-civilization, society-civilization. Karakoç gave importance to religion in his works, and emphasized the role of religion in being a society and civilization. Karakoç sought the origins of social resurrection in religion. He focused on the civilization factor in the formation of social consciousness.

According to Karakoç, Civilization is the most important element in revealing an identity and personality both individually and socially. Religion is one of the most important elements that make up a civilization and ensure its continuation. The identity problem faced by Muslims in the current period is also closely related to the civilization problem they have experienced.

Karakoç's ideas have been the subject of various researches and books so far. In this study, Karakoç's ideas are tried to be discussed within the framework of sociological science and sociological perspective. Research: It consists of Introduction, Sezai Karakoç's Life, Sezai Karakoç's Understanding of Religion and Society, Sezai Karakoç's Idea of Resurrection and Understanding of Civilization, Conclusion and Bibliography. In the research, Karakoç's intellectual works were examined and his point of view on the subject was tried to be grasped in the most correct way.

Keywords: Karakoç, religion, society, resurrection, civilization

İÇİNDEKİLER

Önsöz ve Teşekkür.....	VIII
A. Giriş.....	1
B. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
C. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
D. Araştırmanın Yöntemi.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN BİYOGRAFİSİ

1.1. Sezai Karakoç'un Hayatı.....	8
1.2. Edebi Kişiliği.....	10
1.3. Düşünsel Kişiliği.....	12
1.4. Siyasi Kişiliği.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE TOPLUM

2.1. Sezai Karakoç'un Din ve Toplum Anlayışı.....	14
2.1.1. Din Kavramı.....	14
2.1.2. Sezai Karakoç'a Göre Din.....	17
2.1.3. Toplum Kavramı.....	19
2.1.4. Sezai Karakoç'a Göre Toplum.....	24
2.1.5. Sezai Karakoç'a Göre Din ve Toplum İlişkisi.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN DİRİLİŞ FİKRİ VE MEDENİYET ANLAYIŞI

3.1. Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri.....	38
3.1.1. Diriliş Kavramı.....	38
3.1.2. Diriliş Düşüncesi ve Amacı.....	41
3.1.3. Diriliş Düşüncesi ve Diriliş Nesli.....	50
3.1.4. Diriliş Düşüncesi ve İslam Toplumu.....	60
3.1.5. Diriliş Düşüncesi ve Ekonomi.....	66
3.1.6. Diriliş Düşüncesi ve Eğitim.....	74
3.2. Sezai Karakoç'un Medeniyet Anlayışı.....	80
3.2.1. Medeniyet Kavramı.....	80
3.2.2. Sezai Karakoç'a Göre Medeniyet.....	89
3.2.2.1. İslam Medeniyeti.....	92
3.2.2.2. Batılılaşma Düşüncesi ve Medeniyet.....	98
Sonuç ve Öneriler.....	105
Kaynakça.....	109
Sezai Karakoç'a Ait Kaynaklar.....	109
Diğer Kaynaklar.....	110

Önsöz ve Teşekkür

Din, birey ve toplum ilişkisi yüzyıllardır üzerine düşünülen ve yazılan bir konudur. Antik Yunan düşüncesinden bugüne kadar güncelliğini koruyan bu konu özellikle Avrupa’da başlayan Rönesans, reform ve devam eden süreçte önemini daha da arttırmıştır. Batı merkezli ortaya çıkan gelişmelerden sonra değişen dünya görüşü ile birlikte toplum ve birey, din ve toplum, din ve birey ilişkileri yeniden şekillenmeye başlamıştır. İnsanın doğaya olan hakimiyetinin artması, onun tanrı ile olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmesi sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu durumun farkında olan ve içinde yaşadığı çağı yansıtmaya görevi olan düşünürler bu konularla ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Son iki asırda Batı düşüncesinden Aguste Comte, Max Weber, Emile Durkheim, Karl Marx gibi düşünürler bahsi geçen konularda öncülük etmişler ve fikirler üretmişlerdir. Zaman geçtikçe anlaşılmıştır ki bu düşünürler tarafından ortaya konan, din ve toplum ilişkisine dair yaklaşımların bir kısmı isabetli bir kısmı isabetsiz olmuştur. Bununla birlikte din ve toplum konusunda yapmış oldukları çalışmalar kendilerinden sonraki sosyal bilim çalışmalarına yol göstermesi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla yaptıkları çalışmalar bilim dünyasının çeşitli kesimleri tarafından takdir görmekle birlikte yapılan temel eleştiri; bu düşünürlerin Batı tecrübesi yaşamış olan toplumlara bakarak tüm dünya toplumlarını kapsayıcı açıklamalar ve genellemeler yapmaya çalışmasıdır.

Özellikle 19. Yüzyıldan itibaren hem teknik hem de teorik anlamda üstünlüğü Batıya kaptıran İslam dünyası, teknik anlamda hala çok gerilerde olmasına rağmen teorik anlamda fikir üretme konusunda az da olsa bir kıpırdanma içerisine girmiş durumdadır. 20. Yüzyılda Hint alt kıtası, Kuzey Afrika ve Türkiye’de meydana gelen gelişmeler değerlendirildiğinde İslam dünyasında ki fikri hareketlilik göze çarpacaktır. Mesela İslam dünyasında; Seyyid Kutup, Hasan el-Benna, Mevdudi, Muhammed Hamidullah, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Sezai Karakoç, Cemil Meriç gibi isimlerin din, toplum ve birey ile ilgili bazen doğrudan bazen dolaylı olarak değerlendirmeleri mevcuttur ve bu isimler, birçok araştırmaya da konu olmuş durumdadır.

Bu arařtırmada, bahsini ettiėimiz dűřünűrlerden biri olan Sezai Karakoç ۆzelinde, Karakoç'un sosyoloji bilimi ile baėlantı kurulabileceėini dűřűndűėűműz fikirleri ele alınıp deėerlendirilmektedir. Arařtırmada, Karakoç'un din ve toplum konusundaki fikirlerinden hareketle diriliř ve medeniyet konusundaki fikirleri temel odak noktası olarak belirlenmiřtir. Çalıřmada, konuyla ilgisi bakımından doėrudan ya da dolaylı olarak yukarıda ismini zikrettiėimiz dűřünűrlerin fikirlerinden de yararlanılmıřtır. Çalıřma yapılırken sosyal bilimlerin yorumlayıcı yaklařımı ۆn planda olsa da bilimsel bir arařtırmanın gerektirdiėi objektiflik ve etik ilkelerine olabildiėince dikkat edilmeye çalıřılmıřtır.

Yapmış olduğum bu ilk bilimsel ve akademik çalışmamda bana desteklerini esirgemeyen ve beni her anlamda destekleyen, konuya olan motivasyonumu arttıran, kendi kitaplığını bana tahsis eden danışman hocam Prof. Dr. Hayri Erten'e teřekkűr ediyorum.

Hasan Ali SERVİ

A. Giriş

Araştırma; Çerçevesi ve sınırları belirlenmiş bir konuda içinde bulunulan dönemin akademik ölçütlerine uyularak yapılan sistematik çalışmalardır. Araştırma kavramının farklı bakış açılarına göre farklı tanımları yapılsa da bu tanımların hepsinde ön plana çıkan bazı ortak yanlar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır; araştırmanın iyi bir problemi ele almış olması, objektiflik, planlı olmak, sistemli olmak. Bu maddeler içerisinde en önemlisi bize göre araştırmanın iyi bir problemi ele almış olması konusudur. Çünkü bütün araştırmayı yönlendirecek, süreci belirleyecek, yöntem ve tekniğin seçimini etkileyecek olan durum problem seçimidir. Bu konuyu, Bilimsel Araştırma Teknikleri kitabında Saim Kaptan şöyle ifade etmektedir; ‘İyi bir araştırmada aranacak özelliklerden belki de en önemlisi iyi bir problemi ele almış olmasıdır. Araştırma sonuçlarının değeri bu sonuçların doğru ya da yanlış olabileceği olasılığının tayinindeki mantıki münakaşanın kuvvetine bağlıdır’¹.

Dolayısıyla bu düstur dikkate alındığında araştırma probleminin iyi belirlenmiş olması ve bu çerçevede belirlenecek olan hipotezlerin tespiti, araştırmanın seyrini doğrudan etkileyecektir. Çünkü araştırma esnasında kullanılacak kaynaklar ve bunlardan yapılacak analizler daha öncesinde ortaya konulmuş olan problem ve hipotezlerle çok yakından ilişkilidir. Bu çerçevede araştırma kavramının genel anlamı ve kapsamı ile ilgili verilen bu kısa bilgilendirmeden sonra bu çalışmaya özel olarak ortaya koyduğumuz araştırma problemi, amacı, önemi ve araştırmanın yöntemlerine göz atabiliriz.

B. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bilimsel bir araştırmada araştırmacı için en zor durumlardan biri hangi konunun seçileceği mevzusudur. Problemi belirlemeden önce araştırmacıyı seçecek olduğu problemi belirlemeye yöneltecek bazı durumların, güdülenmelerin yaşanması gerekmektedir. Araştırmayı bir meslek edinmiş, sadece kendine verilen görevi yapan ve bundan geçimini sağlayan araştırmacılar dışında özellikle lisansüstü seviyede araştırma yapan öğrenciler seçecek olduğu konuyu iyi belirlemeli, içinde bulunduğu

¹ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Rehber Yayınevi, Ankara 1973, s. 88

maddi ve manevi şartları değerlendirerek ilgisini çeken bir konuya yönelmelidir. Birçok bilimsel araştırma ve yöntem kitabında bundan bahsedilmektedir. Araştırmaman yöntem ve tekniği konusunda sıkça yararlandığımız Saim Kaptan, seçilecek olan konuya belli oranda ilgi duyulması gerektiğini ısrarla vurgulamış, bu durumun hem araştırmanın kalitesini hem de ileri ki dönemlerde kişinin hayatını etkilediğini belirtmiştir. Kaptan, konuya yönelik şunları ifade etmektedir; ‘‘Herscel kırk yaşına kadar bir müzikçi idi; fakat tecessüs onu astronomist yaptı ve büyük bir teleskop inşa etmesine, Uranüs gezegenini keşfetmesine yol açtı. Galileo, Pisa Üniversitesinde doktora tahsil ediyordu; fakat ilgi ve tecessüs onu matematik ve tabii bilimlere yöneltti. O bir doktor ve profesör olarak alacağı paranın otuzda biri nispetinde bir gelire matematik profesörlüğünü tercih etti’’.²

Görüldüğü gibi araştırma konusunu seçmek ve ondan daha da önce gelen hangi alanda çalışılacağını belirlemek başka birçok faktör ile birlikte çoğunlukla kişinin kendi ile alakalı bir durumdur. Genel anlamda Sosyoloji, özel anlamda Din Sosyolojisi alanında araştırma yapmaya talip olan bir kişi olarak bizi bu alana yönelten durum; dünyada ki sürekli değişim ve bu değişim sürecinde insanların din ile olan ilişkilerine duyduğumuz meraktır. Bunun dışında; Ziya Gökalp, Cemil Meriç, Sezai Karakoç, Şerif Mardin, Hilmi Ziya Ülken, Erol Güngör, Aliya İzzetbegović, Nurettin Topçu gibi isimlerin eserleri sosyoloji-felsefe alanına yönelmemizi etkilemiştir. Bunun yanında bu araştırmanın temel konusu olan Sezai Karakoç’un fikirlerine dikkatimizi çeken birçok kaynak olmakla birlikte Turan Karataş’ın *Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç* isimli kitabı, Hece Dergisinin 2003 yılının Ocak ayında çıkardığı *Sezai Karakoç* isimli 73. Sayısı ve Muhittin Bilge’nin yapmış olduğu çalışmalar konuya olan ilgimizi büyük oranda belirlemiştir. Genel anlamda araştırma problemi, problem seçimi ve araştırma konusunda dair verilen bu bilgilerden sonra çalışmanın kendi konusunda yönelik bilgilere geçebiliriz.

Bu çalışmada, Sezai Karakoç’un düşünce dünyasında Diriliş fikri ve medeniyet anlayışı, din ve toplum temelinde ele alınmakta, sosyolojik bakış açısı çerçevesinde konu enine boyuna incelenmektedir. Tabi bu analiz yapılırken gerek

² Kaptan, a.g.e., s. 92

felsefe gerek ise psikoloji biliminin kavramlarından ve bakış açısından da yararlanılmıştır. Aynı zamanda Karakoç'un diğer konulardaki fikirleri ve dünya görüşü genel olarak irdelenmiş ve bu fikirlerin bu çalışmada ele aldığımız konularla olan ilişkisi üzerinde yeterince durulmuştur.

Karakoç gerek yazdığı şiirler ile gerek ise düşünsel yönü ile Türkiye’de 20. Yüzyılın önemli fikir adamlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Karakoç’un hayatı araştırıldığında kişisel olarak pek fazla gündemde olmayı sevmediği, basın ve yayın organlarına canlı mülakat vermekten kaçındığı görülmektedir. Günlük hayatındaki bu özelliklerinin aksine düşünsel ve yazın yönüne baktığımızda birçok konuda fikir beyan ettiği ve bu fikirlerinin de çoğunun din olgusu ile daha doğrusu İslam dini ile yakından ilgisi olduğu görülmektedir. Bunula birlikte Hristiyanlık, Yahudilik, Çin, Hint ve Japon dinlerine de toplumsal fonksiyonlarına yönelik atıflarda bulunmuştur. Karakoç’un eserleri incelendiğinde yazılarının çoğu 2000’li yılların öncesinde yazılsa da ele aldığı konuların günümüzde hala canlılığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bu araştırma da “Sezai Karakoç Düşüncesinde Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı” temel problem alanına yönelik alt problemler belirlenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma nicel bir araştırma olmadığı için araştırma sürecinde ve konu başlıklarında konunun odak noktasından ayrılmamak kaydıyla esneklikler olmakla birlikte bahsi geçen temel problem alanına yönelik ele alınacak alt problemler şunlardır;

- Karakoç’un din ve toplum anlayışı nasıldır?
- Karakoç düşüncesinde dinin toplum için önemi nedir?
- Karakoç’a göre diriliş ne demektir?
- Karakoç’un diriliş nesli düşüncesinde dinin rolü nedir?
- Karakoç düşüncesinde diriliş fikri için eğitim ve ekonomi ne anlam ifade etmektedir?
- Karakoç’un medeniyet anlayışı ve İslam medeniyetine olan bakış açısı nedir?
- Karakoç’un medeniyet anlayışında dinin rolü nedir?
- Karakoç’un medeniyet anlayışında Batılılaşma düşüncesinin yeri nedir?

Bir fikir adamının görüşlerini değerlendirirken içinde bulunduğu dönem, doğup büyüdüğü ortam ve yaşadığı olayları dikkate almadan yorumlar yapmak doğru bir yaklaşım değildir. Bilimsel değerlendirmelerde konunun bu boyutuna yönelik pek fazla açıklama yapılmasa da araştırmacı araştırdığı kişinin fikir dünyasında etkili olmuş veya etkili olduğunu düşündüğü olayları iyi tahlil etmeli değerlendirmelerinde doğrudan olmasa da dolaylı olarak buralara atıflar yapmalıdır. Dolayısıyla bu araştırmada da Karakoç'un kişisel yaşamının ve yaşadığı olayların fikir dünyasına nasıl etki ettiği araştırmanın ilgili bölümlerinde olabildiğince objektif ve daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmeye çalışılmıştır.

Sezai Karakoç, ekonomik imkanları kısıtlı bir ailede yetişmiş ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde okumuştur. Yani mülkiye eğitimi almıştır. Fikirleri incelendiği zaman aldığı eğitimin de etkisi ile siyaset felsefesine yaklaşan görüşleri ve siyasi terimlere ağırlık veren günlük gazete yazıları ön plana çıkmaktadır. Karakoç hem Anadolu coğrafyasını ve kültürünü iyi bilmekte hem de Türk-İslam kültürünü ve tarihini iyi incelemiş olan bir düşündürdür. Fikirlerinin temel dinamiğini oluşturan “diriliş düşüncesi” ve onun pratiğe dökülmüş hali olan “diriliş sitesi-diriliş nesli” anlayışı Karakoç'un aldığı eğitim ile yaşadığı hayatın ve hayal ettiği dünyanın adeta bir fotoğrafını gözler önüne sermektedir.

Bu bölümde, araştırma konusunun daha iyi tanıtılması amacıyla kısaca Karakoç'un bazı temel fikirlerinden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir; Sezai Karakoç'a göre Tarihçilerin, sosyologların din olarak tespit ettiği sistemlerin çoğu din değildir. Din hayatın sadece bir alanını değil tüm alanını kapsayan bir sistemdir. Din sadece bireyle, sadece ahlak, sadece iktisat, sadece eğitim ile ilgilidir gibi yorumlar hatalıdır. Özellikle İslam dini, hayatın her alanını kuşatmakta ve hayatın her alanına yönelik insanları yönlendirici normlar ortaya koymakta ve tavsiyeler vermektedir. Din konusundaki bu fikrinden de anlaşıldığı gibi Karakoç, din konusunda hakikatin İslam olduğu üzerinde durur.³ Şüphesiz Karakoç'un bu düşüncesi Kuran-ı Kerim'de yer alan; “Allah katında din ancak İslam dinidir...”⁴ ayetine dayanmaktadır. Karakoç,

³ Sezai Karakoç, **İslam**, Diriliş Yayınları 19. Baskı, İstanbul 2018a, s.7

⁴ Âl-i İmrân Suresi 19. Ayet

din konusundaki bu bakış açısı bağlamında hem bireye hem de topluma yönelik değerlendirmeler yapmakta, İslam toplumunun ve İslam medeniyetinin dünü, bugünü ve geleceğini ele almaktadır.

C. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bilimsel bir araştırmanın amacı araştırılan konuda en doğru bilgilere ulaşmak ve olabildiğince objektif olarak konuyu değerlendirmektir. Çalışmanın nicel veya nitel oluşuna göre araştırma sonucunda ulaşılmak istenen sonuçlar ve yorumlar da farklı olacaktır. Bu çalışmada, nitel araştırma teknikleri kullanıldığı için objektifliği sağlamanın zorluğu ortadadır. Bununla birlikte objektif anlayışa en yakın şekilde hareket etmek için gayret gösterilmiştir.

Bu çalışmada, Sezai Karakoç'un fikirlerinden hareket edilerek araştırmanın konusu ve problemi başlığında ele aldığımız konular sosyolojik bakış açısıyla tahlil edilmiştir. Bu konuların her biri bağımsız birer araştırma konusu gibi görülse de amaç sadece Sezai Karakoç'un fikirleri etrafında konuyu nihayetlendirmek olduğu için çalışmada da hep bu düsturdan hareket edilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Bahsi geçen konularda, Karakoç'un yorumları genelde 2000'li yılların öncesinde olsa da konular günümüzde hala güncelliğini korumaktadır. Konular sosyoloji literatürü ve terimleri dikkate alınarak betimlenmiş olup bu araştırma ile din ve toplum alanındaki teorik yorumlamalara mütevazî bir katkı yapmak hedeflenmiştir. Araştırma, Karakoç'un düşünsel alana yönelik tüm eserlerinin incelenmesi sonucu ortaya konmuş olması ve din ve topluma dair Karakoç'un fikirlerini kapsayıcı bir bakış açısı ile ele alması bakımından önem arz etmektedir. Bununla birlikte gözden kaçan detayların olması muhtemeldir. Çünkü; Karakoç, oldukça üretken bir düşünürdür ve ortaya koymuş olduğu eser sayısı fazladır. Dolayısıyla bahsi geçen konularda Sezai Karakoç temelinde bir bütün olarak analiz yapmak oldukça zor bir iştir.

Bu araştırmanın başka bir amacı da bir fikir adamının görüşlerini bilimsel olarak değerlendirme konusunda yeni araştırma yapacak olanlara katkı sağlamak ve ilgili literatüre kaynak sunmaktır. Bir diğer konu, hangi alanda olursa olsun kendini fikir üretmeye adanmış insanlara yaşarken değer vermek ve onları taltif etmektir. Tabi

ki Karakoç'un böyle bir beklentisi yoktur ama gerek edebiyat alanında gerek düşünsel alanda bu kadar kaynak üretmiş bir alime yaşarken değer vermek fikirlerini yeni nesillere aktarmak bizim açımızdan önem arz etmektedir. Ayrıca ülkemizde "yaşarken değer verme" kültürünün oluşmasının, fikir üretecek yeni beyinlerin ortaya çıkmasını da güdüleyeceği kanaatini taşımaktayız. Bu durum doğal olarak topluma ve kültüre doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlayacaktır diye düşünmekteyiz.

Özetle söylemek gerekirse; Araştırmamızda, Karakoç'un yetiştiği ortam ve yaşadığı süreçler de dikkate alınarak analizler yapılmıştır. Karakoç'un özellikle sürekli tekrar ettiği kavramlar tespit edilmiş ve sosyoloji alanı ile ilişkilendirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Temel amaç; Karakoç'un toplum ve din anlayışını ve bu konular hakkında yaptığı değerlendirmeleri bahsi geçen diğer alt konularla birlikte ele alıp olabildiğince nesnel bir şekilde gün yüzüne çıkarmaktır.

D. Araştırmanın Yöntemi

Toplumda yaşayan bireyler olarak insanların toplumsal yaşama biçimlerini, kuralları nasıl algıladıklarını ve bu algıları kendi yaşamlarına nasıl yansıttıkları konusu ile yakından ilgilenen Sosyoloji, nitel araştırmada kabul edilen bazı temel bakış açılarına ve yöntemlere önemli katkılarda bulunmuştur. İnsanların kendi davranışlarını nasıl biçimlendirdikleri, başkalarının davranışlarını nasıl anlayıp yorumladıkları, çeşitli insanlarla ve ortamlarla ilgi algıları, Sosyoloji için önemlidir.⁵

Araştırmanın konusu, konuyu değerlendirme biçimi, araştırmacının bakış açısı ve içinde bulunulan mevcut şartlar, seçilen araştırma yöntem ve tekniğini de etkilemektedir. Sosyoloji biliminin bağımsız bir bilim olarak ilk ortaya çıktığı dönemlerde Pozitivist anlayışa dayanan nicel araştırma yöntemleri ön plana çıksa da zaman içerisinde bu anlayış sorgulanmaya başlamış, anlamacı ve eleştirel yaklaşım gibi yaklaşımlar araştırmalarda kendini göstermiştir. Günümüzde pozitif bilim anlayışı, bilimsel araştırmaların özellikle de sosyolojik araştırmaların tek hâkimi olma özelliğini kaybetmiş durumdadır. Post-pozitivist bilim anlayışı giderek önemini

⁵ Ali Yıldırım & Prof. Dr. Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2016, s.38

arttırmaktadır. Post-pozitivist bilim anlayışı tam olarak objektifliği sağlayamasa da insanı ve toplumu incelemeye daha uygun bir yaklaşım tarzıdır.

Bu araştırma, teorik bir çalışma olduğu için post-pozitivist bilim anlayışının anlamacı ve yorumlayıcı bakış açısını temel almakta, nitel araştırma yönteminin söylem analizi tekniği esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, Sezai Karakoç'un kitapları, dergi ve günlük gazete yazıları başta olmak üzere Sezai Karakoç'un fikirlerine dair yazılan akademik tez ve makaleler incelenmiştir. Karakoç, sadece fikirsel yönüyle değil edebi yönü ile de ön plana çıkmış bir kişilik olsa da bu çalışma Sosyoloji–Felsefe temeline dayandığı için edebi anlamda yazmış olduğu eserleri doğrudan dikkate alınmamıştır.

İncelenen eserlerde, Karakoç'un din ve topluma dair ön plana çıkan görüşleri, bilimsel araştırmalarda uyulması gereken kurallardan olan objektiflik, sistematiklik, bilimsel etik gibi kurallara dikkat edilerek değerlendirilmektedir. Bu tür bir çalışma da yüzde yüz objektif olmanın imkânı ciddi derece de sorgulanır durumda olsa da olabildiğince tarafsız davranmayı bilimsel ve vicdanî bir sorumluluk kabul etmiş durumda olduğumuzu da belirtmemiz gerekir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN BİYOGRAFİSİ

Biyografi, bir kişinin yaşamını bazen edebi bir üslup ile bazen de daha yalın ifadelerle anlatma işidir. Fikirleriyle içinde bulunduğu dönemde ön plana çıkmış olan kişilerin biyografileri hem kişiyi anlamak hem de yaşadığı dönemi anlamak açısından oldukça önemlidir. Özellikle bir düşünürün fikirleri inceleniyorsa ailesi, ekonomik durumu, okuduğu okullar ve dönemin şartları göz önüne alınmalıdır. Çünkü bireylerin ilgileri beklentileri ve hayata bakış açıları hem içinde bulunulan dönem hem de kendi yakın çevresinde yaşamış olduğu olaylar ve durumlar ile yakından ilgilidir. Karakoç'un, düşüncelerinde İslam dinini ön plana almasında ve fikirlerini buna göre şekillendirmesinde, ailesinin muhafazakâr olmasının ve yaşadığı dönemde Müslümanların içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve sosyal durumların elbette büyük bir etkisi vardır.

1.1. Sezai Karakoç'un Hayatı

Sezai Karakoç, resmi nüfus kayıtlarına göre 22 Ocak 1933'te Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde doğmuştur. *Diriliş* dergisinde yazdığı hatıralarında verdiği bilgiye göre, doğumu 1933 yılının mayıs ayı başlarındadır. Daha doğrusu annesinin kendisine böyle söylediğini yazmaktadır.⁶ Babasının koyduğu isim Muhammed Sezai olmasına rağmen resmi kayıtlara ismi Ahmet Sezai olarak geçmiştir. Hatıralarında yazdığına göre nüfus kayıtlarında sırasında oluşan bir karışıklık sonucu abisinin ismi yanlışlıkla Sezai Karakoç'un isminin başına eklenmiştir. Nüfus kayıtlarında, doğum yeri olarak Osmaniye yazılıdır. Osmaniye, o zamanlar Ergani'nin merkezine verilen isimdir. Yani ilçenin genel adı Ergani, kentin merkezi için geçerli olan isim de Osmaniye'dir. Adana'nın Osmaniye ilçesi ile karışmaması için resmi olarak kullanılmamasından dolayı bu isim zaman içinde unutulmuş, ilçe, Ergani olarak resmî kayıtlarda yerini almıştır.⁷

⁶ Sezai Karakoç, "Hatıralar", *Diriliş Dergisi*, 29. yıl, 7. cilt, 3. sayı, 1988, s. 11

⁷ Turan Karataş, *Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, İz Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul, 2019, s. 21

Karakoç, hatıralarında yazdığına göre doğumunu “yıkılmışlıkların içinde doğuş”⁸ olarak tanımlamaktadır. Bu yıkılmışlığı çeşitli evrelere ayıran Karakoç; çağın yıkılışı, Osmanlı Devleti’nin yıkılışı, geleneğin yıkılışı, toplumun yıkılışı gibi kategorize ettiği ifadelerle doğduğu yılları anlatmaya çalışmıştır. Hayat tarzlarının büyük oranda değiştiğini ve bu değişimin heyecan verdiğini ama insan hayatında ve insanın anlam dünyasında da büyük bir yıkım meydana getirdiğini, Osmanlı’nın yıkılması ile geleneğimizde ve toplumda büyük bir değişim olduğunu birçok yazısında dile getirmiştir.⁹ Karakoç’un, içinde bulunduğu dönemi “yıkılmışlık” olarak adlandırmasında hiç şüphesiz gerek kendi çevresini gözlemlemesi gerek ise dünyada yaşananları takip etmesinin büyük payı vardır. Dolayısıyla Karakoç’un, küçük yaşlardan itibaren araştırmaya ve sorgulamaya meraklı birisi olduğu görünmektedir. Sosyal, ekonomik ve siyasi olarak Müslümanların içinde bulunduğu durum Karakoç’u derinden etkilemiş ve yaşamı boyunca bu durumun sebepleri ve sonuçları üzerine kafa yormuştur.

Karakoç’un babasının ismi Yasin’dir. Ticaretle uğraşan ve orta halli bir tüccar olan Yasin Efendi 1963 yılında 74 yaşında Ergani’de vefat etmiştir. Babasının mesleği sayesinde birçok farklı kültürden insanı yakından gözleme fırsatı bulan Karakoç, bu özelliğini ilerleyen yıllarda eserlerine de yansıtacaktır. Ailenin lakabı Leventoğlularıdır. Annesi Emine Hanım nüfus memurluğu görevini yürüten Ahmet Bey’in kızıdır. Karakoç’un dedeleri bölgenin tanınmış simalarındandır. Babasının babası olan Hüseyin Efendi Plevne savaşına katılmış ve gazi olmuştur. Hüseyin efendi Karakoç doğmadan önce vefat etmiştir. Karakoç’un diğer dedesi Ahmet Efendi de Karakoç doğmadan önce vefat etmiştir.¹⁰

Çocukluğu, babasının mesleğinden dolayı Ergani, Maden ve Piran’da (Dicle) geçen Karakoç, 1938 yılında üç ay kadar şimdilerde anasınıfı olarak adlandırılan o

⁸ Karakoç, a.g.e. 1988, s. 3

⁹ İsmail Sert, “Yıldırım Aydınlığında Bir Ağaç Olarak Şair”, **Hece Dergisi-Sezai Karakoç ve Bir Uygarlık Tasarımı Olarak Diriliş Özel Sayısı/73**, özel sayı: 5, 3. Baskı, 2018, s. 13

¹⁰ Karataş, a.g.e., ss. 21-22

zamanki adıyla ihtiyat sınıfına gitmiştir. 1939 ve 1944 yılları arasında ilkokulu tamamlamıştır. 1950 yılında Gaziantep Lisesi'nden mezun olmuştur.¹¹

Karakoç, küçük yaşlardan itibaren okumayı ve yazmayı seven bir kişilik olmuştur. Etrafındaki birçok şeyi merak ediyor ve kendine göre sorguluyordu. Bundan dolayı olsa gerek ki felsefe bölümü okumak istiyordu. Bu amacına ulaşmak için İstanbul'a gitti fakat babası ile bu konuda uyuşmazlık yaşamıştı. Çünkü babası muhafazakâr bir insandı ve oğlunun İlahiyat Fakültesi okumasını istiyordu.¹² Eserlerinden anladığımız kadarıyla Karakoç hem aileden gelen muhafazakarlığı hem de kendi kişisel ilgisi olduğu felsefeyi, düşünce dünyasında harmanlamayı başarmıştır.

Karakoç'un ekonomik durumu yetersiz olduğu için İstanbul'da okuyamayacağını anladı ve o dönemler parasız yatılı kısmı bulunan Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin sınavına girdi ve kazandı. 1950 yılında başladığı fakülteyi 1955 yılında bitirdi. 30.11.1955 yılında Hazine Genel Müdürlüğü Dış Tediye Muvazenesi bölümüne atandı. Burada bir süre görev yaptıktan sonra maliye müfettişi yardımcılığı sınavına girdi ve kazandı. 11 Ocak 1956 yılında maliye müfettişi yardımcılığına başladı. 1960-61 yılları arasında yedek subay olarak askerliğini tamamladı. 1965 yılında memurluktan istifa etti. 1971 yılında tekrar görevine döndü fakat 1973 yılında yine istifa etti ve bir daha memurluğa dönmedi.¹³

1.2. Edebi Kişiliği

Sezai Karakoç, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olsa da özellikle şairliği ve edebi kimliği ile de ön plana çıkmış bir kişiliktir. Edebi anlamda: Şiir, piyes, deneme ve hikaye kitapları yazmıştır. Karakoç'un dokuz tane şiir kitabı vardır. Daha sonraları bütün şiirlerini Gün Doğmadan isimli kitapta toplamış ve yayımlamıştır. En bilinen şiiri Mona Rosa isimli şiirdir. Bu şiir günümüzde adeta efsaneleşmiş ve hakkında birçok hikaye anlatılan bir şaheser haline gelmiştir. Birçok edebiyatçıya göre Karakoç, işlediği konular farklı olsa da Cemal Süreya, İlhan Berk, Edip Cansever, Ece Ayhan,

¹¹ Karataş, a.g.e., s. 23

¹² Karataş, a.g.e., s. 23

¹³ Karataş, a.g.e., ss. 23-24

Turgut Uyar, Ülkü Tamer gibi İkinci Yeniciler olarak adlandırılan grubun edebi üslubuna göre şiirler yazmıştır.

Karakoç'un bugüne kadar yayımlamış olduğu şiir kitapları şunlardır:

Şiirler:

Şiirler I – Monna Rosa, Şiirler II – Şahdamar/Körfez/Sesler, Şiirler III – Hızır la Kırk Saat, Şiirler IV – Tahanın Kitabı/Gül Muştusu, Şiirler V – Zamana Adanmış Sözler, Şiirler VI – Ayınler/Çeşmeler, Şiirler VII – Leyla ile Mecnun, Şiirler VIII – Ateş Dansı, Şiirler IX – Alın Yazısı Saati, Gün Doğmadan (Şiirlerin Toplu Basımı)

Hikayeler:

Hikâyeler I – Meydan Ortaya Çıktığında, Hikâyeler II Portreler

Denemeler:

Edebiyat Yazıları I – Medeniyetin Rüyası, Edebiyat Yazıları II – Dişimizin Zarı, Edebiyat Yazıları III – Eğik Ehamlar

Piyesler:

Piyesler I, Armağan

Bu çalışma Edebiyat alanı ile ilgili olmadığı için Karakoç'un edebi kişiliğine yönelik verilen bu bilgileri bu aşamada yeterli görüyoruz. Karakoç'un şiirleri, piyesleri, denemeleri, hikayeleri ve bunların içeriklerine yönelik bilgilere, tez konusuyla ilgisi bakımından zaman zaman yer verilmiştir. Bununla birlikte bu tez bir edebiyat çalışması değildir. Dolayısıyla bir edebiyat çalışmasında ki ayrıntılar da bu çalışmadan beklenmemelidir. Halihazırda zaten Karakoç'un edebi yönüyle ilgili özellikle de şairliğine yönelik birçok tez çalışması yapılmıştır. Bu konula ilgili yapılan tezlere YÖK'ün ilgili sitesinden ulaşılabilir.¹⁴

¹⁴ <https://tez.yok.gov.tr> (04.03.2020)

1.3. Düşünsel Kişiliği

Sezai Karakoç, edebi kişiliği ile birlikte düşünsel yönü itibariyle de incelenmesi gereken bir düşünürdür. Karakoç dikkatle incelendiğinde ne kadar çok yönlü bir insan olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira birçok edebi eserlerinin yanında; Sosyoloji-felsefe, çeviri, inceleme, günlük yazılar, söyleşiler vb. gibi alanlarda olmak üzere yayımlanan bizim ulaştığımız 40 tane eseri bulunmaktadır.

Sosyoloji-felsefe olarak adlandırabileceğimiz; geçmiş, bugün ve geleceğe yönelik değerlendirmeler yaptığı 26 tane eseri bulunmaktadır. Bu eserlerde genel olarak söylemek gerekirse: İslam Medeniyeti, Batı Medeniyeti, İslam toplumunun dirilişi, Müslümanların geçmişi, bugünü ve geleceği, İslam ekonomisi gibi konuları tartışmaktadır.

Bizim yapmış olduğumuz çalışma tam da bu konuda yazmış olduğu değerlendirmelere yönelik olacaktır. Bu bağlam da Karakoç'un İslam toplumuna yönelik yorumları, eleştirileri, önerileri çeşitli başlıklar altında incelenecektir. Bu anlamda Karakoç ile ilgili yüksek lisans düzeyinde daha önce yapılan birçok çalışmadan daha zengin bir içerik sunacağımızı düşünüyoruz. Karakoç'un bahsi geçen alana yönelik yazdığı eserler şöyle sıralayabiliriz:¹⁵ Ruhun Dirilişi, Makamda, İslâm, Kıyamet Aşısı, İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü, İslâm'ın Dirilişi, Yitik Cennet, Dirilişin Çevresinde, Çağ ve İlham I – Metafizik Gerilim Şartı, Çağ ve İlham II – Sevgi Devrimi, Çağ ve İlham III – Yazgı Seçimi, Çağ ve İlham IV – Kuruluş, Diriliş Muştusu, Diriliş Neslinin Âmentüsü, Düşünceler I – Kavramlar, Düşünceler II – Kurumlar, İnsanlığın Dirilişi, Gün Dönümü, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I- Perde Devrildiği An, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II- Diriliş Şoku , Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III, Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I- Başyazılar, Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II- Başyazılar, Samanyolunda Ziyafet, Varolma Savaşı, Unutuş ve Hatırlayış.

¹⁵ Eserler sıralanırken basım yılı, sayfa sayısı vb. gibi özellikler dikkate alınmamış olup, sıralama rastgele yapılmıştır.

1.4. Siyasi kişiliği

Karakoç, yazdığı eserlerle düşündüklerinin teorik boyutunu dile getirmiş bir düşünür olmakla birlikte fikirlerini gerçek hayatta uygulamak için de mücadele etmiş bir fikir adamıdır. Bu bağlamda onun siyasi yönüne de bir göz atmak gerekir. Siyasi yönü, fikirsel ve edebi kimliği kadar ön plana çıkmasa da fikirlerini anlamak için önemlidir.

Karakoç, 1990 yılında Diriliş Partisini kurmuştur. Bu parti üst üste iki dönem genel seçimlere katılmadığı için Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Karakoç, 2007 yılında tekrar bir siyasi parti kurmuştur. Bu patinin ismi: Yüce Diriliş Partisi'dir. Parti programında verilen bilgiye göre bu partinin kuruluş amaçlarından birisi teorik fikirlerin gerçek zeminde test edilmesi ve uygulanmasıdır. Bu bağlamda parti programında şu ifadeler kullanılmıştır: “Teorik düşünce, ne kadar sağlam görünürse görünsün, realitenin sert ve çapraşık şartlarında doğrulamasını denemeye cesaret etmedikçe, inandırıcı ve yararlı olamaz. Pratik, teoriğin mihenk taşıdır. Toplumla ilgili görüşler ve öneriler de bu yüzden, loş ve kaygan zihin planından, uygulamanın hem mutlu hem sancılı günışığına çıkmak zorundadırlar”.¹⁶

Partinin ilkeleri, amaçları incelendiğinde Karakoç'un eserlerinin bir yansıması olduğu görülmekle birlikte parti, siyasi olarak istediği hedefe ulaşamamıştır. Zaten birçok kişiye göre de Karakoç'un mizacı siyaset ile uğraşmaya, siyaset yapmaya elverişli değildir. Bu durumla ilgili değerlendirmeler yapan Prof. Dr. Turan Karataş, Karakoç'un büyük bir sanat ve fikir adamı olduğunu ama günlük siyasete uygun birisi olmadığını ifade etmektedir.¹⁷ Tezin ilgili bölümlerinde Karakoç'un siyaset ile ilgili ortaya koymuş olduğu fikirlere de atıflar yapılmıştır.

¹⁶ <http://yucedirilis.org.tr/parti-programi> (05.04.2020)

¹⁷ Karataş a.g.e., s. 141

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE TOPLUM

2.1. Sezai Karakoç'un Din ve Toplum Anlayışı

2.1.1. Din Kavramı

Din kavramı, Arapça bir kelimedir ve birden fazla sözlük anlamı bulunmaktadır. Kuran-ı Kerim'de 92 yerde geçen bu kelimenin anlamlardan bazılarını ifade etmek gerekirse: “örf ve âdet, ceza ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şariat” gibi ifadeler karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Batı dillerinde din kavramını ifade etmek için kullanılan religion kelimesi köken itibariyle Latince'dir ve bir şeyi görev edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸

“Arapça dışındaki Sâmi diller yanında Farsça ve Sanskritçe gibi diğer bazı dillerde de din kelimesini andıran lafızlar vardır. Ârâmî-İbrânî dilinde din “hüküm”, daino ise Arapça'daki deyyân gibi “hüküm sahibi” anlamına gelir. Pehlevî dilinde (Eski Farsça) daenâ kelimesi terim olarak “din” anlamındadır. Ayrıca Soğdca'da dönden dın “din, mezhep”, Sanskritçe'de dharmadan darm veya dr̥m “din, inanç” anlamına gelmektedir”.¹⁹

Sözlük anlamı dışında çeşitli düşünürlerin din tanımları da tarihten günümüze din kavramından ne anlaşıldığını anlamak bakımından son derece önemlidir. Bu noktada yapılan tanımları ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi; din adamlarının yapmış olduğu tanımlar. İkincisi ise bilim adamlarının yapmış olduğu tanımlardır. Kabaca yapılacak bir ayrıma göre din adamlarının yapmış olduğu tanımları sübjektif, bilim adamlarının yapmış olduğu tanımları ise objektif olarak nitelendirsek de bu

¹⁸Hayrettin Karaman & Ali Bardakoğlu & H. Yunus Apaydın, **İlmihal I- İman ve İbadetler**, https://webdosya.diyaret.gov.tr/DiyaretAnasayfa/UserFiles/DiniBilgiler/ilmihal_cilt_1.pdf (11.03.2021)

¹⁹ Günay Tümer, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, (12.03.2020)

objektiflik ve sübjektifliğin sınırını net olarak koymak mümkün olmadığından bu yaklaşımı kesin bir yargı olarak görmekten ziyade konuyu anlamak açısından basit bir sınıflandırma olarak kabul etmek daha doğrudur.

Bilim adamları ve özellikle de sosyal bilimcilerin çoğu dini, bir araştırma objesi gibi görmüşler ve tanımlarını bu çerçevede şekillendirmişlerdir. Antropologlar başta olmak üzere sosyolog ve psikologların yapmış olduğu tanımları bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada Din Sosyolojisinin din tanımlarına getirdiği bakış açısından yararlanarak söylemek gerekirse, din konusunda yapılan tanımları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlar: fonksiyonel (işlevsel) tanımlar ve özsel (substansiyel) tanımlardır. Fonksiyonel tanımlar, dinin toplum içinde hangi işlevleri yerine getirdiğine yönelik olarak dini daha dışsal bir yaklaşımla ele alır.²⁰ Mesela: Emil Durkheim, dinin toplumdaki sosyal işlevini ön plana çıkararak dini insanları bir araya toplayan bir ayinler bütünü ve toplumu bir maneviyat etrafında toplayarak bütünleştirici olarak görmüş ve kolektif şuur oluşturmada dinin rolüne vurgu yapmıştır.²¹ J. Milton Yinger de dine işlevsel boyutu çerçevesinde yaklaşanlardandır. Ona göre din, insanların hayatın temel problemlerine çözüm bulmak için vasıta olarak kullandığı teori ve pratiklerdir. Parsons, dinin değer koyucu özelliğine vurgu yapıp hayatı anlamlandırmada cevaplar veren bir sistem olarak görürken, T. Luckmann; dinin insan biyolojisini ahlaken sınırlayan bir sistem olduğuna vurgu yapmıştır.²² Din konusunda yapılan özsel tanımlar ise dinin kendi anlam ve muhtevasına bağlı kalınarak ve dinin kutsal ve tabiatüstü boyutu dikkate alınarak, dinin kendi bakış açısı ve inananları üzerinde yapmış olduğu etki de göz ardı edilmeden yapılan tanımlardır. Weber'in dine yaklaşımı bu kapsamdadır. Mesela o Protestanlık ile Kapitalizm arasında bağ kurarken Protestanlığın tutumlu olmaya yönelik tavsiyesinin para biriktirmeye ön ayak olduğunu ve bunun da Kapitalizmin oluşmasında etkili olan unsurlardan biri olduğunu ifade etmiştir.²³ R. Otto, kutsal

²⁰ Günay Tümer&Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları 2. Baskı, Ankara 1993, s.6

²¹ Emil Durkheim, **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s. 67

²² Kemaleddin Taş, “Sosyolojik Din Tanımları”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s. 40

²³ Sulhi Dönmez, **Toplumbilim**, Beta Yayıncılık 12. Baskı, İstanbul 1999, s. 38

şeylerin tecrübesi olarak tanımladığı din kavramı ile birçok din sosyoloğuna göre özsel bir yaklaşım benimsemiştir.²⁴

Sosyal bilimcilerin yapmış olduğu bu tanımların dışında din adamlarının da konuya yaklaşımını ele alırsak yukarıda da bahsini ettiğimiz üzere, din adamlarının din tanımlarında dikkat çeken husus tanımı kendi dini mensubiyetleri doğrultusunda daha sübjektif tanım yapmalarıdır. Bu noktada özellikle İslam alimlerinin tanımlarını ele almak gerekirse, onların Kur'an-ı Kerim de geçen din kavramının anlamları bağlamında tanımlar yaptıklarını anlamak zor değildir. O halde İslam alimlerinin din tanımlarına birkaç örnek vermek meseleyi daha anlaşılır hale getirecektir. Seyyid Şerif Cürçani dini, akıllı insanları peygamberlerin Allahtan getirdiklerine inanmaya çağırın ilahi kanun olarak tanımlamaktadır. Tahanevi dini, akıl sahiplerini bu dünyada ve öbür dünyada kurtuluşa yönlendiren sistem olarak tanımlarken, Ahmet Hamdi Akseki ise dini, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği, akıllı ve şuurlu insanları özgür iradeleriyle hayırlı olan şeylere davet eden ilahi kuralları bütünü olarak tanımlamaktadır.²⁵ Tabii ki İslam alimlerinin din tanımları bunlarla sınırlı değildir fakat bu konuda daha detaylı bilgiler bu araştırmanın konusu değildir. Bununla birlikte İslam alimlerinin din tanımlarındaki ortak noktaları kısaca söylemek din kavramının İslami perspektifini anlamak açısından önemli olacaktır. Çünkü; Sezai Karakoç'un din anlayışı da bu kapsama girmektedir. Burada birçoğunun ismini anmadığımız İslam alimlerinin din tanımlarındaki ortak noktalar şunlardır: Dini gönderen Allah'tır, din peygamberler aracılığıyla gönderilmiştir, dinin temel amacı bir düzen sağlamak ve dünya-ahiret mutluluğudur, dini kabul edip etmemek insanın özgür iradesine bırakılmıştır bununla birlikte dini sorumluluk için akıllı olmak şarttır.²⁶

Din konusunda hem din adamlarının hem de bilim adamlarının daha özelde ise sosyolojinin bakış açısı çerçevesinde verilen bu genel ve kısa değerlendirmeler ışığında Karakoç'un dine olan yaklaşımını ele alırsak onun din yaklaşımının sosyolojik açıdan özsel, dine olan yaklaşımı bakımından da dini mensubiyeti

²⁴ Taş, **a.g.e.**, s. 39

²⁵ Tümer&Küçük, **a.g.e.**, s. 3

²⁶ Recai Doğan, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, Nev Yayınları, Ankara, 2019, s. 37

çerçevesinde bir yaklaşım ortaya koyduğu yani İslam alimlerinin bakış açısına benzer bir bakış açısı benimsediği söylenebilir.

2.1.2. Sezai Karakoç'a Göre Din

Karakoç, dini bir nesne gibi değil hayatını yönlendiren bir özne gibi ele almıştır. Dolayısıyla dine olan yaklaşımında sübjektif tavrı ön plandadır. Onun bu tavrı onu diğer özsel veya işlevsel tanım yapan ve dini bir nesne gibi ele alan sosyal bilimcilerin çoğundan ayırmaktadır. Bu yaklaşım tarzlarından hangisinin doğru olduğunu burada ele almak bu çalışmanın kapsamında olmadığı için üzerinde durmuyoruz.

Karakoç, din konusunda dışarıdan bakan ve sadece bir analiz ortaya koyan değil aynı zamanda inandığı dinin bir savunucusu konumundadır. Zaten yapmış olduğu din tanımının bağlamının tamamen Kuran-ı Kerim'e dayanması ve diğer İslam alimleri ile benzer olması, onun dine olan yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Peki Karakoç'un din tanımı ve bu konuya olan bakış açısı nedir?

Din olgusuna çok önem veren bir düşünür olan Karakoç'a göre din: “‘ebedi ve ezeli olan Allah’a inanmak, insanüstü varlıklar olan meleklerle inanmak, peygamberlere ve kutsal kitaplara, ahirete ve kadere yani her şeyin Allah’ın kudreti dahilinde olduğuna inanmak ve bu doğrultuda en yüce ahlaka sahip olmayı, yeryüzünde Allah’ın halifesi olmayı insana nasip eden eskimez bir hakikat cevheridir”²⁷. Tanımdan da anlaşıldığı üzere onun din anlayışının merkezinde İslam bulunmaktadır. Din konusundaki yaklaşımına bakıldığında, din olgusunu İslam ve diğerleri olarak ayırmak kolaylıkla mümkündür. Ona göre din konusunda mutlak ölçünün Âl-i İmran suresinin 19. Ayetinde geçen “‘Allah indinde mutlak din İslam’dır” ayeti olduğu hemen her eserinden anlaşılmaktadır.

Karakoç daha çok İslam’a odaklansa da zaman zaman detaya girmeden diğer dinler hakkında yorumlarda bulunmuştur. Ona göre Yahudilik ve Hristiyanlık ilk geldikleri şekilde kalmayarak dinliklerini kaybetmişlerdir. Yahudilik bir millet dini

²⁷ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, Diriliş Yayınları 5. Baskı, İstanbul, 2015, s. 46

haline gelmiş Hristiyanlık ise insanları ilk günah hadisesinden kurtarma çabası etrafında şekillenen bir psikolojik tatmin mekanizması haline gelmiştir. Hristiyanlıkta insanı mahkûm etme ve kurtarma arasında sıkışmış ikili bir hal mevcuttur. Eski Yunan inanışlarına gelince onlara zaten din değil mitoloji demek lazımdır. Yunan mitolojisi tabiatın sembolik ve değerler ile sürrealist yorumlarından ibarettir. Çin ve Hint dinlerinde ise yine dinin aşkın boyutu bulunmamakta tabiat ile sınırlı kalmaktadır. Çin ve Hint dinlerinde tanrılar iyiliğe odaklı değildir. Bu yüzden bu dinlere inanan insanlar, daha çok tanrının şerrinden korunmaya odaklı olarak eylemlerde ve ibadetlerde bulunurlar.²⁸ Bu düşüncelerden de ortaya çıkmaktadır ki Karakoç, din konusunda hakikatin İslam dini olduğuna inanmakta ve İslam'ı hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda daha özel bir konuma yerleştirmektedir. İslam gerek aşkın boyutu ile gerek ise içkin boyutu ile tam olarak bir din özelliği göstermekte kişiye ve topluma dair düzenlemeleri, ahlaki norm ve değerleri, diğer dinlerden daha kapsayıcı bir perspektif içermektedir.

Karakoç, İslam dininin bu kapsayıcı boyutundan da yola çıkarak din ile ilgili düşüncelerini ortaya koyarken diğer düşünürlerin din hakkında yapmış olduğu değerlendirmeler hakkında da zaman zaman fikir beyan etmiştir. Eserlerinin çeşitli yerlerinde ayrıntılı olmasa da bazı düşünürlerle özellikle de din konusunda yorum yapan sosyal bilimcilere eleştiriler yapmaktadır. Karakoç, dinin kendine özgü bir yapısı ve sistemi olduğunu, dıştan bakarak objektiflik adı altında dinin fonksiyonlarının tam olarak anlaşılamayacağını belirtmektedir. Bundan dolayı ona göre tarihçi ve sosyologların yapmış olduğu din değerlendirmeleri ve analizleri aslında dinin gerçek kimliğini yansıtmamaktadır. Çünkü onların çoğu, dini bir bütünlük içerisinde değil parça parça ele almakta dolayısıyla dinin aslında hayatın her alanını kapsamadığını iddia etmektedirler. Belki başka dinler için bu geçerli olabilir ama İslam dini için geçerli değildir. Çünkü İslam, bütüncül bir sistem koymakta, insanı ve toplumu birçok açıdan kuşatmakta ve yönlendirmeler yapmaktadır.²⁹ Aslında Karakoç'un demek istediği bize göre şudur: Sosyologlar ve tarihçiler tüm dinler tek bir grupta toplayıp değerlendirme yapmakla hata yapıyorlar. Bunlar tek tek

²⁸ Sezai Karakoç, **a.g.e.**, 2018a, ss. 9-10-11

²⁹ **a.g.e.**, ss. 7-8

incelenmeli ve ortaya koymuş olduğu ilkeler benimsendiği toplum ile mukayese edilerek değerlendirilmelidir. Mesela “Tanrı öldü” lafını kullanan Nietzsche’nin bu fikrini alıp tüm dünyadaki dinler için ortak bir sonuç olarak yorumlamak büyük bir hatadır. Çünkü bu söylem Hristiyanlık inancının baskın olduğu bir kültür ve bu kültürün neticeleri bağlamında söylenmiş bir sözdür. Hristiyanlık inancının insan ve tanrı ilişkisi ile İslam inancının insan ve tanrı ilişkisi birbirinden farklıdır. Bu bakımdan İslam dini diğer dinlerle aynı perspektif içerisinde ele alınırsa İslam’ın ortaya koyduğu dünya görüşü eksik ve yanlış anlaşılacaktır. Çünkü İslam, hayatın her alanına dair fikir ortaya koymaktadır. Bazı dinler dünyayı bazı dinler ölüm sonrası yaşamı daha fazla ön plana çıkarırken İslam bu ikisini bir bütünlük içerisinde ele almakta toplumda hem kişiler ve kurumlar arası ilişkileri düzenlemekte hem de tanrı ve insan ilişkisini düzenlemektedir. Bu bakımdan teknolojinin hızla gelişmeye başladığı ilk yıllarda ortaya konan ve bütün dinlerin tek bir bakış açısı ile değerlendirilmesi algısı, yanlış bir algıdır. Bu algı, İslam dininin anlaşılması noktasında da yanlış anlaşılmalara sebep olmuş durumdadır. Çünkü İslam’ın birey ve toplum algısı diğer dinlerden daha farklıdır. İslam kişiden daha çok topluma önem vermektedir. Bundan dolayı Kuran-ı Kerim’de birçok ayette toplumla ilgili meseleler ön plana çıkarılır. Birçok İslam alimine göre de toplum menfaati kişi menfaatinden önce gelmektedir.

2.1.3. Toplum Kavramı

Toplum, birden fazla insanın oluşturduğu ve zaman içerisinde kendine özgü ekonomik, politik ve kültürel bir yapı oluşturan sosyal varlıktır. Sosyoloji de çok farklı boyutları ile ele alınan toplum olgusu özellikle 19. Yüzyıldan sonra bir bilim konusu haline gelmiş ve sosyoloji bilimi bu çerçevede bağımsız bir bilim dalı olarak varlığını devam ettirmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması ve konuya giriş olması bakımından toplumla ilgili sosyolojinin bakış açısı çerçevesinde önemli birkaç tane düşünürün görüşlerine yer vermek elzemdir.

İlk olarak İslam düşünce tarihinden başlamak gerekirse birçok Müslüman düşünürün toplumla ilgili az veya çok fikir beyan ettiği görülmektedir. Sosyoloji isminde bağımsız bir bilim olarak değil ama fıkıh, tefsir, felsefe gibi alanlarda bireyin

yanında toplumsal konulara da temas edildiği bilinmektedir. Günümüz kadar olmasa da bahsi geçen dönemlerde toplumun dinamik bir yönünün olduğu göz önüne alındığında zaten düşünürlerin bu konuyla ilgili fikir beyan etmemesi de şaşılacak bir durum olurdu. Özellikle İslam'ın hızlı yayıldığı ve coğrafyanın genişlediği dönemler dikkate alınırsa ortaya çıkan sosyokültürel durumun bireyle birlikte toplumsal problemleri de beraberinde getireceği açıktır. Dolayısıyla düşünürlerin bu konulara ilgisiz kalması kaçınılmazdı. Farabi, Gazali, İbn Haldun ve yakın dönemden Ziya Gökalp'in toplumla ilgili bakış açılarına bir göz attıktan sonra kısaca Batı düşünürlerine de göz attıktan sonra konumuzun merkezine odaklanacağız yani Sezai Karakoç'un bakış açısını ele alacağız.

Farabi, toplumu bir organizmaya benzetmekle birlikte toplumu organizmayla tam olarak özdeşleştirmemektedir. Çünkü o toplumu hür ve irade sahibi varlıkların oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre insan topluma muhtaç bir varlıktır ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir toplumsal düzende bulunması şarttır.³⁰ O toplumları büyüklüklerine göre (büyük toplum, orta toplum, küçük toplum), mükemmelliklerine göre (erdemli toplum, erdemsiz toplum) ayırmıştır. Toplum düşüncesinin merkezine koyduğu erdem kavramını esas alarak toplumların dört şekli olduğunu (bilgisiz toplum, kötü toplum, değişmiş toplum, bozulmuş toplum) ifade etmiştir.³¹

Gazali, din ve toplum konusunda değerlendirmeler yapan İslam alimlerinden biridir. Gazali sosyal olayları canlı organizmalarla karşılaştırmalar yapmak suretiyle açıklamalar yapmaktadır. O canlıların çeşitli organlarıyla toplumda bulunan meslekleri karşılaştırarak kendi bakış açısı çerçevesinde açıklamalar yapmıştır. Mesela; kadı toplumun arzusu, polis toplumun kızgınlığı ve öfke halini ifade ederken hükümdar ise toplumun sağduyusu ifade etmektedir.³² Gazali kendi döneminde meydana gelen toplumsal yozlaşmanın sebeplerinden biri olarak gördüğü saf aklın yanlış kullanılmasını eleştirmiş ve buna öncülük ettiğini düşündüğü İslam

³⁰ Farabi, **El- Medinetü'l Fâzıla**, çev. Nafiz Danışman, 4. basım, MEB Yayınları, Ankara, 2001, ss-79-80

³¹ Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, “Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, ss. 97-98

³² Mehmet Toplamacıoğlu, **Bazı İslam Bilginlerinin Toplum Görüşleri**, http://isamveri.org/pdfdrq/D00001/1964_C12/1964_C12_TAPLAMACIOGLUM.pdf (14.03.2020)

felsefecilerinden bazılarına ağır ithamlarda bulunmuştur.³³ Gazali aynı zamanda içinde bulunduğu dönemde topluma zarar verdiğini düşündüğü dini mezhep ve gruplarla ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. Tüm bunlar dikkate alındığında Gazali'nin içinde yaşadığı toplumu gözlemlediği ve düşünce üretirken toplumun dinamizmini yakından takip ettiği anlaşılmaktadır.

İslam dünyasında toplumla ilgilenen düşünürlerin en önemlilerden biri de İbn Haldun'dur. Yaşadığı dönemde sosyoloji isminde bağımsız bir bilim olmasa da tarih ilminin konusunu toplum ve medeniyetin incelenmesi olarak açıklayan İbn Haldun'un bu fikri onu Ümran düşüncesine götürmüştür. Dolayısıyla İbn Haldun, A.Comte'tan beş asır önce sosyolojinin temellerini atmıştır. O coğrafyanın toplumların kaderini belirlemede önemli bir rolü olduğu üzerinde durmuş ve toplumlara yaşadıkları iklimlere göre değerlendirmiştir. Toplumu bir organizma gibi doğup büyüyen, gelişen ve ölen bir biyolojik varlığa benzetmiştir. Asabiyet kavramı üzerinde durarak dini ve nesebi bağların toplumun bütünleşmesindeki rolüyle ilgili değerlendirmeler yapmıştır.³⁴

Yakın tarihte ülkemiz için sosyoloji dendiği zaman akla gelen ilk isimlerden birisi olan Ziya Gökalp, daha ziyade ulusal perspektif ile sınırlı kalmak kaydıyla toplum konusunda fikir beyan etmiştir. Sosyolojiyi zümre ismini verdiği toplumların incelenmesi olarak ele alan Gökalp, değerlendirmelerinde Durkheim'den etkilenmiştir. Toplumlari, Kavim aşaması, ümmet aşaması ve millet aşaması olarak devirlere ayıran Gökalp özellikle millet aşamasının üzerinde durmuş ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ümmetçilik yerine milliyetçiliğe geçilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁵ Gökalp'in toplumsal bilinç anlayışı, toplumlarda; sürü, budun, ulus ayrımı, Türkleşmek, İslamlaşmak ve bu çerçevede çağdaşlaşmak ekseninde ortaya koyduğu ulus anlayışı onun toplumsal konulara ne kadar ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Gökalp'in medeniyet ve kültür ile ilgili fikirlerinden diğer bölümlerde daha ayrıntılı bahsedileceği için burada değinilmemiştir.

³³ Akyüz & Çapcıoğlu, **a.g.e.**, s. 99

³⁴ Akyüz & Çapcıoğlu, **a.g.e.**, ss. 100-101

³⁵ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 21. Baskı, İstanbul 2018, s. 106

Karakoç'un toplum anlayışını daha sağlıklı analiz etmek adına sosyoloji de ön plana çıkmış ve toplumla ilgili görüşler ortaya koymuş olan Batılı düşünürlerin bazılarından da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü Karakoç bu düşünürleri zaman zaman eleştirmekle birlikte farkında olarak veya olmayarak bu düşünürlerden etkilenmiştir. Fikir ve görüşlerinde İslam düşüncesi ile birlikte Batı düşüncesinden de izler vardır. Bu noktada hem konunun genel çerçevesini hem de Karakoç'un fikirlerinin sosyolojik boyutunu daha iyi anlamak açısından A. Comte, Karl Marx, E. Durkheim ve Max Weber'in fikirleri önem arz etmektedir.

Auguste Comte, toplumu statik ve dinamik olarak ayırarak toplumun durağan ve bütüncül yönünü statik, gelişen ve değişen yönünü ise dinamik kavramıyla açıklamıştır. Üç hal kanunu ismi verilen ve toplumun dinamik yönünün üç aşamaya (teolojik, metafizik, pozitif) ayıran Comte, evrimci bir bakış açısıyla tüm toplumların bu aşamalardan geçeceğini ve son aşama olan pozitif dönemde, insanlığın metafizik düşüncelerden kurtulacağını ve toplumda önemli olanın pozitif bilgi olacağını öne sürmüştür.³⁶

Karl Marx, toplumu sınıflara ayırarak ekonomi merkezli bir değerlendirme yapmış ve fikirlerini büyük oranda bu çerçevede sürdürmüştür. Düşünce sistemini Hegel'in diyalektiğinden etkilenerek meydana getirmiştir. En genel anlamda brujuvazi ve proleterya olarak isimlendirdiği toplumsal sınıfların arasında meydana gelen çatışmaların toplumsal değişimin temel aktörü olduğunu belirtmiş ve ekonomik olarak üstün grup olan brujuvazinin toplumda sosyal ve kültürel alanda da belirleyici olduğunu ifade etmiştir.³⁷ Marx, toplumların sürekli geliştiğini ifade ederek son aşamada brujuvazinin olmadığı ve mutlak eşitliğin olduğu komünal bir toplum ideali ortaya koymuştur. Fikirlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere Marx, evrimci bir bakış açısına sahiptir.³⁸

³⁶ Dönmezer, a.g.e., s. 30

³⁷ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, çev. Korkmaz Alemdar, 4. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, ss. 122-123

³⁸ Şaban Öz, **Marksist Tarih Felsefesine Giriş**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213195> (16.03.2020)

Emil Durkheim, çağdaş sosyoloji için en önemli isimlerden biridir ve toplumbilime çok önemli katkıları olmuştur. Gerçek anlamda sosyolog diyebileceğimiz düşünürlerden biridir. Yapmış olduğu çalışmaların çoğu toplum merkezlidir. Toplumun tek tek bireylerden oluşan bir yapı olmadığını söyleyen Durkheim'e göre onun kendine özgü bir yapısı vardır ve bu yapı insanlar üzerinde bir baskı ve zorlama unsuru oluşturmaktadır. Toplumun sadece bireylerden oluşmadığını ifade ettikten sonra toplumu oluşturan öğelere de değinen Durkheim; insanların oluşturmuş olduğu maddi ve manevi öğeleri de toplumun bir parçası olarak görüp bunları toplumsal olay kategorisinde değerlendirmektedir. Ona göre toplumda oluşmuş belli bir tip mimari anlayış, ya da toplum tarafından iletişimde kullanılan belirli kalıplar bireyler dışında toplumun parçalarıdır ve bireyleri etkilemektedir.³⁹ Toplumsal dayanışmayı organik (iş bölümü ve uzmanlaşmadan doğan farklılaşmanın, zorunlu dayanışması) ve mekanik (benzerlerin dayanışması) olarak bölümlere ayırmıştır. Kolektif bilinç, dayanışma, anomi gibi kavramlar ve bunlar üzerine yapmış olduğu analizlerle toplumbilim hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Toplumsal normlar ve değerler konusunda ortaya koyduğu anomi (toplumsal normların işlevini tam olarak yerine getirememesi ya da işlevsiz hale gelmesi) kavramı günümüzde sosyal bilimlerin çeşitli alanları için önemli bir kavramdır.⁴⁰ Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan toplumlar için dikkatle incelenmesi gereken bir kavram olan anomi ve bunun üzerine yapılan değerlendirmeler, toplumların hem içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi hem de gelecek perspektifini belirlemesi açısından önemlidir. Diğer bölümlerde fikirlerinin konumuzla olan bağlantılarından sıkça bahsedeceğimiz Durkheim, Türk düşünürler de olmak üzere dünya üzerinde birçok bilim insanını etkilemiştir.

Toplumla ilgili görüşleri Sezai Karakoç fikriyatını anlamak bakımından önemli olduğunu düşündüğümüz sosyologlardan biri de Max Weber'dir. Weber toplumu anlamak için pozitivist bir bakış açısı ile dışarıdan bakmak yerine anlamacı ve yorumlamacı bir bakış açısı ile içeriden bakma yöntemini kullanmıştır. Dolayısıyla

³⁹ Emile Durkheim, **İntihar**, çev. Zühre İlkelen, Vizyon Basımevi, İstanbul, 2018, s. 326

⁴⁰ Coşkun Sağlık, **Emil Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyoloji**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213195> (22.03.2020)

doğa bilimlerini sosyal bilimlerle özdeşleştirmeye çalışan anlayıştan ayrılmıştır. Toplumu anlamak için bireylerin eylemlerine ve toplumsal yapının iç dinamiklerine önem vermiş bir toplumu inceleyip ortaya çıkan sonuçları başka toplumlara genellemeyi doğru bulmamıştır. Bununla birlikte pozitivistlerin toplumu anlamak için kullanmış olduğu yöntemleri de göz ardı etmemiştir.⁴¹ Weber’e göre toplum, oldukça karmaşık, anlaşılması zor ve zıtlıklar barındıran bir yapı olduğu için bu konuda açıklamalar yaparken tek bir nedene odaklanmak hatalı bir yaklaşımdır.⁴² Weber’in üzerinde durduğu ekonomi ve din ilişkisi, tabakalaşma olgusu, statü, bürokrasi gibi kavramlar bugün toplum hayatımızda ve bir bilim olarak da sosyoloji de önemli bir yer işgal etmektedir.

Karakoç’un bahsi geçen konuyla ilgili fikirlerini anlamak bakımından haklarında kısaca bilgiler verdiğimiz bu düşünürlerin hemen hepsi kendisinden sonra gelen fikir adamlarını etkilemişlerdir. Dolayısıyla Karakoç’un eserleri incelendiğinde özellikle Batılı düşünce adamlarının fikirlerini çoğunlukla eleştirmekle birlikte onların fikirlerinden de yararlanmışlardır. Zaten eleştiri yapmak da bir bakıma eleştirilen kişiden etkilenmek ve onun fikirlerinden yararlanmaktır. Dolayısıyla Karakoç’un toplum anlayışını değerlendirirken bahsini ettiğimiz düşünürlerden sıkça yararlanacağız.

2.1.4. Sezai Karakoç’a Göre Toplum

Karakoç’a göre toplum insanın içinde maddi ve manevi gelişimini tamamladığı zorunlu bir olgudur. Bireyin tam olarak gelişimini sağlaması belli bir düzeni ve normları olan bir toplumun olması ile mümkündür. “İnsan toplumsuz yaşayamadığına ve ondan adeta annesinin memesinden hayat özünü emen çocuk gibi yararlandığına göre onun sağlıklı ya da sağlıklı oluşundan şiddetle etkilenecektir. Anne sütünde olan bir hastalık ya da eksiklik çocuğu nasıl etkilerse kişiyi de toplum yapısındaki bir sağlıksızlık, bir noksanlık öyle etkiler. Maddi varlığımız kadar manevi varlığımız da gıdasını toplumdan sağlamaktadır. Duyguların ifadesi, bilgiler, düşünceler, inançlar, ahlak, estetik, zevk her türlü eğitim ruhumuza ve zihin dünyamıza toplumdan sürekli

⁴¹ Serap Şuğur, “Sosyolojik Yöntemde Klasik Dönem Tartışmaları”, **Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Ed. Nadir Şuğur, 1. baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2009, s. 44

⁴² Kemal Aydın, **Max Weber Eşitsizlik ve Sosyal Tabakalaşma**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497027> (23.03.2020)

bir akışla gelen verimler, değerler ve yargılardır. Bireyin ruhu için tükenmez bir kaynak olan toplum ruhudur. Olumlu yanlarıyla bireyin kimliğinin oluşmasında büyük rol oynayan toplum, olumsuz ve sağlıksız yanlarıyla da insanı aynı şekilde etkileyebilir”.⁴³ Dolayısıyla Karakoç, bireyin gelişmesinde toplumun dinamiklerine çok önem vermiştir. Bireyin ancak bir toplum içerisinde bir kimlik ve kişiliğe sahip olabileceği üzerinde durmuştur. O halde rahatlıkla şu yorum yapılabilir: Maslow’un kuramından öğrendiğimiz “kendini gerçekleştirme” sürecinin tamamlanmasında toplumun rolü çok büyüktür. Yani Karakoç düşüncesinde toplumsal bir zemin oluşturmada bireylerden beklenen verimin alınması mümkün değildir. Bu durumda Karakoç’un bu düşüncelerinden şu sonuç da çıkmaktadır: Nasıl ki toplumsal kurumları ve normları yerleşmiş olan bir toplumda bireylerin her türlü gelişimi sağlıklıysa toplumsal kurum ve normların tam olarak yerleşmediği toplumlar da bireylerin daha fazla ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda problemler yaşamaları doğaldır. Dolayısıyla Karakoç’un toplumu değerlendirirken merkeze koyduğu İslam toplumlarının, içinde bulunduğumuz çağda toplumsal kurum ve normlarının çok sağlam olmadığı göz önünde olduğuna göre bu toplumlar için yapılması gereken ilk iş toplumsal altyapı oluşturma konusunda çalışmak ve kendi değerlerini de dikkate alarak sağlam bir toplumsal zemin oluşturmaktır. İnsanlık tarihinin gelişimi göstermiştir ki toplumsal zemini sağlam olmayan toplumlardan, toplumun gelişimine katkı sağlayabilecek istenen seviyede ve sayıda birey çıkmamıştır. Bugün İslam toplumlarının, eski dönemlerde olduğu gibi yeterince fikir ve sanat adamlarını yetiştirememesi İslam dininin yoğun olarak kabul edildiği toplumlarda toplumsal kurum ve normlarda meydana gelmiş olan sıkıntıların gün yüzüne çıkmasını sağlamaktadır.

Karakoç’ a göre topluma olan ihtiyaç aslında bir tercih değil kaderdir insan için. Son yıllarda meydana gelen hızlı gelişmeler sonucunda ortaya çıkan iş bölümü ve uzmanlaşma da toplumsallaşmanın ve topluma olan ihtiyacın giderek arttığını göstermektedir. Çok yalnız bir hayat sürdüğünü düşünen insanlar bile kullandığı

⁴³ Sezai Karakoç, **Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I**, Diriliş Yayınları 5. Baskı, İstanbul 2016a, s. 93

eşyalar, alışkanlıkları ve inançları bakımından bir toplumdaki bağımsız değildirler.⁴⁴ Karakoç'un toplumla ilgili ortaya koyduğu bu değerlendirmeye bakıldığında Durkheim'in organik ve mekanik dayanışması akla gelmektedir. Yani hangi dönemde ve hangi gelişmişlik seviyesinde olursa olsun insanın toplum ihtiyacı ve bunun sonucu olarak bir dayanışma içerisine girmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu dayanışma Durkheim'in ayrımını yaptığı gibi benzerliklerin ya da farklılıkların yani iş bölümü ve uzmanlaşmadan doğan zorunlu bir dayanışma⁴⁵ olabilir ki Karakoç'un özellikle toplum ile ilgili üzerinde durduğu nokta da burasıdır. Yani bireyselleşmenin önem kazandığı bu dönemde insanın topluma daha fazla mecbur olması durumu. Bu da göstermektedir ki insan kendini ne kadar geliştirirse geliştiren onun varlığı bir toplumla anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte dayanışma konusundaki üzerinde durduğumuz fikirleri Durkheim ile benzerlik gösterse de Durkheim'in toplumu tek tek bireylerden oluşan bir yapı olarak değil de kendine özgü bir dinamiği olan bir yapı olarak görmesi ve toplumsal olgu anlayışı Karakoç'un düşüncelerini tam olarak yansıtmaz. Karakoç'a göre birey için toplum çok önemlidir ama toplum da bireyden bağımsız bir olgu değildir. Karşılıklı etkileşim halinde olan iki sosyal varlıktır birey ve toplum. Toplum, bireylerin düzeni bozucu hareketlerini sınırlarken, birey de toplumsal normları ihlal etmeyerek toplumsal yapının devam etmesine katkı vermektedir. Ayrıca toplumsal yapının giderek zedelendiği veya değişim ve gelişim sürecinin hızlandığı anomi dönemlerinde bir bireyin meydana çıkıp topluma çeki düzen vermesi ve toplumsal düzeni sağlaması da toplumun devamı için önemlidir. Bundan dolayıdır ki Karakoç peygamberleri bozulan toplumsal düzenleri tekrar sağlayan bir lider olarak görmekte ve eserlerinde bugünün özellikle İslam toplumu için peygamber kıssaları üzerinde durarak buralardan alınabilecek örnekliklerin toplumsal düzeni tekrar sağlamada önemli olduğu üzerinde durmaktadır.

İnsanın sosyal bir varlık olduğunu ve tam olarak gelişimini sağlamasının toplumla mümkün olabildiğini vurgulayan Karakoç, bu anlamda insan için toplumu zorunlu bir varlık olarak gören İbn Haldun, Farabi gibi düşünürlerle aynı yerde

⁴⁴ Karakoç, a.g.e., 2016a, s. 92

⁴⁵ Lewis A. Coser, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları**, çev. Himmet Hülür & Serhat Toker & İbrahim Mazman, 1. baskı, De Ki Yayınları, Ankara, 2017, s. 129

durmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde sosyolojik bir bakış açısıyla ifade edersek ‘‘tüm toplum’’ olarak değerlendirebileceğimiz Müslümanlar için fikirler ortaya koyan Karakoç, Müslüman toplumun yavaş yavaş geri kalmışlıktan kurtulmaya ve kendini geliştirmeye başladığını söylemiş ve bu fikriyle de bir bakıma İbn Haldun ile onun organizmacı toplum görüşü noktasında ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Karakoç yok olan bir toplumdan ziyade yaşamış olduğu en parlak dönemde olmayan ve belli bir dönem geçtikten sonra yaşadığı tecrübelerden hareketle tekrar eski günlerine geri dönen bir toplum profili çizmektedir. Bundan da kast ettiği İslam toplumdur. Çoğu zaman bahsini ettiği bu toplumsal dirilişi medeniyet kavramı ile ifade Karakoç, medeniyeti toplum olmanın ve toplum kalmanın en önemli unsuru olarak görmektedir. O İslam toplumu derken aslında İslam medeniyetini kast etmektedir ve İslam toplumunu toptancı bir bakış açısıyla doğrudan bir Doğu toplumu olarak ele almaya da karşı çıkmıştır.

Karakoç, diğer birçok düşünürün yaptığı gibi toplumları kabaca bir sınıflamaya tabi tutmuştur. En genel anlamda dünyada yaşayan toplumları Doğu ve Batı olarak iki kategoride ele alan düşünürlerin yaptığından biraz farklı olarak Karakoç’un toplumları İki kategori de değil üç kategoride incelediği görülmektedir. Ona göre dünya üzerinde yaşayan toplumlar: Doğu toplumu, Batı toplumu ve İslam toplumu sınıflandırılmalıdır. İslam toplumunu ve İslam medeniyetini, Doğu toplumunun bir parçası olarak görmek hatalıdır. İslam toplumu, Doğu’nun ve Batı’nın aşırılıklarını törpüleyip kendine özgü bir kültür oluşturmuştur. Karakoç’a göre Batı aklı gereğinden fazla ön plana çıkararak insanın duygusal yönünü ihmal etmiş, Doğu ise aynı şekilde insanın duygusal yönünü ön plana çıkarıp rasyonel yönünü ihmal etmiştir. Oysa İslam ve onun ekseninde oluşan İslam toplumu vahyi esas alarak insanın hem duygusal hem de rasyonel yönüne gereken önemi vermiştir.⁴⁶ Bu noktada bir başka önemli husus ise Doğu, Batı ve İslam’ın ‘‘eski’’ ve ‘‘yeni’’ ye olan bakış açılarıdır. Doğu yani Doğu anlayışı aklın özdeşlik (aynılık) ilkesini esas almış, Batı anlayışı ise çelişmezlik ilkesini temel almıştır.⁴⁷ Doğu ve Batı birbirlerinin eksikliklerini içerisinde barındırmaktadır. Doğu için önemli olan geçmiştir ve geçmişin kutsanmasıdır. Budizm’de, Konfüçyüs

⁴⁶ Sezai Karakoç, **Çağ ve İlham III**, 7. baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019a, s. 48

⁴⁷ Sezai Karakoç, **a.g.e.**, 2018a, ss. 98-99

ahlakında, Taoizm ahlakında bunun pek çok örneğini görmek mümkün olmaktadır. Mesela Çin kültüründe ata ruhları için sunulan kurbanlar, ataların eşyaları için ayrılan özel bölümler ve buralara asılan büyük levhalar mevcuttur. Yine İslam'dan önce Arap kültüründe de atalara atfedilen aşırı kutsallık malumdur.⁴⁸ Yani Doğu için önemli olan hep “eski” dedir. Batı için ise önemli olan Doğunun aksine “yeni”dir. Dolayısıyla Batının yönü gelecektir. Odak noktası gelecektir. Doğunun mutlakçılık anlayışı Batı’da yerini göreceliliğe bırakmıştır. Hem Doğu hem de Batının bu anlayışlarının toplum ve insan nezdinde tabi ki birtakım avantajları ve dezavantajları olmuştur. Fakat mevcut duruma baktığımızda ibrenin Batı tarafında olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Bu noktada Karakoç, İslam’ı ve İslam’dan meydana gelen sosyo-kültürel anlayışı hem Doğu’dan hem de Batı’dan ayırmaktadır. Ona göre İslam hem çelişmezlik hem de özdeşlik ilkesini içerisinde barındırmaktadır. Bir yönüyle mutlakçı bir yönüyle ise görecelidir. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek arasında da bir köprü kurmuştur. Hem geçmiş hem de geleceği birlikte ele almıştır. Fakat şurası var ki Karakoç’un bahsini ettiği durum İslam’ın metinleri için veya teorik boyutu için doğru olabilir. Bununla birlikte durumun Müslümanlar tarafından yansıtılan boyutu Karakoç’un söylediklerinden biraz farklıdır. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde Müslümanların geçmiş ve gelecek anlayışının biraz problemli olduğu ortaya çıkan sonuçlardan belli olmaktadır.

Bize göre Sezai Karakoç’un söylediklerinden hareketle Müslümanlar için bir yorum yapılacaksa şunlar söylenebilir: Müslümanlar içerisinde hem Karakoç’un bahsettiği Doğu anlayışına sahip insanlar hem de Batı anlayışına sahip insanlar mevcuttur. Aynı zaman da Karakoç’un ideal dediği İslam anlayışına sahip insanlar da vardır ama bunlar azınlıktır. Doğu anlayışına sahip dediğimiz Müslümanlar geçmiş sürekli dile getirmekte ve bazı dönemleri yüceltmektedir. Batı anlayışına sahip Müslümanlar ise geçmişi göz ardı etmekte veya geçmişe gereken önemi vermeden sürekli geleceğe dair yorumlar yapmakta, bu noktadan hareketle toplumsal sorunlara çözüm üretme gayreti içerisine girmektedir. Bir grup da vardır ki Karakoç’un bahsini ettiği geçmiş ve gelecek algısını dengelemiş olan gruptur. Bunlar hem Doğuyu hem

⁴⁸ Günay Tümer, “Atalar Kültü”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/atalar-kultu>, (17.11.2019).

Batıyı iyi bilen aydın kişilerdir fakat toplumsal anlamda etkileri diğer iki kesime göre sınırlıdır. Dolayısıyla Karakoç teorik olarak İslam'ın ortaya koyduğu ideal ilkelerden bahsetmektedir ama Müslümanlar da bu durumun yansıması farklı olabilmektedir. Dedğimiz gibi içinde bulunduğumuz dönemin göstergeleri ve İslam toplumunun/devletlerinin yapısı, ortaya koyduğu sosyal tablo, Karakoç'un dediği ile tam olarak örtüşmemektedir. Evet İslam dini Karakoç'u haklı çıkarmaktadır fakat günümüzde ortaya çıkan sosyo-kültürel durum tam olarak İslam'ın ortaya koyduğu perspektifi karşılamamaktadır. Bundan dolayıdır ki zaman zaman Müslüman düşünürler İslam ve Müslüman arasında farklar olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Karakoç'un Doğu-Batı-İslam toplumu ayrımında İslam için söyleyecek olursak günümüzde İslam ve Müslüman arasında farklılıklar olduğu açıkça görülmektedir. İslam'ın toplumsal yaşama verdiği önem ve geçmiş-gelecek, akıl-duygu arasında kurmuş olduğu denge Müslümanlar tarafından tam anlamıyla kavranmış değildir. Evet İslam denge dinidir ama Müslümanlarda dengenin tam olarak ne olduğuna dair veya nasıl uygulanacağına dair bir belirsizlik günümüzde kendini göstermektedir. Karakoç'un İslam için ortaya koyduğu portre yerindedir ama Müslümanların çoğu günümüzde bu portre ile özdeşleşmemektedir. Bundan dolayı toplumsal hayatta İslam'ın tam olarak belirleyici olup olmadığı tartışılması gereken bir konudur.

2.1.5. Sezai Karakoç'a Göre Din ve Toplum İlişkisi

Tarih boyunca toplumlar kendisini yönlendiren bir lidere, krala, öndere ismi her ne olursa olsun bir yönlendiriciye, yöneticiye ihtiyaç duymuştur. İnsanın maddi yönünde hasıl olan bu ihtiyaç hiç şüphesiz ki manevi yönünde de bir ihtiyaçtır. Bundan dolayıdır ki insanlara rehberlik eden, emirler ve yasaklar getiren, onlara yönlendirici ve uyarıcı kutsal kitaplar, peygamberler gönderen din kurumu insanlığın yaşam sürdüğü her yerde ve dönemde birçok yönüyle gündemde kalmıştır. Ortaya koymuş olduğu ilkeler ve insanlardan beklediği davranışlar itibarıyla toplumsal yapının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan din, hala dünyada önemini devam ettiren bir sosyal olgudur. Bir toplumda genel anlamda kabul gören din o toplumun normları ve kurumları üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmaktadır. Son iki yüz yılda

toplumsal yapıya olan etkisi öncesine nazaran daha az olsa da dinin etkisi hala çok önemli düzeydedir. Bundan dolayı toplumsal yapıya etkisi olmadığı düşünülen bir din olamaz. Bununla birlikte toplumsal yapıyı etkilediği gibi toplumsal yapı ve özellikle de kültürden etkilenen din, zaman ilerledikçe kabul gördüğü toplumun kültürü ile içi içe geçer ve ayrımı zorlaşır. Bundan dolayı dini, “toplumların kültürel hayatı, aile, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi alanlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Din bazı toplumsal unsurlara dayanır. Böylece o hem belirli özelliklere sahip bazı topluluklar içinde taraftar bulur hem de insanlar arasında dini cemaatler, tarikatler gibi toplumsal ilişkilerin doğmasında belirleyici olan kurumlara neden olabilir”.⁴⁹ Dolayısıyla bir toplumda günlük hayatta dinin saf hali değil o toplumun kültürüyle, kabul edilen dinin ilkelerinden ortaya çıkan dini yorumlar yaşanmaktadır ki bu bilinçli varlıkların olduğu yerde zaten kaçınılmazdır. Bundan dolayıdır ki her dinin ayrı ayrı mezhepleri vardır. O halde din ve toplum karşılıklı olarak etkileşime geçen iki olgudur. Bununla birlikte burada şunu da belirtmek gerekir: ilkel dinler ve evrensel dinler arasında din ve toplum ilişkileri açısından farklılık vardır. Evrensel dinler toplumun kendisini etkilemesinden daha çok toplumu etkilerler ve ilkel dinlerde olduğu kadar toplumsal tabakaların etkisi altında değildirler. Toplumu değiştirme ve dönüştürme noktasında çok etkilidirler. Hem birleştirici hem de ayırıştırıcı etkiye sahiptirler.⁵⁰

Dinin toplum üzerindeki etkisi noktasında 19 ve 20. Yüzyıllarda meydana gelen teknolojik ve bilimsel gelişmelerin bir dönüm noktası teşkil ettiğinin de vurgulanması gerekir. Doğa bilimlerinde ortaya konan yeni gelişmeler hem toplumu hem de insan ve toplumu araştıran sosyal bilimleri etkilemiştir. Birçok düşünür toplum ve insan ile ilgili yaptığı değerlendirmelerde bilimin gelişmesi ile birlikte dinin giderek etkisini kaybedeceğini ve doğal olarak da toplum üzerindeki etkisini yitireceğini iddia etmiştir. Mesela Aguste Comte, toplumların sırasıyla teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardan geçtiğini ve pozitif aşamaya yaklaşma oranı ile dinin toplum üzerindeki belirleyiciliği arasında bir ters orantı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte toplum ve din konusunda tarih felsefesi yapmaktan ziyade

⁴⁹ Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, “Din ve Toplum İlişkileri”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s. 45

⁵⁰ Akyüz & Çapcıoğlu, **a.g.e.**, ss. 46-47

konuları daha sistematik ele alan Durkheim ve Weber gibi düşünürler dinin toplum için önemli işlevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Mesela: “Durheim’a göre din, öncelikle sosyal birliğe ve bağlılığa neden olmaktadır. Dinin ikinci işlevi bağluların üzerinde standart davranışlar meydana getirerek sosyal kontrolü sağlamasıdır. Durkheim’e göre onun üçüncü işlevi ise önemli varoluşsal problemlere cevaplar üretmek hayata anlam ve amaç katmasıdır. Buna göre sosyal düzeni sağlamada ortak inançlardan ve değerlerden meydana gelen kolektif bilinç son derece önemlidir. Durkheim, din yoluyla toplumun değerlerinin ve moral inançlarının güçlendirileceğine ve meşrulaştırılacağına inanmaktadır”.⁵¹ Dolayısıyla dinin toplum üzerinde birden çok işlevi bulunmaktadır ve toplum olma noktasında vermiş olduğu katkıyı din olmadan başka bir sosyal olguyla sağlamak çok zordur. Bundan dolayıdır ki günümüzde dinler bilimsel gelişmelerin baş döndürücü hızına rağmen önemini devam ettirmektedir. Bunun Farkında olan Ziya Gökalp, aynı Durkheim gibi kolektif bilince vurgu yapmış ve bu bilinci sağlamada dinin önemli bir yeri olduğunu Türkleşmek İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak isimli eserinde uzun uzun ortaya koymuştur.

Din hem bireysel anlamda hem de sosyal anlamda önemli bir boşluğu doldurmakta ve birçok ihtiyaca cevap vermektedir. Nihayetinde insana hitap eden ve insanın yaşadığı bir olgu olduğu için de farklı farklı din anlayışları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte toplum için ifade ettiği fonksiyonel yapıda su götürmez bir gerçektir. Bilimin gelişmesi ile birlikte evrensel dinlere itiraz eden birçok düşünür, daha sonradan din olgusunun toplumsal yapıdaki önemini fark etmiş ve kendi bakış açıları çerçevesinde dini oluşumlara zemin hazırlayacak fikirler ortaya atmışlardır. Bu düşünürlerden olan Aguste Comte, Pozitizm isminde bir din fikri ortaya atmış ve Pozitivizmin İlmihali adıyla bu yeni dinin ilmihalini bile yazmıştır. Yine Fransız Sosyolog Ernest Gallier, anayasal din veya akılcı fundamentalizm adıyla insanlığa yeni bir din önermektedir.⁵² Konuyla ilgili pek çok düşünürün görüşlerine yer verilebilir fakat Sosyolojik bakış açısından sapmamak ve konumuzun odak noktası olan Sezai Karakoç’un fikirlerine daha fazla yer verebilmek için girişi mahiyetindeki bu bilgileri

⁵¹ Hüsnü Ezberbodur & İhsan Çapcıoğlu, “Sosyolojik Teori ve Din” **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s. 119

⁵² Şaban Ali Düzgün, **Din Birey ve Toplum**, Akçağ Yayınları 3. Baskı, Ankara 2013, s. 18-19

konunun anlaşılması ve genel çerçevenin kavranması açısından olarak yeterli görüyoruz.

Dinin toplum için önemini fark eden ve konuyla ilgili bir hayli değerlendirme yapan düşünürlerden biri olan Sezai Karakoç, dinin toplumdaki yeri ve konumu ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak birçok fikir sunmuştur. Karakoç, 28 Nisan 2008 yılında yayımlanan bir gazete röportajında bir toplum için dinin ve inançların çok önemli olduğunu ifade etmiş, özellikle toplum için dinin vazgeçilmez bir kaynak olduğunu vurgulayarak bu konudaki fikrini şu cümlelerle özetlemiştir: “Din, insan ruhunu, toplum ruhunu, milletin ruhunu, halkın mâneviyatını besleyen kurumaz kaynaktır. Dinsiz bir toplum çürümeye ve çökmeye mahkûmdur”.⁵³ Bu değerlendirme dikkate alındığında Karakoç’un bir toplumların manevi değerlerine sahip çıkması gerektiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Zaten Karakoç’un eserlerinin hemen hepsinde: içinde bulunduğumuz dönemde ön plana çıkan materyalist anlayışın bir gün yıkılacağı ve manevi değerlerini koruyabilen toplumların varlığını devam ettireceği ifade edilmekte, varlığını devam ettirecek toplumun da İslam toplumu olması gerektiği, bunun için İslami değerlere sıkı sıkıya sarılıp çağın gerektirdiği tekniğinde yakalanmasının önemini ısrarla vurgulamaktadır.

Karakoç, toplum hayatında dinin önemini ele alırken zaman zaman sosyal bilimcilerin yaptığı gibi dini objektif bir tutumla ele alsada bu durum çok fazla değildir. O genellikle toplum ve din ilişkilerini değerlendirirken din kavramı ile İslam dinin kast etmiş ve İslam dininin toplum için önemi üzerinde durmuştur. Dolayısıyla bu konudaki fikirlerinde sübjektiflik ön plana çıkmaktadır. Din kavramını toptancı bir yaklaşımla ele almamış bu tür yaklaşımlarda bulunan sosyal bilimcileri de eleştirmiştir. Ona göre her dinin kendine özgü dinamikleri vardır ve kişi ve toplum için önemi ancak içten bir bakışla anlaşılabilir.

Karakoç’a göre dinin toplum için birden çok fonksiyonu vardır ve bu fonksiyonlar toplumun varlığını sürdürmesi noktasında önemlidir. Bunlardan birincisi dinin toplum için sunduğu modeldir. Bu modeller ideal toplum olmak için gereklidir.

⁵³ <https://www.milligazete.com.tr/haber/1008814/sezai-karakoc-tan-din-ve-devlet-konusunda-carpici-tesbitler> (24.04.2021)

Son yüzyılda ortaya konmuş olan ve dini göz ardı eden toplum modellerinin başarılı olma ve bu başarısını sürdürme ihtimali çok zayıftır. Nihayetinde bunlardan biri olan Sosyalizmin geldiği nokta ortadadır. Dolayısıyla dinin ortaya koyduğu model toplum için daha gerçekçi ve uzun sürelidir. Bu modelden kast edilen insanın hiçbir fikrinin olmadığı ve tamamen tanrı tarafından belirlenmiş bir şema değildir. Kast edilen alt ve üst sınırların tanrı tarafından belirlenmiş olmasıdır. Modelin çeşitli yorumları ve uygulamaları olabilir. Nitekim insanın yaşadığı kültür ve coğrafyalar değiştiği için her yönü kesin olarak belirlenmiş bir modeli insanlara dayatmak olası bir şey değildir. Bu model sadece teorik fikirlerden ibaret de değildir. İlk peygamberlerden başlayarak bizzat son peygambere kadar uygulanmış ve iskelet yapısı belirginleşmiş bir modeldir. Zaman içerisinde gelişmiş yozlaşan ve aksayan tarafları yeniden ele alınıp düzenlenmiş ve son şeklini son peygamber ile almıştır. Dolayısıyla bu modelin son şekline İslam toplumu denmektedir.⁵⁴ O halde dinin bir medeniyet ortaya koymada öncelikli rolü vardır. Ortaya konan bu medeniyetin varlığını devam ettirmesi de dinden alınan ilkelere toplumun karşılık verip vermediği ile yakından ilgilidir. Günümüzde Müslüman toplumların medeniyet yarışında bir hayli geri kalması Karakoç düşüncesinde toplumun dine olan reaksiyonu ile yakından ilgilidir. Çünkü model ortaya konduktan sonra diğer aşamalara geçilebilecektir.

Toplumun yapısıyla uyumlu bir model ortaya koymak sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin seyrini de belirleyecektir. Bununla birlikte temel kaynağı tanrı da olsa insan da olsa bir toplum modeli ortaya koymak bir insan eylemidir ve temel amaç sürdürülebilir bir toplum yapısı oluşturmaktır. Din dediğimiz olgu insanın bakış açısına göre çeşitli şekillerde karşımıza çıkabildiğine göre öncelikle yapılması gereken herkesin üzerinde uzlaşabileceği temel ilkelerin belirlenmesi ve sonrasında toplumsal düzeni belirleyen bir modelin ortaya konmasıdır ki Karakoç'un eleştirdiği modellerin temel ilkelerine bakıldığı zaman hemen hepsi evrensel ilkelere ve bu ilkeleri İslam dini de reddetmez. O halde bu noktada karşımıza çıkan konu şudur; toplumsal model ortaya koymak kadar bu modelin nasıl uygulandığı da önemlidir. Burada da insanların eğitimi, ekonomik durumu gibi şartlar doğrudan belirleyici olmaktadır. Yani dine

⁵⁴ Karakoç, **a.g.e**, 2016a, s. 95

uygun bir toplumsal modeli teorik olarak ortaya koymak ile onu uygulamak arasında önemli farklar vardır. Karakoç'un eleştirdiği toplumsal modellerle ilgili temel problemler de zaten tam bu noktadadır. Teorisi yazılan model ile uygulanan model arasındaki farklılıklar. Mesela bugünün dünyasında, İnsanın temel hak ve özgürlüğü ile ilgili hususların tüm insanlar için eşit şekilde uygulanması öngörülürken Avrupalı ile Afrikalı arasında oluşan uçurumlar, genel bir örnek olarak verilebilir.

Karakoç'a göre dinin toplum için ikinci önemi, kriz dönemlerinde toplumun dağılmasını geciktirmesidir. Büyük değişim dönemlerinde toplumsal hayatta meydana gelen norm zayıflaması ya da anomi gibi durumlar belli bir dönemden sonra bir toplumun kendine parçalara ayrılmasına ve dağılmasına yol açabilir. Bu dönemlerde gerekli dönüşümü sağlamada ve toplumsal yapının bu durumu en az hasarla atlatmasında dinin rolü önemlidir. Sadece toplum için değil birey için de büyük sarsıntıların olabildiği bu dönemlerde dinin toplumsal fonksiyonları ve kişiyi belli ölçülerde rahatlatan psikolojik fonksiyonları, birey ve toplumdaki büyük sarsıntıları önleyebilir ve tam çöküşe geçtiği düşünülen toplumlar bu sayede kendini toparlayabilir.⁵⁵ Burada kast edilen, dinin bir toplum için kültür oluşturma sürecine vermiş olduğu katkıdır. Mesela; Müslüman toplumların kültürü incelendiğinde kültüre İslam'ın yapmış olduğu katkı apaçık ortadadır. Kendi ülkemize de bakarsak kültürel olan ile dini olanın birbiri içerisine geçmişliğinden dinin kültür oluşturmaya olan etkisi görülmektedir. Bir toplumu ayakta tutan ve varlığını devam ettirmesini sağlayan yegane unsurlardan biri de kültür olduğuna göre dinin bu noktada kültür ile olan ilişkisi, doğrudan toplumun varlığını devam ettirmesine olan katkısı olarak yorumlanabilir. Buradan da şu çıkarıma varılabilir: Karakoç, mevcut şartlarda bile İslam medeniyetinin ya da İslam'ı kabul etmiş olan toplumların hala ayakta durduğunu ve tekrar dirilişe geçeceğini ifade etmesi, dinin bahsini ettiğimiz fonksiyonu ile ilgilidir. Dolayısıyla toplumsal düzeni ayakta tutan ve toplumları bir diğerinden ayıran kültür, toplumsal dayanışmayı sağlayan ve toplum olma bilincinin en önemli unsurlarından biri olan kolektif şuuru oluşturma da dinin rolü önemlidir.

⁵⁵ Karakoç, **a.g.e.**, 2016a, s. 98

Karakoç, dinin toplum için önemi noktasında, dinin aşkın ve kutsal boyutunda yer alan birçok husustan hareketle toplumsal hayat için verilen mesajlara da odaklanmıştır. Karakoç'un dinin bu yönü ile ilgili yaptığı yorumlar İslam dini merkezlidir. Karakoç: İslam'daki ahiret inancı, oruç, zekat, hac, namaz gibi ibadetlerin toplumsal yönü üzerinde durarak İslam'ın verdiği mesajlar ve uygulamaların toplum hayatı için çok fonksiyonel olduğu üzerinde durmuştur. Bu noktada mimari bir yapı olmasının yanında sosyal bir kurum olarak da gördüğü camiyi ve cami kültürünü İslam'ın toplumsal yapının devamına ve insanlar arasında oluşsan dayanışma ruhuna katkı vermesi açısından önemli bir yapı olarak görür. Geçmişten günümüze cami de yapılan ibadet hükmündeki faaliyetleri İslam toplumunun sürekliliğini devam ettirmesi ve içinde bulunduğumuz dönemde ekonomik ve teknolojik olarak geri kalsa da sosyal varlığının devamı noktasında çok önemli bir işlev gördüğünü belirtir. Ona göre “Cami, toplumun Allah'ın huzurunda durduğu yer olduğu gibi mahalle, semt, şehir, ülke ve İslam alemi olarak günde beş vakit, haftada bir defa, bayramlarda yılda iki defa, hac da yıl da bir kez, derece derece en ufak topluluktan, bütün Müslümanların bir araya geldiği en büyük topluluğa kadar müminlerin toplandığı ilahi kaynaklı sosyal bir kurumdur. Cami hutbesi, kişi-toplum-devlet ilişkisini olağanüstü bir diyalog havasında muhafaza eder. Cami hem ibadet yeri hem toplanma yeri hem de öğretim ocağıdır. Okul ve aile ile birlikte toplumun üç sacayağından biridir”.⁵⁶

Tüm bu anlatılanlarla birlikte cami dışında yapılan ibadetlerin de toplumsal yönü üzerinde duran Karakoç'a göre oruç ibadeti Müslümanlar arasında maddi birliktelikten çok bir ruh birlikteliği sağlamaktadır. Metafiziğin arka plana alındığı bu çağda orucun bu fonksiyonu, Müslümanların materyalist anlayışa teslim olmaması açısından önemlidir. Bu bağlamda Karakoç orucu “betonları kıran” olarak tanımlamaktadır.⁵⁷ İnsanlar arası dinamizmi canlandıran ve toplum olmak için gerekli olan dayanışma kültürüne katkı yapıp bireyselliğin bir süreliğine ötelenmesini sağlayan oruç, bu noktada toplumsallık ile bireysellik arasında da bir denge sağlamaktadır.

⁵⁶ Karakoç, **a.g.e.**, 2016a, ss. 102-103

⁵⁷ Karakoç, **a.g.e.**, 2018a, s. 68

Karakoç'un bu bağlamda üzerinde durduğu bir başka konu da ahiret inancının toplumsal yaşam için önemidir. Tarihten günümüze birçok inanışta olmakla birlikte ahiret inancının en detaylı ve güzel şekli İslam inancındadır. W. James'in dediği gibi ahiret inancı insanlar tarafından oluşturulan bir hakikat değildir. Özellikle bu konuda İslam'ın ortaya koymuş olduğu perspektif kişisel ve toplumsal anlamda belli bir düzenin sağlanması için önemlidir. İnsan zihninde bulunan sonsuz olma düşüncesi İslam'ın ortaya koyduğu ölüm sonrası yaşam ile birbirini tamamlamaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu ahiret anlayışı, özellikle mutlak adaletin sağlanması açısından da toplumlar için bir hedef fonksiyonu içermektedir. Dolayısıyla toplumsal düzende ahiret anlayışının canlı tutulması birçok problemin kendiliğinden çözülmesini de beraberinde getirecektir.⁵⁸ Diğer dinlerde İslam dini kadar ayrıntılarına girilmeyen ahiret inancının sadece toplumsal anlamda değil kişisel anlamda da önemli işlevleri olduğu aşikardır. Tabi ki bu durum sadece dinin verdiği mesajlarla değil bireyin kendi yaşantısı ile de doğrudan ilgilidir. Yani İslam da verilen mesajların görünür olması ve kişi ile ilgili bir durumdur. Bireye, kendi hayatını daha düzenli yaşaması ve aşırılıklardan uzak durmasına katkı sağlamayı amaçlayan ahiret inancı, birey üzerinde bu etkiyi sağladığında bunun toplumsal yansımasının da olacağı göz önündedir. Dolayısıyla İslam dinin amaçladığı ile bireyin yaşadığı arasında örtüşme olması hem toplum için hem de birey için faydalı neticeler ortaya çıkaracaktır.

Sonuç olarak Karakoç, İslam'ın mesajlarının bireyler tarafından tam olarak yaşama yansıtıldığı düşüncesinden hareketle yorumlar yapmış ve genel anlamda dinin özel anlamda ise İslam'ın toplum açısından önemli fonksiyonları olduğu üzerinde durmuştur. Özellikle İslam dininin toplumla ilgili verdiği muhtelif mesajların yanında onun inanç ve ibadet boyutunun toplumsal yapı için önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Fakat Karakoç'un üzerinde durduğu ve önemli gördüğü noktaları içinde bulunduğumuz dönem açısından değerlendirecek diğer birçok hususta olduğu gibi İslam ve Müslüman arasında oluşan büyük boşluk bir kez daha göz önüne çıkmaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu ibadet ve ahiret perspektifinin Müslümanlar tarafından anlaşılamadığı, anlaşıldı ise bu durumun toplumsal anlamda bir hikmete

⁵⁸ Karakoç, **a.g.e.**, 2018a, ss. 20-21

dönüşmesinde problemler yaşandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüz de Müslümanlar için söylemek gerekirse, belki de öncelikli ele alınması gereken husus İslam ve Müslüman örtüşmesinin ne derece gerçekleşip gerçekleşmediğinin sorgulanmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN DİRİLİŞ FİKRİ VE MEDENİYET ANLAYIŞI

3.1. Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri

3.1.1. Diriliş Kavramı

Diriliş kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde: “dirilme işi canlanma, yeni bir atılımla güç kazanma” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁹ Dini terminolojide önemli bir yeri olan bu kavram, insanın dünya yaşamının sona ermesi neticesinde ahirette yeniden canlanması, Arapça ifadesi ile basübadelmeyt, “Latince ifadesi ile “tekrar görünmek” manasına gelen dirilme kelimesi (resurrection), ölümden sonra hayata tekrar dönüştür”.⁶⁰ Diriliş kavramının teorik boyutunun yanında pratik anlamda da insan hayatında da hem bireysel açıdan hem toplumsal açıdan önemli bir yeri vardır.

İnsanın ölümden korkan bir varlık olduğu malumdur. Bizzat kendi yaşamımıza ve en yakın çevremizi gözlemlediğimizde bunu kolayca anlayabilmekteyiz. Bununla birlikte asıl korkulanın ölüm mü ya da yok olma duygusu mu olduğu da bize göre bir araştırma konusudur ki bize göre ölüm korkusunun asıl nedeni yok olma korkusudur. Genel anlamda dinlerin özel anlamda ise İslam dininin ortaya koymuş olduğu diriliş inancı insanın bu yok olma korkusuna bir çözüm üretmekte ve ölüm ile yok olmanın aynı şey olmadığını ifade etmektedir. Bundan dolayı insan, dinlerin ortaya koymuş olduğu bu perspektife tutunmakta ve yok olma korkusuna anlamlı cevaplar verebilen dinlere inanmaktadır. Dolayısıyla dinin, insan hayatı için gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanlar açısından düşünüldüğünde, henüz tecrübe edilmeyen ama insanda bir korku uyandıran bu duruma dair dinlerin yaklaşımı çoğu insanı az veya çok tatmin etmiş olmalı ki insanlığın en başından beri dinler, büyük bir mensubiyet oranı ile varlığını devam ettirmektedir.

⁵⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=D%C4%B0R%C4%B0L%C4%B0%C5%9E (20.03.2020)

⁶⁰Musa Yanık, Hristiyan Eskatolojisindeki Diriliş İnancının Din Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1170034> (21.03.2021)

Konu, birey dışında toplumsal anlamda da düşünüldüğünde dinlerin, toplumların var olmasına ve varlığını devam ettirmesine ve bütüncül olarak düşünüldüğünde topluluk değil de aynı değerler etrafında bütünleşebilen bir toplum olabilmesinde dinin rolü çok açıktır. Özellikle Durkheim'in dinin bu rolüne atıf yaptığını biliyoruz. Konunun bu boyutu ile alakalı ilgili bölümde yeterince malumat vermiştik.

Tüm bu durumlar dikkate alındığında, ele aldığımız konu açısından da düşünürsek diriliş kavramını anlamak için öncelikle yapılması gereken, kavramın hangi dinde daha önemli olduğu tartışmalarına girmeden çeşitli dinlerin diriliş anlayışını nesnel olarak ele almaktır. Tabi ki burada, bahsi geçen kelimenin sadece kavramsal boyutu üzerinde durulacağından ve kelime ile ilgili tüm dinleri ele almamız bu çalışma açısından fazla detay olacağından dolayı sadece Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an Kerim bağlamında kısaca bahsedilmiştir.

Yahudilik inancı göz önüne alındığında, diriliş inancının ilk dönemlerde Eski Ahit'te olup olmadığı tartışmalıdır hatta yaygın görüş diriliş inancının Eski Ahit'e sonraki dönemlerde eklendiği üzerinedir.⁶¹ Bu tartışmayı bir tarafa bırakırsak, Eski Ahit'te diriliş anlayışı ile ilgili şunlar söylenebilir; Kutsal kitap Tanah'da yer alan ve "ölüler diyarı" anlamına genel şöl kavramı 66 defa geçmektedir.⁶² Tora'nın da Tesniye Bölümünün 31. Babında Hz. Musa'ya "yakında ölüp atalarına kavuşacaksın".⁶³ denilerek öldükten sonra yeniden bir dirilişe işaret edilmektedir. Yine Hezekiel'in 37. Bölümünün 14. Ayetinde; "Ruhumu içinize koyacağım, canlanacaksınız..."⁶⁴ ifadesiyle dirilişe atıf yapılmaktadır.

Hristiyanlık inancına baktığımızda, Eski Ahit'te ifade edilenlerin Hristiyanlık içinde geçerli olduğunu söylememiz gerekir çünkü Hristiyanlığın kutsal kitabının bir bölümünü de Eski Ahit oluşturmaktadır. Bununla birlikte Yeni Ahit'in diğer bölümü

⁶¹İskender Şahin, **Kuran'ı Kerim'de Diriliş**, <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12065/333415.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (22.03.2021)

⁶² Yusuf Baselel, **Yahudilikte Ahiret İnancı**, <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-84391-yahudilikte-ahiret-inanci.html> (23.03.2021)

⁶³ <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=192&mc=1&sc=161>, (22.03.2021)

⁶⁴ <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=192&mc=1&sc=161>, (22.03.2021)

olan İncil’de diriliş iki boyutlu ele alınıyor denebilir. Birinci boyutu; Hz. İsa’nın öldürüldükten sonra tekrar dirilerek dünyaya gelmesi, ikinci boyutu ise ahirette dirilmedir.

Hemen herkesin bildiği üzere Hristiyanlık öğretisine göre Hz. İsa çarmıha gerildikten üç gün sonra diriltiştir. İncil’de Romalılar-4/25. Ayette şöyle denilmektedir; “İsa bizim suçlarımız için ölüme teslim edildi ve doğruluğumuz için ölümden diriltildi”.⁶⁵ Bunun yanında Elçilerin İşleri kısmında 2. Bölümün 22-23-24. Ayetlerinde İsa’nın tanrı tarafından tekrar diriltildiği açıkça ifade edilmektedir.⁶⁶ Bununla birlikte pratiğe baktığımızda da günümüzde Hristiyanlar arasında Hz. İsa’nın diriliş günü Paskalya Bayramı olarak kutlanmaktadır. Dolayısıyla diriliş mevzusunun Hristiyanlıkta önemli bir yeri olduğu ve bu konunun Hristiyanlığın en önemli hususlarından biri olduğu açıktır. Konunun diğer bir boyutu olan ahirette dirilme konusu ise özellikle snotik İnciller olarak kabul edilen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinde de sarıh bir şekilde ortaya konmaktadır. Mesela Matta’da bir ayette şöyle denilir; “Bedeni öldüren, ama canı öldürmeye gücü yetmeyenlerden korkmayın. Hem canı hem de bedeni cehennemde mahvedecek güçte olan Tanrı’dan korkun.”.⁶⁷ Burada ahirette dirilmeye bir atıf yapılmaktadır. Yine Markos’un ilgili bölümünde,⁶⁸ ölümden sonra dirilişe inanmayan Sadukiler’e Hz. İsa’nın dirilişle ilgili öğütlerine yer verilmektedir.

İslamiyet’e baktığımızda, diriliş kavramının özel bir yeri olduğunu görürüz. Bununla birlikte bu çalışmada ele aldığımız Sezai Karakoç’un diriliş kavramı da İslamiyet’in diriliş anlayışının fikri bir yansıması niteliğindedir. Karakoç ile ilgili konunun detaylarına ilerleyen bölümlerde zaten değinilmektedir. Burada kısaca İslamiyet’in dirilişe yüklediği anlama bir göz atalım; Kuranı Kerim’de en çok atıf yapılan konulardan biri olan diriliş inancı pek çok ayette geçmektedir. Zümer Suresi 68. Ayetin bildirdiğine göre⁶⁹ İsrail isimli meleğin sura ikinci üflemesi ile gerçekleşecek olan diriliş inancı, Kuranı Kerim’de ba’s kavramı ve bundan türetilen

⁶⁵ <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1098&mc=5&sc=1094> (21.02.2021)

⁶⁶ <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1598&mc=2&sc=1585> (21.03.2021)

⁶⁷ <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1574&mc=2&sc=1560> (22.03.2021)

⁶⁸ <https://incil.info/kitap/mar/12> (23.03.2021)

⁶⁹ <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Z%C3%BCmer-suresi/4126/68-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

kelimelerle ifade edilmektedir. Mesela ba's kavramı yevm kavramı ile birleştirilerek, “yevme yub'asûne” yani “yeniden diriltilecekleri gün” anlamında Mü'minûn Suresinin 100. Ayetinde⁷⁰ kullanılmaktadır. Yine benzer bir kavram olan “yevmül ba's” kavramı “diriliş günü” anlamında Rum Suresinin 56. Ayetinde⁷¹ kullanılmaktadır. Yine Kur'anı Kerim'de geçen “neşr” kavramının anlamlarından biri de insanın öldükten sonra dirilişidir.⁷² Kavramın geçtiği Abese Suresinin 22. Ayetinde şöyle denilmektedir; “Sonra dilediği bir vakitte onu yeniden diriltecek”.⁷³ Tüm bunlarla birlikte Kur'anı Kerim'de; “canlandırmak” anlamıyla kullanılan “hayy” kavramı, “yaratma” anlamına gelen “halk” kavramı, “diriltirme” anlamındaki “avdet” gibi kavramlar da çeşitli ayetlerde ahiretteki dirilişi ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.⁷⁴

Kur'anı Kerim'de yer alan diriliş anlayışı, çalışmamız açısından da son derece önemlidir. Çünkü Sezai Karakoç'un diriliş anlayışını şekillendiren kaynaklardan biri de Kur'anı Kerim'dir. Karakoç'a göre dirilişin en önemli boyutu medeniyetin dirilişidir ki bu konu ilerleyen satırlarda genişçe irdelenecektir. Kur'anı Kerim'e baktığımızda da dirilişe atıf yapan kavramlardan biri olan “neş'et” kavramının En'am Suresi 6. Ayette bir medeniyetin/kuşakların çöküşü ve diriltişi bağlamında kullanıldığını görüyoruz.⁷⁵

3.1.2. Diriliş Düşüncesi ve Amacı

Karakoç'un en bilinen ve en dikkat çeken fikri hatta neredeyse bütün fikirlerinin dayandığı ortak nokta diriliş düşüncesidir. Sezai Karakoç'un fikirlerine az da olsa aşına olan birisi şüphesiz ki diriliş kelimesini duyduğu anda bile Sezai Karakoç'u hatırlayacaktır. Diriliş, Sezai Karakoç için bir arzu, bir dilek, bir temenni ve üzerine akademik fikirler üretilmiş bir teorik yazı dizini olduğu gibi aynı zamanda

⁷⁰<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%BC'min%C3%BBn-suresi/2772/99-101-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

⁷¹<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/R%C3%BBm-suresi/3464/55-58-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

⁷²Şahin, a.g.e., <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12065/333415.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (24.03.2021)

⁷³<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Abese-suresi/5775/17-23-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

⁷⁴Şahin, a.g.e., <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12065/333415.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (25.03.2021)

⁷⁵a.g.e., <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12065/333415.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (26.03.2021)

bir amaçtır, hedeftir, uğruna mücadele verilmesi gereken bir dâvadır ve onun anlayışına göre bir gün mutlaka diriliş gerçekleşecektir.

Diriliş, Karakoç'un belli bir sistem çerçevesinde ele aldığı fikirlerinin de anahtar kavramıdır. Diriliş kavramı ile Karakoç hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak topyekün bir kalkınmayı ifade ederken konuyu çeşitli açılardan detaylı bir şekilde eserlerinde anlatmıştır. Diriliş, İslam dininin yeniden dirilme inancından hareketle İslam toplumunun bu dünyadaki dirilişini konu edinen bütüncül bir fikir yapısıdır. Karakoç diriliş fikri ile pek çok toplumsal konuya değinmiş içinde yaşadığı dönemin de etkisiyle kendi düşünce dünyası çerçevesinde fikirler ortaya koymuştur. O, diriliş düşüncesi ile sadece içinde bulunulan dönemle alakalı değil aynı zamanda geçmiş ve gelecek perspektifi ile alakalı da fikirler ortaya koymakta, ortaya koyduğu geçmiş ve şimdiki zaman tespitlerinden hareketle İslam toplumunun gelecek zamanına yönelik değerlendirmeler sunmaktadır.

Karakoç, diriliş fikrini o kadar benimsemiştir ki hayatına baktığımızda diriliş kavramı ile ilgili de birçok motif kullandığı görülmektedir. Örneğin: kitaplarının tamamının basımını yapan yayınevinin ismi diriliştir, 1990 yılında kurduğu ve 1997 yılında kapatılan partinin ismi Diriliş Partisi'dir. Yine 2007 yılında kurmuş olduğu partinin ismini de Yüce Diriliş Partisi olarak belirlemiştir. Peki nedir bu diriliş? Sezai Karakoç neyi amaçlamaktadır? Diriliş anlayışının sosyolojik -felsefik boyutu nedir?

Karakoç'un neredeyse tüm düşünsel çalışmalarına isim olmuş diriliş kavramı, gelişigüzel konmuş bir sözcük değildir. Belli bir amacı ve sistemi ifade etmektedir. Diriliş düşüncesinin muhtevası incelendiğinde temel ilkelerini Kura-ı Kerim'den ve Peygamberlerin ortaya koyduğu toplumsal perspektiften aldığı açıkça görülmektedir. Bundan dolayıdır ki eserlerinin çoğunda peygamber kıssalarına göndermeler yapmaktadır. Diriliş fikrini inandığı bir dava olarak tanımlamakta ve Hz. Nuh'un, Hz. İbrahim'in, Hz. Muhammed'in davasının diriliş fikrinin özünü oluşturduğunu ifade etmektedir.⁷⁶ Ortaya koymuş olduğu perspektife gelebilecek eleştirileri tahmin etmiş olsa gerek ki Karakoç bir eserinde Diriliş fikrinin amacına ve tanımına yönelik olarak

⁷⁶ Sezai Karakoç, **Diriliş Neslinin Amentüsü**, Diriliş Yayınları 84. baskı, İstanbul 2019b, s.10

şunları ifade etmektedir: “Diriliş, geçmişin tekrarı değil yeni bir oluşturmaktır. Ama köksüz, temelsiz, geçmişle ilintisiz anlamında değil, eskimez bir yeniliği özünde barındırması anlamında yeni bir oluş. İnsanlığı, saptığı ana çizgisine döndürüş ve bu dönüşteki birikimle tohumlaşma ve ilham kazanma birikimiyle yeni bir mayalanıştır. Metafizik temelin, tazelenişinden başlayarak, tarihî perspektifi yenileme, hakikat doğrultusuna getirme erdeminin insanda mayalanmaya başlayan öz değişimidir diriliş”.⁷⁷

Karakoç’un yaşadığı dönem dikkate alındığında gerek bireysel anlamda gerek ise toplumsal anlamda Müslümanların içinde bulunduğu durum iç açıcıcı değildir. Müslüman sayısının yoğun olduğu devletler Komünizm ve Kapitalizm arasında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü; İslam düşünce geleneği toplumsal anlamda çağı belirleyecek gerek maddi anlamda gerek ise manevi anlamda yeni değerler üretmede yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla İslam dünyasının dışında ortaya çıkmış olan ve toplum için daha fonksiyonel olduğu düşünülen fikirler benimsenmeye başlanmıştır. Durum böyleyken İslam dünyasının içinde kaldığı bu durumun topluma yansımaları birçok düşünürün de ilgi alanına girmiştir. Dolayısıyla 20. Yüzyılda birçok Müslüman düşünürün yaptığı üzere Karakoç da kendine göre bir durum tespiti yapmış ve aynı zamanda da gelecek perspektifi sunmuştur. Sunmuş olduğu bu bakış açısını Müslümanların çağı ıskalması ve çağda belirleyici unsur olmamasını hatta ezilmişliğini dikkate alarak “‘diriliş’” kavramı ile formüle etmiştir. Onun kendi deyimiyle diriliş: “Ne Kapitalizm sömürüsü ne Komünizm terörü ne batıcılığın anarşizmi ne taklitçiliğin ezberciliği diriliş eyleminin özelliği olabilir. Ne hile ne pasiflik ne reklam ne de propaganda. Diriliş eylemi, kişiliğin dışavurumu, kimliğin belirlenişi ve varoluşun ısrarı demektir. Tek tek çoğalmak. Durmadan bilinçlenmek. Bilinç kılıcını durmadan bilemek. Diriliş eyleminin çıkış noktası budur”.⁷⁸ Karakoç bu değerlendirmesiyle, bireysel ve toplumsal bir düşünce tarzı ve yapılanması olarak gördüğü diriliş düşüncesinin temelinde bir ideal ve ülküyü benimseme ve buna ulaşmak için mücadele ruhuna sahip olmaya vurgu yapmaktadır. Benimsenen ülke, İslam medeniyetinin dirilmesi ve İslam toplumunun batı merkezli ideolojilerin etkisinden olabildiğince arınarak yüzyıllardır kurtulamadığı geri kalmışlığını

⁷⁷ Sezai Karakoç, **İnsanlığın Diriliş**, Diriliş Yayınları, 28. Baskı, İstanbul 2019c, s. 137

⁷⁸ Sezai Karakoç, **Diriliş Muştusu**, Diriliş Yayınları 15. Baskı, İstanbul 2018b, s.7

üzerinden atmasıdır. Bu noktada dirilişin birinci adımı bilinçlenmek, ikinci adımı dirilişi gerçekleştirmek için mücadele etmek yani direnmektir. Dolayısıyla Diriliş, çağa karşı bir başkaldırıdır, çağın yakasına yapışmak ve çağı sorgulamaktır.⁷⁹ Fakat bu başkaldırı varoluş felsefecilerinin özellikle de Camus'un ortaya koymuş olduğu perspektiften farklılaşmaktadır. Şöyle ki Camus bu dünyadaki haksızlık ve adaletsizliğe yani kötülüğe odaklanıp yaşamı saçma olarak görmesinden hareketle sadece bu dünyayı temel alan ve temel saiklerini bu dünyadan alan bir başkaldırıdan bahsederken Karakoç hem bu dünya hem de öldükten sonra ki yaşamı temel alan bir başkaldırıdan bahsetmektedir. Camus başkaldırı kavramına bir sınır koymazken Karakoç bunu İslam toplumunun başkaldırısı olarak sınırlamaktadır. Camus'un tanrı inancı olmadığı için bu dünyayı aşan ve amaçlarının dünya sonrası yaşamı da etkilediği bir başkaldırıdan bahsetmesi zaten mantıklı değildir. Camus'a göre insan intiharı değil de başkaldırıyı tercih ederek insan sadece bu dünyayı düzeltebilir. Başka bir alemde yaşam olduğunu düşünmek bu dünyayı mantıksızlaştırmaktadır. Karakoç'ta ise öbür dünyanın olmaması bu dünyayı mantıksızlaştırır anlayışı vardır ve bahsettiği başkaldırı önce insanın mücadele etmesi ve sonrasında tanrıdan mücadelesi için destek beklemesini içerir. Başkaldıran insanın öldükten sonra tanrıya karşı görevlerini yerine getirmiş bir birey olacağı hissi, başkaldırının temel dayanaklarından biridir. Dolayısıyla diriliş fikrinin kapsamı; bu dünyada maddi olarak diriliş ve bu dirilişi dinamik hale getirme, bu dirilişten hareketle de öbür dünyada kaçınılmaz olarak gerçekleşecek dirilişe bireyin kendini hazırlamasıdır.

Karakoç'a göre diriliş fikri: “yeniden yaşama girişimi olarak ortaya değer koyma eylemidir”.⁸⁰ ve sadece bir eleştiriden ibaret değildir. Ona göre: “bir değer ortaya koymak kendini yaşamaktır. Eleştiriden öteye gidememek ise başkalarının yaşamaktır. Sürekli sadece başkalarının yaptığını eleştirmek, eleştirilenin hâlesi haline gelmek demektir. Bunu yapan kendi yaşamını bir kum saati gibi boşaltıp başkasının yaşamını onun yerine doldurmuş olur. Başkasının zamanını kendi zamanının yerine yerleştirmek, kendini ölü haline getirmek sonucunu doğurur”.⁸¹ Karakoç bize göre bu

⁷⁹ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 40

⁸⁰ Karakoç, **a.g.e.**, 2018b, s. 20

⁸¹ Karakoç, **a.g.e.**, 2018b, s. 19

değerlendirmesiyle bireysel bir eleştiriden çok toplumsal bir eleştiri değerlendirmesi yapmaktadır. Her ne kadar kendisi bu isimlendirmeyi kullanmasa da Sosyoloji de “yollama yapılan grup”⁸² kavramı ve bunun etkilerine yönelik çıkarımları belki farkında olmadan diriliş fikrinin değer üretme perspektifi ile birleştirmiştir. Şöyle ki yollama yapılan grup kavramı ile kişinin veya toplumun kendisini başka bir grup ile çok özdeşleştirmesi veya o grubu çok eleştirmesi sonucu eleştirilen grubun, eylemlerimizde etkili olma durumudur. Dolayısıyla Karakoç’un bahsini ettiği sürekli eleştirme durumu eleştirdiğimiz düzenin etkilerini üzerimizde daha belirleyici yapma halinden başka bir şey değildir. Bu noktada şunu da eklemek gerekir ki sadece eleştirmek, birey ve toplum için bir çözüm olmasa da hiç eleştirmemek de bireyin ve toplumun gelişim ve değişimini Karakoç’un ifadesiyle dirilişini sağlaması pek mümkün değildir. Dolayısıyla bu noktada İfrat ve tefrit çizgisine dikkat etmek gerekmektedir.

Şu ana kadar ortaya koyduğumuz profilden de anlaşıldığına göre Karakoç, sadece dışarıdan baktığı bir durumu değil bizzat kendisinin de içinde bulunduğu bir durum hakkında fikirlerini ortaya koymakta ve kendisini de ortaya koyduğu fikirlerin bir uygulayıcısı kendi deyimiyle “diriliş eri” olarak tanımlamakta, dirilişin topla tüfikle yapılan bir savaştan ziyade bir fikir ve medeniyet mücadelesi olduğunu ifade etmektedir.⁸³ Diriliş, öğrenilenlerin eyleme dökülmesi ve kişiyi harekete geçirmesidir. Bu boyutu ile Nurettin topçunun sistematikleştirdiği isyan ahlakına benzerlikler içermektedir. Yalnız bu isyan, bilinçsiz bir anarşizm anlamında değil bireysel ve toplumsal anlamda etrafımızı çevreleyen ideolojileri sorgulayıp gerekirse değiştirmek için mücadele etmek anlamındadır.

Karakoç’un ortaya koyduğu fikirlerin ortak noktası öncelikle bireyleri hedef alan bir diriliş, daha sonra ise toplumsal yapıyı canlandırmayı hedef alan bir diriliştir. Toplumsal zihinde oluşturulabilecek bir diriliş fikrinin, bireyleri de etkisi altına alacağını düşündüğünden, Diriliş düşüncesinin temel amacı; Medeniyet ekseninde bir dirilişi sağlayabilmektir. Aksi takdirde belli bir dönem için gelişim gösterilse de

⁸² Dönmezer, **a.g.e.**, 1999, s. 90

⁸³ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 7

medeniyet anlamında bir gelişim gösterilip toplumsal kurumların yapısına bu gelişimin ilkeleri sirayet etmezse İslam toplumu istediği noktaya ulaşamayacak ve bugün içinde bulunduğu birçok problemi aşamayacaktır. Karakoç, eserlerinin muhtelif yerlerinde sık sık bu inancını dile getirmekte ve sadece medeniyet bağlamında oluşacak gelişim ve değişimin toplumsal anlamda ve uzun soluklu olabileceğini dile getirmektedir.

Diriliş düşüncesi sadece bir temenni ve dilekten ibaret olmayıp sanattan siyasete, eğitimden ekonomiye kadar birçok alanda İslam toplumunun mevcut durumunu analiz eden ve yapılan analizlerden geleceğe dönük perspektifler ortaya konan bir sistemdir. Bir toplumun nasıl yapısal unsurları varsa diriliş düşüncesinin de kendi içinde bir sıralanışı ve mantığı vardır. Karakoç'un fikirlerini yazmış olduğu yıllar dikkate alındığında ortaya konan düşüncenin sadece teorik değil bizzat İslam toplumunun içinde bulunduğu durumu ortaya koyan ve birçok öneri sunan pratik bir boyutu da vardır. Dolayısıyla Karakoç, diriliş düşüncesiyle ortaya koyduğu fikirlerin hem teorisini hem de pratik boyutunu detaylı olarak zikretmektedir. Karakoç'un yazılarından anlaşıldığına göre diriliş düşüncesi ile İslam toplumunun tekrar yükselişe geçmesini ve medeniyet konusunda örnek alınacak seviyeye gelmesini amaçladığı açıkça görülmektedir.

Diğer başlıklarda detaylarına girilecek olmakla birlikte ortaya koyduğumuz diriliş anlayışı genel anlamda yansıtma ve diriliş anlayışının daha iyi kavranmasına bir ön hazırlık olması düşüncesiyle Karakoç'un eserlerinden çıkardığımız diriliş fikrini ve diriliş fikrinin neyi amaçladığını özetlemek gerekirse şunlar sıralanabilir:

- Diriliş sadece belli konulardaki görüşleri ifade edip başka fikirleri dikkate almayan bir inanç metni değildir. Soyuttan somuta doğru uzanan fikirsel bir altyapıdır. Bireyden başlayıp topluma uzanan bir ortak bilinç oluşturma çabasıdır. Bu çaba “geçmişe olan çağrışımları yönünden direnişe, geleceğe yönelik yanıyla da dirilişe yönelik olan bir girişimdir.” Diriliş durağan bir süreç değil

dinamik bir süreçtir ve aynı zamanda sürekli bir otokritik halidir.⁸⁴ İçinde bulunulan çağın değişen ve gelişen şartlarına İslam'ın bakış açısı çerçevesinde toplumun ayak uydurması için gerekli çalışmaları yapmak için ortaya konan çabadır.

- Diriliş, geçmiş ve gelecek zamanı şimdiki zamana getirme çabasıdır. Gücünü ve mantığını vahiyden almaktadır.⁸⁵ Bu doğrultuda geçmişte İslam medeniyetinin ortaya koymuş olduğu ve günümüze taşınması İslam toplumuna fayda sağlayacak olan sosyal norm ve sosyal kurumları canlandırmak ve İslam medeniyetinin bugün içinde bulunduğu “çağın gerisinde” kalmışlığına sebep olan sosyal, ekonomik ve politik hataları tespit ederek yeni bir gelecek perspektifi oluşturmaktır. Bu durum geçmişe hayran olmak değil geçmişin faydalı taraflarını alıp bugün oluşturduğumuz yeni perspektif ile birleştirmek yani temelleri sağlam ilkelere dayanan yeni bir medeniyet ve kültür oluşturma çabasıdır.
- “Diriliş, düşünce hayatıyla inanç hayatı arasında kopmuş olan bağları yenileme çabasıdır. Bireyselleşmeye itilmiş amentünün tekrar toplum kaygısı ile özdeşleşme çabasıdır. Metafizik kaygı ile fiilen yaşadığımız hayattaki kaygıların birbirine kopmaz bir şekilde bağlı olmasıdır”.⁸⁶ Dolayısıyla diriliş, insanın biricikliğini göz ardı etmediği gibi toplumsallaşmayı da göz önüne almaktadır. Zira bireylerin sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi kültürün ve sosyal normların belirgin olduğu bir toplumda mümkündür.
- Diriliş, İslam medeniyetinin çağa yansımasıdır. İslam'ı çağa uydurmak değil çağı İslam'a uydurma çabasıdır.⁸⁷ Fakat bunu yapabilmek için öncelikle çağı belirleyen temel unsurları fark etmek ve bu doğrultuda çalışmak yapmak gerekir. Dolayısıyla çağın İslam'a uydurulması meselesi diriliş düşüncesinin temel

⁸⁴ Karakoç, a.g.e., 2019b, s. 24

⁸⁵ a.g.e., ss. 25-26

⁸⁶ a.g.e., s. 27

⁸⁷ a.g.e., s. 29

hedefidir ve son aşamasıdır. İlk yapılması gereken hem İslam'ı hem de içinde bulunduğumuz çağın toplumsal yapı oluşturmaya yönelik fikirsel altyapısını iyi öğrenmektir.

- Diriliş, kendi içimizde sosyal hayatın her alanında olabildiğince derinleşmek demektir. Bu düşünce ile kast edilen: toplumun ortaya koyduğu faaliyetlerde yani sanattan siyasete, ekonomiden eğitime kadar genişlemesine derinleşme ve tarih içinde yani bir tarih perspektifine sahip olmak ve insanlık tarihini iyi tahlil etmek anlamında boylamasına derinleşmedir.⁸⁸
- Diriliş, fiziksel bir mücadeleden önce fikri bir mücadeledir. Doğruları göstermeden önce yanlışları tespit etmek ve düzeltmeye çalışmaktır. Bu doğrultuda amaçlardan biri: İslam'ın kavramlarını doğru anlamadır. Mesela Cihat kavramını sadece cephede savaşmak olarak yorumlayan anlayış ile mücadele edip doğrusunu öğretme gayretidir.⁸⁹ Dolayısıyla diriliş, yeni kavramlar üretmekten ziyade mevcut kavramların doğru anlaşılması için ortaya konan bir eğitim sürecidir. İçinde bulunduğumuz dönemde bu tür kavramların yanlış anlaşılıyor olması Müslümanlar açısından değişim ve gelişimlerinin yavaşlamasına, Müslüman olmayanlar açısından da İslam'dan uzaklaşmaya sebep olmaktadır. Bu yüzden Karakoç, kavramların doğru anlaşılmasının önemi üzerinde durmuştur.
- Diriliş, ortaya konan davranışlarda, gelenek ve göreneklerden, yasalardan ve toplumsal örgütlenmelerden önce dinin ortaya koyduğu öbür dünyada hesap verme inancı ile hareket etmek ve bunu toplumsal bir dış güç olarak ortaya koyabilme çabasıdır. Karakoç'un kendi ifadesi ile söylemek gerekirse “faniliği ebedilik çizgisi içinde yorumlamak ve değerlendirmektir”.⁹⁰
- Diriliş, temel ilkelerini İslam'ın belirlediği bir kent ve toplum tasavvurudur. Bu kentin en güçlü ögesi toplumdur. Çünkü kent

⁸⁸ Karakoç, a.g.e., 2019b, s. 31

⁸⁹ a.g.e., s. 32

⁹⁰ a.g.e., s. 38

toplumsal farklılıkların ve sosyal ilişkilerin yoğun olduğu yerdir ve bir kültür üretme mekanizmasıdır. Bir ülkenin sokakları eskise, maddesel yapıları hasar görse mühendisler ve işçiler tarafından kolayca yenilenebilir ama toplumun kültürü olmazsa, toplumsal yapı devamlılık için gerekli olan dinamizmi sürdürmezse ve toplumun normları ihtiyaçlara cevap veremezse değiştirilmesi ve geliştirilmesi maddi öğeleri kadar kolay değildir. Dolayısıyla diriliş bir kent bilinci oluşturmak ve bu doğrultuda toplumsal ruh ve bilinç ortaya koymaktır.⁹¹

- Diriliş anlayışının ortaya koyduğu devlet anlayışı Medine'tül Fazıla'yı temel almaktadır. Yani erdem devletidir. Bu devlet sadece bir denetleyici ve sınıflar arası dengeyi sağlayıcı konumda değil topluma bir ülkü ve ideal veren bir devlettir. Bu devlette halkın kendi kendini yönetmesi esas alınacaktır ama demokrasi putlaştırılmayacaktır. Demokrasi toplumsal bilinç oluşuktan sonra tam anlamıyla başarılı olacak bir sistemdir değilse propaganda araçlarıyla halk kitlelerinin yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkan yönetim anlayışı pratikte amacına hizmet etmez.⁹²
- Diriliş toplumundaki birey, çok dindar bile olsa dünyaya sırtını çevirmez. Çünkü; onun anlayışına göre dünyayı imar etme görevi kendisine verilmiştir. Dolayısıyla birey eylemsiz bir şekilde dua etmekten ziyade kendisine verilen bu görevi en iyi şekilde yapma gayreti içerisinde. Bu görevleri yerine getirebilmek için öncelikle bir medeniyet ve kültür inşa edilmeli ve buna dayanan bir ekonomik sistem kurulmalıdır. Çünkü elde edilen kültürün eşyaya dönük yüzü ekonomidir.
- Diriliş düşüncesinin tamamı ele alındığında en temel amacının en kısa özeti: Diriliş düşüncesi bir medeniyet sorgulaması ve medeniyet tasavvurudur.

⁹¹ Karakoç, a.g.e., 2019b, ss. 41-42

⁹² a.g.e., ss. 44-48

3.1.3. Diriliş Düşüncesi ve Diriliş Nesli

Karakoç, Aydınlanma dönemi ile birlikte metafizik olarak görülen öğelerin birçok filozof tarafından yok kabul edilmesini hatalı bir görüş olarak ele almış ve metafizik olan şeylerin gerçekte var olduğu gibi toplum hafızasından da asla silinmediğini belirtmiştir. Batı medeniyetinin gücünü kaybetmesiyle birlikte kurulacak olan yeni medeniyetin temellerinde ise maddi öğelerden çok metafizik öğeler ön planda olacaktır. Dolayısıyla Karakoç'a göre; kaçınılmaz olarak yeni bir medeniyet anlayışı oluşacaktır. Bu yeni anlayışa ise Karakoç; "ruhun dirilişi" ismini vermektedir.⁹³

Karakoç'un diriliş anlayışını, Müslümanların bireysel ve toplumsal anlamda İslam medeniyetini tekrar yükseltmesi ve bu çerçevede çalışmalar yapması olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla bu noktada Müslümanların her bir ferdine, yöneticilere ve Müslüman fikir adamlarına düşen görev ve sorumluluklar vardır. Çünkü içinde bulunduğumuz dönemde toplumlar üzerinde tahakküm kurmuş olan Batı medeniyetinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte oluşacak boşluğu İslam medeniyetinin doldurması gerekmektedir. Karakoç, medeniyetin tekrar yükselmesi için gayret gösterecek olan topluluğa da diriliş nesli ismini vermektedir.

Karakoç'un eserlerinin genelinden anlaşılan şudur ki ona göre diriliş nesli, Necip Fazıl'ın Büyük Doğusu, Mehmet Akif'in Asımın Nesli dediği nesli ile benzerlikler göstermektedir. Arada farklılıklar olmakla birlikte hedef aynı insan ve toplum tipolojisini ortaya koymaktır. Bu tipolojiyi Karakoç, diriliş eri, diriliş nesli, hakikat eri gibi kavramlarla ifade ederek düşüncelerini belli bir sistem içerisinde ortaya koymuştur. Karakoç'un ortaya koyduğu fikirlerin zaman zaman duygusal boyutu olduğu da göze çarpmaktadır. Bu yüzden diriliş nesli dediği nesil Karakoç'un, bir yönüyle şu an ve geçmişte olanları değerlendirme şekli bir yönüyle de geleceğe dair bir hayali bir idealidir denebilir.

Karakoç, diriliş düşüncesini sistemleştirirken bu düşüncenin nasıl hayata geçeceğine yönelik detaylıca değerlendirmeler yapmaktadır. Diriliş süreci, kısa sürede

⁹³ Sezai Karakoç, **Ruhun Dirilişi**, Diriliş Yayınları 18. Baskı, İstanbul 2019d, s.13

sonuçları elde edilebilecek bir düşünce olmadığı için diriliş düşüncesinin toplumsal anlamda kabul görmesi, bu düşünceyi benimsemiş ve çeşitli alanlarda eğitim almış kişiler ile mümkün olmaktadır. Bu kişiler hem dini açıdan yani metafiziksel olarak hem de bilimsel açıdan yani fiziksel olarak diriliş düşüncesine odaklanmış kişilerdir. Dolayısıyla Karakoç'un diriliş nesli olarak isimlendirdiği ve diriliş düşüncesinin sürdürülebilmesi için hayati rol oynayan bu kişiler içerisinde siyaset adamları yani yöneticiler ki Karakoç, diriliş düşüncesinde devlet adamlarına çok önem vermektedir. Bunun yanında din adamları, sanat adamları, sosyal bilimciler, fen bilimciler ve bu alanlarda kendini geliştirmeye talip olan öğrenciler vardır. O halde Karakoç'un diriliş nesli olarak bahsettiği olgunun toplumdaki eğitim süreci ile de yakından ilgisi vardır. Eğitimin yakın ve uzak hedeflerinin var olduğu düşünüldüğünde Karakoç'a göre eğitimin yakın hedefleri arasında İslam toplumunun sorunlarını sorgulayacak ve analiz edecek kişileri yetiştirmek, uzak hedefleri arasında ise nesiller boyunca yetişecek bu kişilerin fikirlerinin birikimli olarak ilerlemesi sonucu toplumsal zihinde başlayacak olan diriliş fikri sayesinde İslam toplumu, içinde bulunduğu kötü durumundan kurtulabilecektir. Yani sadece nitelikli bir grup yetiştirmekle diriliş sağlamak mümkün değildir. Süreç içerisinde toplumun da değişime ve dirilişe olan inancının bu konuda fikir üreten insanlara ve yöneticilere cesaret ve destek sağlaması gerekmektedir.

Karakoç, İslam toplumunun bugün içinde bulunduğu durumdan kurtulması ve gerekli değişimin sağlanması için hem bu değişim ve diriliş sürecini yönetecek kişilere hem de halkın içinde bulunduğu duruma ve hazır bulunuşluğuna önem vermektedir. O halde Karakoç'un diriliş nesli diye bahsettiği durum aslında belli bir sosyal sınıf ile başlayıp daha sonra bu sosyal sınıftaki üye sayısının artması ile birlikte toplumun tamamını kapsayan bir süreci içerisinde barındırmaktadır. İslam toplumunun bu gününü bilen ve bu durumdan muzdarip olan Karakoç, diriliş bilincinin toplumun bir bölümünde değil her bölümünde ortaya çıkması ile birlikte diriliş sürecinin pratik hayatta bir karşılığının olacağını aksi takdirde kısa vadeli gelişmeler yaşanacağını bununla topyekün bir diriliş anlamına gelmeyeceğini ifade etmektedir.

Bahsi geçen topyekün dirilişin, pratikte uygulayıcısı olan diriliş nesline yönelik Karakoç'un pek çok izahı hemen hemen kaleme aldığı her eserinde göze çarpmaktadır.

Karakoç’a göre en genel anlamada söylemek gerekirse: diriliş nesli nedir sorusunun cevabı: Diriliş düşüncesini yerine getirecek olan insanlardan oluşmuş sosyal bir guruptur. Bu sosyal grup sosyolojik anlamda ifade edilen “tüm toplum”’a da bu süreci öğretecek ve zaman içerisinde diriliş az veya çok hemen her toplum üyesinin zihninde yer edinecektir. Dolayısıyla Karakoç’un diriliş nesli dediği olgu üyeleri zaman içerisinde artan ve sürece sadece bilgisiyle değil istek ve arzusuyla da destek sağlayan bireylerden oluşmaktadır.

Yukarıdaki satırlarda kabaca çerçevesi çizilen diriliş nesli düşüncesi, Karakoç’un yılar içerisinde oluşturduğu fikir sistematığında çok önemli bir yer verdiği, İslam düşüncesinin ve İslam medeniyetinin gerekli değişim ve dönüşüm ve dirilişini sağlamasında hayati rol atfettiği nesildir. Konu daha çok diriliş neslinin eylemleri ve bu eylemlerin toplumsal yansıması çerçevesinde ele alınmış ve temelde şu sorulara cevap aranmıştır: Diriliş neslinin tarihi arka planı var mıdır? Diriliş neslinin özellikleri, görevleri ve amaçları nelerdir?

Diriliş perspektifini ve onun ayrılmaz bir parçası olarak diriliş nesli düşüncesini ortaya koyarken Karakoç, öncelikle diriliş düşüncesinin tarihi arka planına yönelik değerlendirmeler yapmakta ve tarihi anlamda İslam medeniyetinin doğru ve yanlışlarını masaya yatırarak kendi bakış açısına göre diriliş düşüncesine dayanak olduğunu düşündüğü durumları ele almaktadır. Dolayısıyla Karakoç’un diriliş nesli diye nitelendirdiği olguyu ortaya koyarken sadece günümüz verilerinden ve Müslümanların bugün içinde bulunduğu zor süreci dikkate alarak değil İslam tarihinin verilerinden de faydalanılarak oluşturulmuş ve öncelikle tarihi perspektiften de sıklıkla yararlanılmıştır. Böylece diriliş neslinin İslam tarihindeki örnekleri üzerinde durularak fikirlerinin tarihi dayanakları olduğu da vurgulanmaktadır. Karakoç, bu durumu şöyle ifade ediyor: “Diriliş oluşumu bir açıdan bir mirastır. Ancak bir açıdan da yepyeni bir doğum. Dirilişin yüreğinde, tarih anonim miras gibi durmaz, canlı damarlarında kan gibi dolaşır...”.⁹⁴ Yani Karakoç’un diriliş nesli olarak bahsettiği durum geçmişteki örnekliği dikkate alıp bu örnekliğin içinde bulunan zamanda nasıl hayata geçirileceğini sorgulayan ve bu sorgulamanın sonucu olarak

⁹⁴ Sezai Karakoç, **Makamda**, Diriliş Yayınları 7. Baskı, İstanbul 2016b, s.7

ortaya koymuş olduğu fikirler ile geleceğe yönelik bir bakış açısı geliştiren ve hayata dair değerler ve sosyal normlar üreten bireylerdir.

Diriliş nesli, bir önceki paragrafta da bahsedildiği üzere İslam medeniyetinin tarihi gerçekliği ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılıdır. Bundan dolayı ilk olarak tarihi arka planına göz atmak gerekir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki Karakoç'un İslam olarak bahsettiği, Hz. Muhammed aracılığıyla insanlara ulaştırılmış olan son din değildir. Bundan dolayı da diriliş neslinin kökenleri Hz. Muhammed ile başlamaz ve diriliş nesli Hz. Muhammed dönemi ile ortaya çıkmış bir nesil değildir. Hz. Muhammed dönemi diriliş nesli örnekliğinin başarıyla hayata geçmiş şekillerinden biridir. Dolayısıyla Karakoç, diriliş nesli konusunda peygamberlerin hayatlarına dikkat çekmekte ve peygamberlerin vermiş olduğu mücadelelerin diriliş nesli için en önemli dayanak olduğu üzerinde durmaktadır. Bu çalışma tarihi bir çalışma olmadığı için Karakoç'un konuyla ilgili üzerinde durduğu peygamberlerden kısaca bahsedilecektir.⁹⁵

Karakoç'a göre Kuran'ı Kerim'de üzerinde durulan Hz. Adem kıssası, içinde bulunduğumuz dönemde diriliş nesli olgusunu anlamak açısından önemlidir. Çünkü; Hz. Adem de yapmış olduğu bir hatadan dolayı düşüş yaşamış ve daha sonra hatasını anlayıp durumu düzeltmek için mücadele etmiştir.⁹⁶ Bugün gerek bireyler gerek de toplum olarak yapmış olduğumuz hatalar sonucu düşüş yaşadığımız ortadadır. O halde insanlık olarak ilk diriliş bilincinin bir hatanın sonucunda ortaya çıktığı düşünüldüğünde, o dönem ile bu dönem arasındaki benzerliklerden hareketle bir diriliş düsturunun benimsenmesi gerek geçmiş ile olan bağlantıyı güçlendirmek gerek ise gelecek ile olan ilişkiyi arttırmak için iyi bir fırsattır.

Karakoç, Kuran'ı Kerim'de üzerinde durulan Hz. Nuh dönemi olaylarının da diriliş nesli için önemli olduğunu ve örneklik teşkil ettiği üzerinde durmaktadır. Şu an İslam dünyasının içinde bulunduğu durum Hz. Nuh dönemindeki Tufan öncesi durumu temsil etmektedir. İslam medeniyetini kurtaracak olan gemi ise toplumsal bilinci

⁹⁵ Sezai Karakoç'un peygamberler kıssası ve diriliş ile ilgili daha detaylı değerlendirmeleri için Karakoç'un "Yitik Cennet" isimli kitabından yararlanılabilir.

⁹⁶ Sezai Karakoç, **Yitik Cennet**, Diriliş Yayınları 44. Baskı, İstanbul 2019e, s.10

hareketlendirecek olan diriliş neslidir. Nuh'un gemisi batmaya yüz tutmuş bir medeniyetin yeniden dirilişe geçmesinin bir sembolüdür. Şartlar ne olursa olsun inananlar için her çağda yeniden diriliş umudu hep vardır.⁹⁷

Karakoç, diriliş neslini anlamak açısından üzerinde durduğu bir başka peygamber Hz. İbrahim'dir. Kuran'ı Kerim'de anlatılan Hz. İbrahim kıssalarında diriliş düşüncesi ve diriliş nesli için önemli çıkarımları vardır. Karakoç, Hz. Âdem ve Hz. Nuh'tan sonra Hz. İbrahim'i insanlığın üçüncü atası⁹⁸ olarak değerlendirmekte ve İslam toplumunun oluşmasında vermiş olduğu mücadelelerin diriliş nesli için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Hz. İbrahim içinde bulunduğu düzene inanmamış ve mevcut düzeni sorgulamıştır. Daha sonra ateş ve kurban mevzusunda da davasına olan inancını göstermiştir. İşte diriliş neslinin her bir bireyinin yapması gereken eylemler bu hadiselerde ortaya konmuştur: önce içinde bulunduğu düzeni sorgulamak daha sonra inanmış olduğun değerler için sabırlı, özverili ve kararlı olmak.⁹⁹ Hz. İbrahim'den sonra Hz. Yusuf ile birlikte Hz. İbrahim ile birlikte oluşan millet olma bilincinin devamı olarak devletleşme süreci başlamıştır. Karakoç süreci şöyle özetlemektedir: ‘ ‘ Hz. Adem'de tohum toprağı tuttu, Hz. Nuh döneminde kökler saldı tohum, Hz. İbrahim ile birlikte filiz topraktan başını çıkardı ve gövde olmaya başladı. Gövdenin dış etkenlerden korunacak kuvvete erişmesi ise Hz. Yusuf dönemi ile başladı. Hz. Musa, Hz. Davud ve Hz. Süleyman ile birlikte süreç olgunlaşmıştır.¹⁰⁰

Tüm bu süreçlerden sonra Hz. İsa dönemini ele alan Karakoç, bu dönem için iki temel noktaya dikkat çeker. Birincisi, Hz. İsa'nın hayatta iken vermiş olduğu mücadeledir. ‘ ‘Yahudilere göre dinlerini bozan bir din uydurucusu, Romalılara göre ise Yahudilerin bağımsızlığını farklı bir yöntemle gerçekleştirmeye çalışan bir ırkçıdır’ ’.¹⁰¹ Karakoç'un dikkat çektiği ikinci nokta ise Hz. İsa'nın ölümüyle birlikte ona inananların onu ilahlaştırmasıdır.¹⁰² Diriliş nesli için bu dönemin önemi, bahsi geçen birinci noktadaki mücadeleyi örnek almak, ikinci noktada bahsedilen yanlış din

⁹⁷ Karakoç, a.g.e., 2019e, s. 38

⁹⁸ a.g.e., s. 65

⁹⁹ a.g.e., ss. 69-70-71

¹⁰⁰ a.g.e., s. 84

¹⁰¹ Karakoç, a.g.e., 2019e, s. 123

¹⁰² a.g.e., s. 123

anlayışının da karşısında durmak ve doğru bir inanç altyapısına sahip olmaktır. O halde diriliş nesli için mesele sadece inanmak değil inanılan varlıkların özelliklerini iyi bilmek ve inanılan dini düşüncenin doğruluğunun ve yanlışlığının sorgulanmasıdır. Çünkü diriliş neslinin çabaları sonucu varlığını sürdürecektir olan İslam medeniyetinin temelleri dini düşünceye dayanmaktadır. Diriliş neslinin dini düşünceyi anlama ve yorumlama şekli İslam medeniyetinin geleceğini belirlemektedir. Tabi ki farklı düşünceleri dile getirenler de olacaktır fakat diriliş nesli üyelerinin bakış açılarında: dinin yorumu noktasında farklı düşüncelere saygılı olma anlayışı zayıf olursa hem bireysel hem de toplumsal anlamda İslam medeniyetinin gelişmesi yavaşlayacaktır.

Diriliş nesli için en önemli dönem hiç şüphesiz Allah tarafından gönderilen son tevhit dinin peygamberi olan Hz. Muhammed dönemi ile birlikte oluşmaya başlayan İslam düşüncesi ve sonrasında oluşan İslam medeniyetinin inişli çıkışlı tarihi serüvenidir. Karakoç'a göre bu dönemde yaşanan olayların toplumsal yansımalarını anlamak, içinde bulunduğumuz dönemi değerlendirmek ve geleceği inşa etmek açısından önemlidir. Bu dönem diriliş neslinin en çok odaklanması gereken dönemdir. Çünkü; içerisinde hem başlangıcı hem yükselişi hem de düşüşü barındırmaktadır. Karakoç, Hz. Muhammed'in Hira mağarasında yaşamış olduğu yalnızlık dönemini psikolojik olarak hedefe odaklanma ve hazırlanma dönemi olarak değerlendirmektedir. Ondan sonra gelen hicret de İslam'ın Mekke döneminde verilen mesajlarla birlikte oluşturulan küçük Müslüman grubun, sosyal normları daha belirgin ve üye sayısı daha fazla olan bir toplum oluşturma dönemi arasında bir köprü olarak değerlendirmektedir. Medine dönemi ise tam olarak toplum ve devlet olma dönemidir. Aynı zamanda İslam düşünce geleneğinin temellerinin atıldığı ve İslam medeniyetinin doğmaya başladığı süreçtir bu dönem. Karakoç Hz. Muhammed'den önce gelen peygamberlerin oluşturduğu toplumsal düzenlerin kalıcı olmaması sebebiyle onları "yitik cennet" olarak adlandırdığı için Hz. Muhammed ile birlikte oluşturulan toplumsal düzeni "yeniden bulunmuş cennet" olarak isimlendirmektedir.¹⁰³ Bu durumda diriliş nesli, Hz. Muhammed döneminde yaşanan süreçleri aşama aşama değerlendirmeli ve içinde bulunduğumuz dönem ile olan bağlantılarını ortaya

¹⁰³ Karakoç, a.g.e., 2019e, ss.135-136-137

koymalıdır. Yaşanan hayatların içeriği değişse bile toplumun gelişmişlik düzeyi ve diğer toplumlar karşısındaki durumu günümüz şartlarında tekrar ele alındığında düşüş mü yoksa yükseliş mi yaşadığı kolaylıkla ortaya konabilir ki çağımızda İslam toplumunun durumunun yükselişte olmadığı aşikardır. O halde diriliş nesli için öncelikli görev Hz. Muhammed tecrübesinde ki Hira mağarası örneğinde olduğu gibi bireysel olarak bir sorgulama yapmak ve ortaya konan bilincin giderek toplumsal tabana yayılması ve diriliş için sağlam bir zemin hazırlanmasıdır. Dolayısıyla diriliş, dıştan değil içten gelen bir yükseliş çabası ve hedefidir. Öncelikle bireyin kendin kendine yapmış olduğu bir değerlendirmedir. Diriliş düşüncesinin dayandığı temeller, dinin kurucu unsurlarıyla çelişmediği için insanın yaratıcıyla olan dayanışması olduğu gibi, ortaya konan fiziksel ve metafiziksel çabanın toplumsal zemine yayılması sayesinde de insanlar arası bir toplumsal dayanışmadır.¹⁰⁴ Diriliş neslinin bireyleri sadece eleştiri yapmakla yetinen değildir, bir tepki ortaya koyan ve harekete geçendir.¹⁰⁵

Diriliş düşüncesinin Kuran'ı Kerim'den ve tarihi verilerden hareketle tarihi arka planını ortaya koyduktan sonra Karakoç, bu düşüncenin pratik hayatta karşılığı olarak gördüğü diriliş neslini enine boyuna ele almış ve konu hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Karakoç, kendisini de diriliş neslinin bir ferdi olarak gördüğü için konu hakkında fikirler ürettiğini belirtmektedir.¹⁰⁶ Dolayısıyla diriliş nesli olarak ifade ettiği topluluk içerisinde, entelektüel kişilere çok önem vermiştir. Aslında Karakoç'un diriliş nesli fikri hem içinde bulunulan durumda neler yapılması gerektiği ile ilgili hem de neler yapılmadığı ile ilgilidir. O halde diriliş düşüncesinin pratik hayattaki en önemli taşıyıcısı olan diriliş neslini daha iyi anlamak için bu bölümün başlarında dile getirdiğimiz ikinci soruyu ele alalım: Nedir bu diriliş neslinin özellikleri, görevleri ve amaçları?

Diriliş nesli, toplumun değişimi için fikirler üreten ve varoluşunun temelini Tanrı inancına dayandıran bireylerden oluşur. Fizik ve metafizik olan arasında bir denge sağlar ve herhangi birini diğerine tercih edecek aşırılıklarda bulunmaz.

¹⁰⁴ Sezai Karakoç, **Gündönümü**, Diriliş Yayınları 11. Baskı, İstanbul 2017a, ss. 26-27

¹⁰⁵ Karakoç, **a.g.e.**, 2015, s. 23

¹⁰⁶ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 40

Dolayısıyla diriliş nesli, Kapitalizm ve Komünizmin insanı ekonomiden ibaret görmesini, Freud'un insan için aşırı libido vurgusunu, Camus'un uyumsuz insan anlayışını kabul etmez. Bununla birlikte bu fikirleri sorgular ve yararlanılacak noktalarını dikkate alır.¹⁰⁷ Dolayısıyla diriliş nesli, bu çağda ve gelecekte mevcudiyetini sürdürebilmesi için İslam toplumunun değişim ve dönüşümünü sağlayacak sosyal doktrinlerin temel ilkelerini İslam dininden almakla birlikte tarihsel süreç içerisinde insanlığın ortaya koymuş olduğu bilgi birikimini de göz ardı etmemekte, İslam toplumuna faydalı olacağını düşündüğü fikirlerden yararlanmaktadır.

Diriliş nesli, diriliş düşüncesini benimsemiş ve yöntemini iyi kavramış bireylerden oluşur. Dolayısıyla toplumsal değişimin yavaş yavaş gerçekleşeceğini farkındadır ve ne çok acele ne de çok yavaş değişimden yanadır. Her iki durumun avantaj ve dezavantajları üzerine düşünür. Toplumda bir fonksiyon icra eden sosyal yapılardan olabildiğince yararlanmayı amaç edinir. Tek bir perspektife bağlı kalmaz. Toptancı bir bakış açısıyla fikirleri reddetmez, farklı fikirleri dikkate alır. Fikirleri iyice anlamayı ve kavramayı tercih eder.¹⁰⁸

Diriliş nesli, diriliş eylemini hayata geçirecek olan, yavaş ama güvenli bir şekilde ilerleme sağlayan ve bu konuda kararlı olan kişilerden oluşmuştur. Temel hedefi diriliş eylemini toplumsal zemine yaymak ve toplumu bilinçlendirerek sürecin tamamını toplumsal bir mesele haline getirmektir. Karakoç'un “diriliş eylemi” olarak adlandırdığı bu duruma diriliş nesli biçimsel olarak değil özsel olarak katılmakta ve katkı vermektedir.¹⁰⁹

Diriliş nesli, geçmişine önem vermekle birlikte onun aynısını taklit eden bireylerden oluşan bir nesil değildir. Mevcut perspektiflerin, Müslümanları içinde bulunduğu durumdan daha ileriye götürmediği ortadadır. Dolayısıyla yeni bir perspektif ortaya koymak diriliş neslinin bir görevidir. En temelden başlayarak imandan estetiğe kadar bir medeniyeti oluşturan tüm unsurlar yeniden sorgulanmalıdır. Dirilişin temel amaçlarından biri de budur: “yeniden inanmak,

¹⁰⁷ Karakoç, a.g.e., 2019c, ss. 148-149

¹⁰⁸ Karakoç, a.g.e., 2017a, ss. 41-42-43

¹⁰⁹ Karakoç, a.g.e., 2018b, ss. 7-8

yeniden duymak, yeniden düşünmek...hayata yeni bir anlam kazandırmaya başlamak’’.¹¹⁰

Diriliş nesli, diriliş eylemi için sadece tanrıya dua etmekle yetinmez, gerçekleştirmek istediği hedefleri için bir mücadele ortaya koyar. Karakoç’un ifadesiyle: “İşleri Tanrı’ya ısmarlama (tevekkül) ancak alın teri dökmüş olanların hakkıdır... maddi kazançta manevi kazançta ancak emekle elde edilir. Emeksizlik hareketsizliğe, hareketsizlik de ölüme götürür... Her alanda alın teri dökmekten kaçındığımız için bu günkü duruma düştüğümüzün ve yine ancak alın teri dökerek bu çıkmazlar anaforundan kurtulacağımızın farkındadır diriliş eri.”¹¹¹ Karakoç’un burada üzerinde durduğu mevzu elde edilmesi beklenen sonuçlar için verilmesi gereken mücadele olmakla birlikte yanlış tevekkül ve dua anlayışına da gönderme yapmaktadır. Bu anlayışın toplumsal yansımaları bir örnekle ele alalım: Bir toplumda bulunan ve ekonomik olarak gündelik ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan insanlar için sadece Allah’a dua etmek, İslam dininin bu konudaki yaklaşımını doğru tahlil edememektir. Çünkü; Kuran’ı Kerim’in birçok ayeti insanlara, ekonomik durumu iyi olmayanlara yardım edin buyurmaktadır. Yani Kuran insanı, sadece Allah’a dua etmeye değil aynı zamanda bir davranış ortaya koymaya davet etmektedir ve imanın davranışlarda görünür olmasını istemektedir. Konuyla pek çok ayet vardır ama şu ayet durumu özetlemektedir: “Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah’a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takvâ sahipleri bunlardır’’.¹¹²

Diriliş nesli; insanı, toplumu, tarihi, eşyayı ve tabiatı sorgulayan, eleştiren ve bu eleştiriler içinde özeleştirilere de sıkça yer veren bir “düşünce tarımcısı”dır,

¹¹⁰ Sezai Karakoç, **Çağ ve İlham II**, Diriliş Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2017b, ss. 44-45

¹¹¹ Karakoç, **a.g.e.**, 2019d, ss. 53-54

¹¹² Bakara Suresi 177. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/184/177-ayet-tefsiri>, (05.05.2020)

Karakoç’a göre.¹¹³ Dolayısıyla buradan anlaşılıyor ki diriliş nesli içerisinde hem sosyal bilimleri hem de fen bilimleri konusunda yeterli bilgi birikimine sahip insanları da içermektedir. Düşünce tarımcısı ifadesi ile hem yeni düşünceler üretme hem de üretilen düşüncelerden yeni düşünceler için tohumlar elde etme kast edilmektedir. Üretilen yeni düşünceler ise sadece teorik tartışmaların konusu olarak kalmayacak toplum bu fikirler ile beslenecektir. Bu durumda diriliş nesli toplumun fikir açlığı için üretim yapan entelektüel işçilerdir.

Diriliş neslinin özelliklerine dair başka pek çok şey ifade edilebilir fakat benzer ifadelerden kaçınmak için bu özelliklerden bazılarını şöyle özetlemek mümkündür: Diriliş insanı fiziği ve metafiziği pratikte ve teoride dengeleyen insandır ve böylece bugün bozulmuş olan bu dengenin düzeltilmesini amaçlanmaktadır. Dolayısıyla diriliş insanı, Kuran’da da belirtildiği gibi “Tanrının halifesi”¹¹⁴ olma özelliğine uygun davranır ve yeryüzünü imar eder. Diriliş insanı için varoluş demek Allah inancı demektir, bakış açısını ve hayatını buna göre şekillendirir.¹¹⁵ Diriliş insanı bilim, sanat, hikmet esasına dayanan yeni bir medeniyet inşa etmek için çalışır gayret eder ve bunu başarır. Bunun sonucunda da diriliş toplumu meydana gelir. Diriliş insanı azimli ve kararlıdır.¹¹⁶ Diriliş insanı geçmişte takılı kalmaz, sürekli bir yenileniş içindedir ve kendini güncel tutar.¹¹⁷ Diriliş insanı içinde yaşadığı dünyanın değerini bilir hatta bununla yetinmez bu dünyada bir misyon sahibidir, bundan dolayı sadece kendisi için değil içinde yaşadığı toplumu yüceltmek, gelecek nesillere sağlam temellere dayanan bir toplumsal düzen bırakmak için çaba gösterir.¹¹⁸ Diriliş eri, ekonominin öneminin farkındadır. Dolayısıyla diriliş toplumunun meydana gelmesi için kaçınılmaz olan sanayinin ve tarımın destekçisi ve işçisidir.¹¹⁹ Müslüman devletlerin coğrafi yakınlığından dolayı her bir diriliş insanının gönlünde Müslümanların birlik olma ideali vardır. Tabi ki bunun düşünürken siyasi, sosyal ve kültürel şartları da göz

¹¹³ Karakoç, **a.g.e.**, 2019d, s. 12

¹¹⁴ Bakara Suresi 30. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/37/30-ayet-tefsiri>, (06.05.2020)

¹¹⁵ Karakoç, **a.g.e.**, 2019c, s. 134

¹¹⁶ **a.g.e.**, 2019c, s. 137

¹¹⁷ **a.g.e.**, 2019c, s. 139

¹¹⁸ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 52

¹¹⁹ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 54

önünde bulundurmaktadır.¹²⁰ “Dirilişçi, daima Diriliş toplumunu inşa hedefinden sapmama çabası içindedir; yıkıcı değil, yapıcıdır. Değerlerin gözcüsü ve bekçisidir”.¹²¹

3.1.4. Diriliş Düşüncesi ve İslam Toplumu

Karakoç’un diriliş düşüncesini ortaya koyarken İslam dünyasının tarihi serüveninden çokça yararlanmış ve buradan hareketle bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bunula birlikte diriliş düşüncesinin ortaya konmasında ve şekillenmesinde en temel sebep İslam dünyasının son iki asırda içinde bulunduğu durumdur. Dolayısıyla diriliş düşüncesinin daha iyi anlaşılması için İslam dünyasının da iyi tahlil edilmesi gerekir. Tabi ki her ülkenin ve her toplumun kendi içinde ayrı değerlendirilmesi gerekir fakat üzerinde tartışma olmayan ortak bir nokta var ki o da İslam dünyasının birçok açıdan istenen seviyede olmamasıdır. Karakoç da daha çok bu noktadan hareket ederek fikirlerini ortaya koymuştur. Karakoç, diriliş düşüncesini ortaya koyarken İslam dünyasının genel durumundan hareket etmekle birlikte ülkemizin yaşamış olduğu tarihi serüven ve içinde bulunduğu durumu da göz önüne almış ve Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi sonrasına odaklanmıştır. Fakat bu başlıkta daha çok İslam dünyasının genel durumu ele alınacak Batılılaşma başlığı altında ülkemiz üzerinde de durulacaktır.

Sezai Karakoç, üzerinde durduğu diriliş anlayışında ilk önce İslam toplumunun içinde bulunduğu mevcut durumun sebeplerini ve sonuçlarını sorgulamakta ve buna yönelik fikir üretmekte, çözüm önerileri sunmaktadır. Diriliş fikrini ortaya koyarken Karakoç, bu fikrin arka planına yönelik, İslam toplumunu dirilişe muhtaç eden sürece ve nedenlere yönelik de değerlendirmeler yapmaktadır. Dolayısıyla İslam dünyasının nüfusuna oranla ekonomik, sosyal ve siyasal konumunun istenilen seviyelerde olmaması birçok düşünür gibi Sezai Karakoç’u da bu konu üzerinde fikir üretmeye ve İslam dünyasının yükselmesinin düşünsel yollarını sorgulamaya, analiz etmeye itmiştir. O halde diriliş düşüncesinin ilk aşaması için İslam dünyasının içinde bulunduğu durumun sorgulanması ve ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi olarak

¹²⁰ a.g.e., 2019b, s. 64

¹²¹ Karakoç, a.g.e., 2018b, s. 8

bakmak gerekmektedir. Bu aşamada tarih felsefesinin bakış açısından yaralanan Karakoç, İslam dünyasındaki hangi gelişmelerin sonuç olarak Müslümanları bir dirilişe mecbur kıldığını sorgulamaktadır. Çünkü; son yüzyılda İslam dünyasının diriliş adına üretilmiş olan fikirler ve bizzat İslam ülkelerinin gelişmişlik indeksleri de toplumsal anlamda bir değişim ve dönüşüme ihtiyaç olduğunu gözler önüne sermektedir. Zaten Karakoç bu değişime olan ihtiyacı diriliş olarak isimlendirmiştir.

İslam toplumu, Karakoç'un ifadesi ile İslam Milleti,¹²² Rönesans ve Sanayi İnkılabı ile birlikte bariz bir şekilde Batı'dan geri kalmaya başlamış ve yıllar içerisinde de aradaki uçurum giderek artmıştır. Bu durumun pek çok açıdan değerlendirilebilecek sebepleri olabilir. Fakat durumun sonucu üzerinden yapılacak değerlendirmelerin ortak noktası Müslümanların Batı medeniyetinin ulaştığı gelişmişlik seviyesinin arkasında kalmasıdır.

Karakoç'a göre Batı'nın hızlı bir şekilde ilerlemesi, Müslümanların beklemediği bir durumu ve beklenmeyen bu durumun gerçekleşmesi sonucu Müslümanlar adeta toplumsal anlamda bir kişilik ve kimlik krizi yaşamaya başladı. Bu durumda yapılması gereken ilk şey: Müslümanın kim olduğu, nasıl bir kişiliğe ve hüviyete sahip olduğunun tespit edilmesidir. Karakoç bu durumu şöyle izah etmektedir: "İnsan ve toplum olarak en kişilikli öz ve görünüm sahibi olan Müslümanlar, ilkin Haçlılar ve Moğolların daha sonra da modern denilen çağda batılıların sürekli hücumları sonucunda maruz kaldıkları şokun etkisiyle kimliklerini yitirme ya da kuşku duyma noktasına geldiler".¹²³ Çağımızda İslam düşünürleri, Müslümanın kimliğini ve kişiliğini yeniden saptama zorunluluğu vardır. Bu tanımlama, yeniden doğuşun ilk şartıdır.¹²⁴ Sosyolojik açıdan baktığımızda, Karakoç'un kişilik sorunu diye ifade ettiği durumun aslında bir yabancılaşma süreci olduğu ifade edilebilir.

Karakoç, Müslümanların yaşamış olduğu yabancılaşma ve kimlik krizinin toplumu genel olarak bir panik havasına soktuğunu ve bu durumun da gittikçe

¹²² Karakoç, a.g.e., 2019b, s. 17

¹²³ Sezai Karakoç, **Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III**, Diriliş Yayınları 5. Baskı, İstanbul 2016c, s. 123

¹²⁴ Karakoç, a.g.e., 2016c, s.124

tabulaşan yanlış düşünce tarzlarının türemesine yol açtığını ifade eder. Ona göre Müslümanların karamsar düşüncelere dalması, İslam toplumunun bir daha eski günlerine dönemeyeceğinin düşünülmesi son derece tehlikeli ve yanlıştır. Nasıl ki düşüş varsa aynı şekilde yükselişte vardır. Bu dünya bir oluş bozuluş alemidir. Kültürümüzde de çok güzel ifade edildiği gibi yiğit düştüğü yerden kalkmalıdır. Tembellik ve samimiyetsizlik yapılmamalıdır. Bugün ki İslam dünyasının durumundan İslam'ın kendisi değil ilim ve inanç konusunda samimiyetsiz davranan Müslümanlar sorumludur. Ayrıca geçmişten gelen duygu, düşünce ve inanç yaralanmalarının zamanında tedavi edilmemesi ve birike birike günümüze kadar gelmesi durumu çok daha kötü hale getirmiştir. Dolayısıyla bugün ki sorunları da ileri bir tarihe ertelemek yerine çözüm için çaba gösterilmelidir.¹²⁵ Gerilemenin ve duraksamanın sebepleri iyi analiz edilirse yükseliş de beraberinde gelecektir. Bundan dolayı toplumda giderek yaygınlaşan panik ve çaresizlik havasının sonucunda oluşan yanlış kaderci anlayış, yerini çalışma ve gayrete bırakmalıdır. Hiçbir şekilde umut kaybedilmemelidir. İslam toplumundaki bu düşüş Allah'ın bir imtihanı olarak düşünülmeli ve eksikliklerin tespit edilmesiyle işe başlanmalıdır.¹²⁶

Karakoç'a göre Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan Milliyetçilik akımının da Müslümanların günümüzdeki duruma gelmesine büyük etkisi olmuştur. Çağın hastalığı olan bu akım: tek dil, tek ırk anlayışına dayanmakta ve çok uluslu büyük toplumları direk bölmektedir. Bu hastalıktan Müslümanların uzak durması gerekirken aksine daha da yaklaşmışlardır. Avrupa'nın yaşamış olduğu derebeylik tecrübesi neticesinde milliyetçilik düşüncesi birleştirici bir etken olabilir fakat İslam toplumunun Osmanlı, Selçuklu ve Abbasiler tecrübesini düşünürsek milliyetçilik yıkıcı bir düşünce tarzıdır. Nitekim de bugün İslam toplumunun içinde bulunduğu durum bunu apaçık göstermektedir.¹²⁷

Karakoç'un İslam toplumu konusunda üzerinde durduğu konulardan biri de İkinci Dünya Savaşıdır. İkinci Dünya savaşı “Müslüman dünyasında da önemli

¹²⁵ Sezai Karakoç, **Çağ ve İlham I Metafizik Gerilim Şartı**, Diriliş Yayınları 11. Baskı, İstanbul 2019f, s.82

¹²⁶ Karakoç, **a.g.e.**, 2019f, s. 81

¹²⁷ Sezai Karakoç, **Sütun Günlük Yazılar II**, Diriliş Yayınları 7. Baskı, İstanbul 2011, s. 341

kayıplara yol açtı. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da yaşayan Müslüman toplumlar savaşan güçlerin hedefi haline geldi. Başta Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri olmak üzere pek çok Müslüman ve Türk yerinden edildi. Bu sürgünler aile parçalanmalarının yanında önemli oranda can ve mal kaybına sebep oldu. II. Dünya Savaşı'na kadar çoğunluğu İngiltere ve Fransa'nın sömürge idaresi altında bulunan özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri savaşın ardından bağımsızlıklarına kavuştular. Ancak Batılılar tarafından suni bir şekilde tanımlanan sınırlara sahip olan ve yönetimleri kabilelere, mezheplere ve aşiretlere dayanan bu devletler kısa sürede bölgeyi şiddet sarmalına döndürdü. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde kurulan uluslararası sistem içerisinde idarî ve ekonomik yapıları şekillenen Müslüman ülkelerin çoğunluğunda sömürge dönemini aratmayan anlayış ve uygulamalar sürdürüldü. Devam eden çatışmalar, küresel güçlerin bölgenin kaynaklarına nüfuz etmesine yol açarken İslâm coğrafyasında kan ve göz yaşının artarak devam etmesine sebep oldu''.¹²⁸ Bununla birlikte Karakoç, İkinci Dünya Savaşından sonra Müslümanların diriliş için yakalamış olduğu fırsatları toplumsal bir sistem kurmak adına doğru kullanamadığı üzerinde de durur. Bu savaşın Müslümanların birlik ve beraberliği için, bir fırsat sunduğunu ifade eder. Fakat Müslümanlar bunu değerlendirememiş ve kısa vadeli kazanımlar için uzun vadeli bir diriliş ve yükselme imkanını en azından bugün ki kadar ezilmeme şansını elinden kaçırmıştır.¹²⁹

Müslümanlar bu süreçte kendilerine yeni bir toplumsal yapı geliştirmek yerine Marx'ın son şeklini verdiği Komünizme ya da birçok Batı toplumlarının çoğunun kabul ettiği Kapitalizme yaklaşmıştır. Tabi ki bu sistemlerden yararlanılabilir fakat bu sistemler köken itibarıyla Avrupa'nın yaşadığı tecrübelerle dayanmaktadır. Oysa Müslümanların yaşadığı tecrübeler farklıdır. Dolayısıyla bu sistemler İslam toplumuna kısa vadede katkı yapmış gibi görünse de uzun vadede büyük bir kimlik sorunu ortaya

¹²⁸ Süleyman Seydi, **İkinci Dünya Savaşı**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>, (11.05.2020)

¹²⁹ Sezai Karakoç, **a.g.e.**, 2017b, s. 92

çıkarmıştır. Müslümanlar için kökeni Batı tecrübesine dayanan sistemlerin kabulü demek uzun vadede bir varoluş probleminin ortaya çıkması demektir.¹³⁰

Karakoç, diriliş fikrini 20. Yüzyıl İslam dünyasını temel alarak ortaya koymuş olsa da 21. Yüzyılda da İslam dünyasının problemleri artarak devam etmiştir. Bununla ilgili; Irak ve Amerika savaşı sonucunda yaşananlar, Arap Baharı sonucu oluşan toplumsal ortam, Suriye’de yaşananlar ve bunun sonucunda evlerini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Müslüman mülteci, DAESH terör örgütünün yarattığı toplumsal, dini ve ekonomik tahribat gibi daha birçok problem gibi birçok örnek ortaya konabilir. Dolayısıyla Karakoç’un 20. Yüzyıl Müslüman dünyasını temel alarak ortaya koyduğu diriliş düşüncesi için sebepler günümüzde devam etmektedir. Son yıllarda Müslüman devletler arasında artmış olan siyasi gerilimler diriliş düşüncesinde öngörölmüş olan Müslümanların birlikteliği fikrinin hayata geçmesinin kısa vadede mümkün olmadığı kanısını ortaya çıkarsa da bir hedef olarak dile getirilmesi bakımından ve Müslümanların en azından bazı noktalarda ortak bir tavır ortaya koyması bakımından diriliş düşüncesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Sadece tarihi olaylar anlamında değil pratik hayatta ortaya çıkan ve sosyal hayata olan yansımaları gözle görülür olan somut veriler anlamında da İslam dünyasının değişime ve dirilişe olan ihtiyacı göz önündedir. Toplumsal ve ekonomik anlamda İslam dünyasına dair ortaya çıkan rakamlar pek de olumlu bir tablo ortaya koymamaktadır. Bu konuda yapılmış olan pek çok araştırma da benzer sonuçlar ortaya çıkmakta ve Müslümanların en temel ihtiyaçlar noktasında bile dünya ortalamasının gerisinde kaldığı görölmektedir. Özellikle nüfusa oranla yapılan toplumsal gelişmişlik indeksi verileri durumu anlamak açısından önemlidir.

İslam dünyası, günümüzde dünya nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalara göre Müslümanlar dünyada nüfusunu da giderek arttırmaktadır. “1,8 milyarla dünya nüfusunun %24’ünü oluşturan İslam ülkeleri, uluslararası ekonomide önemli bir yere sahiptir. Dünya toplam gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) %15,3’ünü oluşturan İslam ülkeleri, toplam üretimin ise ancak

¹³⁰ Karakoç, a.g.e., 2019a, s. 76

%8,2'sini gerçekleştirmektedir. Dünya genelinde ekonomik büyüklük olarak ABD (%15,3) ve Çin'in (%18,2) ayrı ayrı payları, İslam ülkelerinin toplam payından fazladır. Bu bağlamda İslam ülkelerindeki mevcut ekonomik potansiyelin yeterince kullanılmadığı açıkça anlaşılmaktadır".¹³¹

“2016’da İslam ülkelerinde ilkokul çağında olduğu hâlde okula gidemeyen çocukların sayısı önceki yıllara göre artarak 19,5 milyon olmuştur. Genel okul çağındaki nüfus ile karşılaştırıldığında bu rakam oldukça büyük bir soruna işaret etmektedir. Zira 2006-2016 döneminde İslam ülkelerinde ilkokul çağındaki erkek çocukların %17,2’si, kız çocukların %18,9’u okula gidememiştir; Somali, Çad, Burkina Faso gibi Sahra altı Afrika ülkelerinde kız çocuklarının en az %50’sinin okula gidemediği bilinmektedir. Buna karşın Türkiye, Kazakistan, Filistin, Endonezya, Kırgızistan gibi ülkelerde eğitimde cinsiyet ayrımcılığını sona erdiren politikalarla okula gidemeyen kız çocukların oranı %1’lerin altına düşmüştür”.¹³²

Amerika kaynaklı araştırma şirketi olan PEW 2015 yılında yaptığı bir araştırmada dünyada yaklaşık 1,6 milyar Müslüman olduğunu ifade etmiş ve 2070 yılına kadar İslam’ın dünyada en fazla mensubu bulunan din olabileceğini ifade etmiştir.¹³³ Bununla birlikte insan sayısının fazla olmasının İslam toplumunu daha ileriye götürmediği de bir gerçektir. Yaklaşık 200 yıldır İslam toplumu beklediği ve özlediği günleri bir türlü görememiştir. Dolayısıyla İslam dünyasının ekonomik, sosyal, siyasal ve eğitim açısından bir değişim ve dönüşüme olan ihtiyacı ortadadır. Diriliş anlayışı da bu ihtiyaca bir katkı verme çabasıdır.

Karakoç, tüm bu şartlar altında dirilişi: “kendimizden kendimizi çıkarmak” olarak tanımlamış ve İslam toplumunun bir medeniyet tasavvuru ortaya koyarak içinde bulunduğu durumdan aşamalı olarak kurtulabileceğini savunmuştur. Bugün İslam toplumunun bir malzeme yığını olup başkaları tarafından bir nesne gibi şekillendirilmekten ziyade içerisinden düşünce, sanat adamları ve liderler çıkararak kendi kendinin öznesi olması gerektiği üzerinde durmuş ve diriliş fikrini de bu düşünce

¹³¹ Kadriye Sınmaz, **İslam Dünyasında İnsani Durum**, https://insamer.com/tr/islam-dunyasinda-insani-durum_2542.html, (11.05.2020)

¹³² a.g.e., https://insamer.com/tr/islam-dunyasinda-insani-durum_2542.html, (11.05.2020)

¹³³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472>, (10.04. 2020)

üzerine inşa etmiştir. Karakoç'un ifadesiyle: “İçinden kendini yönetecek ve kendine tarihi uygarlık açılımını verecek öncüler çıkaramayan toplumlar, heykeltıraşını bulamamış mermer kütlesinden, şairini bulamamış kelime veya duygu yığınının başka bir şey değillerdir”¹³⁴.

3.1.5. Diriliş Düşüncesi ve Ekonomi

“Ekonominin çeşitli şekillerde tanımı yapılabilir. Hangi tanım esas alınırsa alınsın odak noktası aynıdır. O da ekonominin mal ve hizmetlerin üretimini, dağıtımını ve tüketimini örgütleyen sosyal bir sistem olmasıdır. Ekonomi, kıt kaynakların sınırsız insan isteklerine bölüştürülmesidir”¹³⁵. Ekonomi, şüphesiz ki sınırları çok geniş olan bir alandır. İçerisinde fazlaca istatistiki veri barındırması sosyal bilimlerin bir parçası olmadığı anlamına gelmemelidir. Tartışmalı bir bahis olmakla birlikte biz ekonominin sosyal bilimlerin bir parçası olduğunu kabul ediyor ve değerlendirmelerimizi bu çerçevede yapmaya gayret ediyoruz. Tabi ki biz bu çalışmada ekonomi biliminin tarihini ve tartışmalarını ele alacak değiliz bizim burada yapacağımız çalışma, sosyolojik açıdan Sezai Karakoç fikirleri ekseninde ekonomiye dair değerlendirmeler yapmaktır.

İnsanlık tarihi boyunca din, sanat, siyaset, kültür ve ekonomi gibi sosyal unsurlar gerek bireyin hayatında gerek ise toplumun hayatında belirleyici unsurlardan olmuşlardır. Tabi ki diğer unsurların da önemi göz ardı edilemez fakat bu bölümde ekonomi üzerinde durulacağı için diğer faktörler dolaylı olarak ele alınmaktadır. Marx ve Engels'in yaptığı gibi sadece ekonomi odaklı bir sosyal hayat portresi ortaya koymak doğru olmadığı gibi ekonominin sosyal hayattaki belirleyiciliğini de azaltmak hele ki içinde bulunduğumuz dönemde doğru bir yaklaşım değildir. Ekonomi günümüzün dünyasında hem birey açısından psikolojik ve sosyolojik olarak hem de toplumlar açısından sosyolojik ve politik olarak belirleyici unsurlardan biridir.

Birey açısından düşünüldüğünde ekonomi, bireyin toplum içindeki statüsünü ve saygınlığını belirleyen önemli etkenlerden biridir. Bunun doğal sonucu olarak da

¹³⁴ Karakoç, a.g.e., 2017a, s. 51

¹³⁵ Akyüz & Çapcıoğlu, a.g.e., 2018, s. 533

birey sosyal normlar gereği, içinde bulunduğu statüye uygun davranmak durumunda olduğundan ekonominin birey üzerindeki etkisi, maddi unsurlara sahip olup olmama durumundan daha fazla şeyi ifade etmektedir. Toplumsal açıdan düşünüldüğünde ise ekonominin sosyal hayatta ortaya koymuş olduğu imkanlar ve refah seviyesi, bir toplumun diğer toplumlar nezdindeki konumuna ve barındırdığı bireylerin saygınlığına olan katkısı açısından önemlidir. Şöyle ki içinde bulunduğumuz dönemde ekonomik olarak dünyanın üst sıralarında bulunan ülkelerin vatandaşlarıyla ekonomik olarak daha alt sıralarda bulunan ülkelerin vatandaşlarının saygınlıkları arasında resmi olmasa da saygınlık farkları olduğu göz önündedir. Bu durum doğal olarak günümüz dünyasında sosyal anlamda belirleyici olan değerlerin de ekonomik olarak güçlü olan toplumlar tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. İletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan küreselleşmenin bir sonucu olarak da bu değerler dünya üzerindeki toplumların tamamında değişen oranlarda etkili olmaktadır. Dolayısıyla ekonominin sosyal hayatın diğer unsurları ile olan ilişkisi daha belirgin olmakla birlikte bu ilişkinin sınırlarını belirlemek de oldukça zor görünmektedir.

Ekonomi, kendisi bir alt sosyal sitem olmakla birlikte diğer alt sosyal sitemler ile de yakından ilgilidir. Mesela belli bir kültür içerisinde yetişen bireylerin talepleri kültürün normlarından bağımsız olmayacağı için ekonominin bir yönünü bu talepler belirleyecektir. Bir başka durum ise toplumda ki dini öğelerin ekonomik öğelerden bazılarını sınırlandırması bazılarını ise desteklemesidir. İslam toplumlarında protein değeri yüksek olan domuz etinin üretim dağıtım ve tüketim ağına konu olmaması dinin ekonomideki sınırlandırıcı etkisini anlamak bakımından açıklayıcı bir örnektir.¹³⁶ Yine yılın belli aylarında Müslümanların hac ya da umre ibadetini gerçekleştirmek için yapmış olduğu Mekke ve Medine seyahatleri ve bu doğrultuda oluşan ekonomik girdi ve çıktılar dinin ekonomiye olan destekleyici etkisine bir örnek olarak ele alınabilir.

Konunun diğer bir noktası da ekonominin bazı yönlerinin diğer sosyal alt sistemler tarafından belirlenmekle birlikte ekonominin de bahsi geçen bu alt sosyal sistemler üzerinde belirleyici etkilere sahip olmasıdır. Hele ki günümüz toplumlarında Kapitalizmin hayatın birçok alanında insan yaşamını etkilediği düşünüldüğünde

¹³⁶ Dönmezer, **a.g.e.**, 1994, ss. 322-323

ekonominin sosyal hayatın farklı yönlerine olan doğrudan ve dolaylı etkisi görülmektedir. Konunun anlaşılması açısından ekonominin diğer sosyal alt sistemleri etkilemesine örnek olarak moda ele alınabilir. Son yüzyılda dünyada meydana gelen ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan moda, birçok toplumun kültürel öğelerine etki etmiş durumdadır. Bu etkiler bazen kalıcı bazen de geçici olabilir. “Mesela son yüzyıl içinde kadın elbiseleri üzerinde sürekli olarak modanın etkileri görülmüş ve kadınların giyiniş tarzları tamamıyla değişmiştir. Bu durum kadın üzerinden algılanan namus ve iffet olgusunun da anlamında değişikliklere neden olmuştur... Türk örf ve adetlerinde selamlaşma merhaba, günaydın gibi sözcüklerle olurken, bir zamanlar İtalyan filmlerinin de etkisi ile “ciau” şeklinde de olabilmıştır”.¹³⁷ Bu örneklerden birincisi modanın kalıcı etkisine ikincisi de geçici etkisine bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Sezai Karakoç, ekonominin sosyal hayat üzerinde bu denli etkili olmasının farkında olsa gerek ki ortaya koyduğu diriliş fikrini ekonomik açıdan da yorumlamış ve kendi bakış açısı çerçevesinde toplumunun içinde bulunduğu durumun ekonomi ile olan ilişkisi üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Yapmış olduğu analizlerde İslam’ın ilkelerinden hareketle günümüzde belirleyici olan ekonomi anlayışını ele almış, ekonominin birey ve toplum açısından önemi üzerinde durarak, İslam medeniyetinin dirilişi noktasında ekonominin etkilerini tespit etmeye çalışmıştır.

Karakoç, diğer meselelerde olduğu gibi ekonomiyi de Kuran’ı Kerim ve İslam tarihi tecrübesinden hareketle ele almaktadır. Kuran’ı Kerim’de yer alan insanın tanrının halifesi¹³⁸ olduğu ayetini, insandan yeryüzünü imar etmesi¹³⁹ istenilen ayet ile birlikte düşünerek, bu ayetlerin manevi bir tarafı olduğu gibi bir yönünün de Müslümanların eşya ile olan ilişkisi bağlamında ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁴⁰ Tabi ki dini açıdan öncelikli olan insanların din anlayışını ve ahlakını imar etmektir ki Karakoç’un diriliş anlayışının öncelikli hedefi de budur. Fakat ekonomik anlamda hem teorik olarak hem de pratikte bunun uygulanması anlamında

¹³⁷ Dönmezer, **a.g.e.**, 1994, s. 249

¹³⁸ Bakara Suresi 30. Ayet

¹³⁹ Hud Suresi 61. Ayet

¹⁴⁰ Karakoç, **a.g.e.**, 2019b, s. 52

bir bakış açısına sahip olmak her dönemde olduğu gibi günümüzde de önemlidir. Bu hem toplumsal olarak işlevsel olan bir model oluşturmak hem de bunun sonucu olarak kişilerin gündelik hayatlarında iyi bir ekonomik düzeye erişmesi olarak anlamak mümkündür. Çünkü İslam medeniyetinin kendine özgü bir sosyal yapı kurması ve bunu devam ettirmesi için ekonominin önemli bir yeri vardır. Toplumda ekonominin güçlü olması bilim, teknik ve sanatta güçlü olmayı da beraberinde getirmektedir. İslam düşünce tarihine bakıldığında düşünsel zenginliğin zirveye ulaştığı dönemler ile maddi zenginlik arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Yine Antik Yunan’da felsefi düşüncenin zirveye ulaşması içinde aynı durum söz konusudur. İçinde bulunduğumuz dönemde de durum aynıdır. Bilim ve sanatta en ileri görülen toplumlar ekonomik anlamda da en ilerde görünmektedir. Çünkü psikoloji biliminden öğrendiğimiz kadarıyla temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan insanların bilim ve sanat gibi daha üst düzey bilişsel faaliyet gerektiren işlerle uğraşması pek görülen bir durum değildir. Doğal olarak birey düzeyinde meydana gelmeyen gelişmelerin toplumsal düzeyde meydana gelmesi de beklenemez.

Karakoç’un, ekonomi konusunda dikkat çektiği hususlardan olan birey ve toplum ilişkisinin şekli oldukça önemlidir. Bu ikili ilişki hem birey açısından hem de toplum açısından kuşatıcı ve dengeli bir tarzda olmalıdır. Kapitalizm ve Sosyalizmin bu konuda ki tavrı eleştirilmelidir. Karakoç’a göre “Komünizmin ortaya koyduğu ekonomik model bireyi toplum için, Kapitalizmin ortaya koyduğu ekonomik model de toplumu birey için feda etmiştir”.¹⁴¹ İslam dini açısından düşünüldüğünde bu kabul edilebilir bir durum değildir. Çünkü; İslam’ın ekonomi konusunda temel ilkelerinden biri fert ve toplum arasında bir denge oluşturmak, sosyal adaleti temin etmektir. İslam, bu konuya sadece bir tavsiye niteliğinde yaklaşmamış, koymuş olduğu normlar ile de uygulama olarak sosyal adaletin ve dengenin sağlanmasını garanti altına almak istemiştir. Dolayısıyla İslam; kişiye mülkiyet hakkı, miras hakkı gibi haklar verirken, mülkiyetin nasıl kullanması ve kullanmaması gerektiği ile ilgili sınırlar koymuş, zekat gibi yapılmaması durumunda dini yaptırımı olan, sadaka gibi yapıldığı takdirde dini olarak sevap kazanılacağı gibi teşvik edici ibadetlerle de birey ve toplum arasında bir

¹⁴¹ Sezai Karakoç, **İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü**, Diriliş Yayınları 17. Baskı, İstanbul 2019g, s. 34

köprü kurmuştur.¹⁴² Bu noktada birey ve toplum ilişkisi açısından İslam'ın ekonomi olarak ortaya koymuş olduğu sosyal adalet ve sosyal denge vizyonu hem Komünizmden hem de Kapitalizmden daha kuşatıcıdır.

Karakoç'un ekonomi konusunda birey ve toplum arasındaki ilişkiden sonra üzerinde durduğu ikinci konu, bu bölümünü girişinde de bahsetmiş olduğumuz din, kültür ve ekonomi ilişkisidir. Din ve kültürü birbirinden ayrılmaz alt sosyal sistemler olarak gören Karakoç, Dinden soyutlanmış bir kültürün uzun ömürlü olmayacağını dile getirerek dini, kültür gövdesinin içindeki can gibi görmektedir.¹⁴³ Toplumsal yaşamda belirleyici olan bu iki alanın ekonomi ile yakından ilişkisi olduğu üzerinde duran Karakoç'un bakış açısını kabaca söylemek gerekirse kültürün eşyaya dönük olan yüzü ekonomidir ve kültürün korunması ve varlığını sürdürmesi ekonomi ile yakından ilgilidir. Din bu noktada kültürün en önemli öğelerinden biri konumundayken ortaya koymuş olduğu ilkeler ile de ekonominin birey ve toplum ile olan ilişkisini düzenlemektedir. Dolayısıyla diriliş fikrinin ana temalarından biri dinin temel ilkeleri ile çelişmeyen ve insanlığın tarihi süreçteki tecrübesinden de yararlanan bir ekonomik bakış açısı ortaya koymaktır. Bu bakış açısının kültürel yapı ile entegre olması sonucunda da oluşan ekonomik model İslam medeniyetinin gelişmesinde önemli parçalardan biri olacaktır.

Batılı ekonomi modelleri dini temele koymamışlardır. Kaldı ki böyle bir şey yapsalar bile bunun İslam dini ve İslam kültürü ile uyum içerisinde olması beklenmemelidir. Bugün İslam medeniyetinin içinde bulunduğu durum, bir ekonomi modeli ortaya koyamaması ve başka kültürlerin tecrübeleri çerçevesinde şekillenen ekonomik bakış açılarını kabul etmesi ya da kabul etmek zorunda kalması ile yakından ilgilidir. Bu durumun sonucu olarak da sadece bir üretim ve tüketim ilişkisi değil sosyal hayatı da etkileyen durumlar ortaya çıkmaktadır. Batının diğer kültürleri bu kadar etkilemesinin başka faktörlerle birlikte ekonomi ile de yakından ilgisi vardır. Dolayısıyla Karakoç ekonomi ve kültürü birbirlerinin tamamlayıcısı ve koruyucusu olarak görmektedir. Kültürün devamı için ekonomiyi ekonominin sürekliliği için de

¹⁴² Karakoç, **a.g.e.**, 2019g, s. 35

¹⁴³ Sezai Karakoç, **Düşünceler II Kurumlar**, Diriliş Yayınları 6. Baskı, İstanbul 2018c, s. 62

kültürel yapıyı önemli görmektedir.¹⁴⁴ Karakoç'un kendi ifadesiyle söylemek gerekirse: "İslam toplumunun iktisat iç yapısı hakkında İslam düşüncesinin altın döneminde yazılan klasik eserleri günümüz literatürüne getirememiş bulunduğumuzdan bugün, İslam ülkelerinde üzerinde durulan iktisat ilmi, doğrudan doğruya Batı iktisat teorilerinin bir tekrarı olmaktan, iktisadi olayları Batı iktisat postulatlarıyla inceleme ve yorumlamadan öteye gidememektedir. Bu metot ise her şeyden önce, sosyal hayatın öbür alan ve görüşleriyle iktisadi yaşayış arasındaki bağları hiçe saymakta ve Batının tecrübesinden doğmuş kavramları İslam deneyimine uygulama gibi içinden çıkılmaz bir kavram ve realite kopuşuna sebep olmuş ve olmaktadır. Daha iktisat realitesi tespit edilmeden değer hükmü alanına geçiliyor. Arkasından da birkaç iktisadi doktrin alternatifinden birini seçmeye zorlanıyoruz".¹⁴⁵ Dolayısıyla yapılması gereken ilk iş iktisat ile ilgili İslam düşünce tarihinde yazılmış olan eserleri iyi incelemek ve İslam kültüründe oluşmuş iktisadi geleneğinden günümüze ne gibi mesajlar taşınabileceğini analiz etmektir. Sonrasında ise içinde bulunduğumuz dönemde başka alternatifi yokmuş gibi görünen Kapitalizm ve Sosyalizmi sorgulamak, ulaşılan verilerin İslam'ın temel ilkeleri ile olan uyumlu ve uyumsuz taraflarını ortaya koymaktır. Bu noktada da sosyal alt sistemlerden biri olan eğitim devreye girmektedir. Tüm bunların yapılabilmesi için iyi yetişmiş hem Batı iktisat teorilerini hem de İslam'ın iktisat bakış açısını bilen ekonomi bilimi uzmanlarına ihtiyaç olduğu ortadadır. Bu durumda ekonomi konusunda da yapılması gereken işlerden biri, İslam düşüncesinin üretmiş olduğu iktisadi bakış açısının tarihi seyrini iyi tahlil etmektir.

Karakoç, günümüzde İslam tarihi tecrübesinde İslam'ın iktisat ile ilgili perspektifine yeterli önemin gösterilmediğine ve İslam'ın teklif ettiği ekonomik yapının öneminin anlaşılamadığına vurgu yapmaktadır. Kapitalizm ve Komünizmin bu konudaki tahakkümünden dolayı İslam'ın iktisat fikri göz ardı edilmektedir. Günümüzde iktisat ile ilgilenen birçok düşünürün İslam'ın ekonomi ile ilgili ortaya koyduğu fikirleri hatta geçmiş tecrübelerini bugün sadece bir teori, uygulanması mümkün olmayan bir ütopya olarak görmeleri doğru değildir Karakoç'a göre. Çünkü:

¹⁴⁴ Karakoç, a.g.e., 2019b, s. 55

¹⁴⁵ Karakoç, a.g.e., 2019g, s. 7

İslam'ın iktisat ile ilgili getirmiş olduğu bakış açısı hem Kuran-ı Kerim'de üzerinde durulan hem de Peygamberimiz döneminde Medine'de oluşturulan İslam Devleti'nden itibaren yüzyıllar boyunca Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar gibi bizzat sahada uygulanan ve tarihin uzun bir döneminde toplumsal yapının sürdürülebilir olmasına önemli rol oynamış bir sosyal alt sistemdir.¹⁴⁶ Kuran'ı Kerim'de temel ilkelerin belirlendiği ve bu ilkelerin uygulanması noktasında insan yorumunun devreye girdiği dikkate alındığında belki günümüz gerçekleriyle uyuşmayan taraflar vardır. O halde bunlarla ilgili düzenlemeler yapılabilir ama yüzyılların ürünü olan bu iktisat tecrübesini hafife almak ya da tamamen reddetmek demek hem kültürel anlamda hem de kültürün daha üst bir şekli olan İslam medeniyeti anlamında da İslam toplumunun bu gününe zarar vermektedir.

Karakoç, İslam'ın ekonomi konusundaki tavrının, bu konuda iyi yetişmiş bireyler tarafından incelenmemesinin İslam'ın iktisadi bakış açısını dikkate almama yanılığını da beraberinde getirdiğini ifade etmekte bu yanılığa sebep olan birinci unsurun ise İslam'ın iktisadi bakış açısını sadece bir üretim ve tüketim ilişkisi olarak görmek olduğunu belirtmektedir. İslam, sosyal hayatta çok yönlü bir sistem ortaya koyduğu için ve günümüzde de bu sistemden uzaklaşıldığı için İslam'ın ekonomiye dair bakış açısının insanlara hayalcilik gibi geldiğini düşünmektedir. Yani sosyal hayatın birçok alanında İslam'ın ortaya koyduğu norm ve değerleri dikkate almayıp, bu şartlanmış tavrıla İslam'ın ekonomik bakış açısını değerlendirmek, İslam iktisat perspektifinin yanlış anlaşılmasına yol açmıştır.

Karakoç'a göre İslam medeniyetinin dirilişinin gerçekleşmesi için ekonomi konusunda bahsi geçen bu yanlış algı düzeltilmelidir. İslam'ın ekonomi perspektifinin de sosyal anlamda bir karşılığı olduğu bilinmelidir. İslam'ın egemen olduğu bir toplumda Sosyalizm ve Kapitalizmin mutlak tahakkümü Müslüman sosyal kimliğine de zarar vermektedir. Birtakım benzerlikler olmakla birlikte İslam'ın iktisat bakış açısı ne tam olarak Kapitalizm ne de tam olarak Sosyalizmdir. İslam iktisadının kendine özgü bir yapısı vardır. Karakoç, özellikle bahsi geçen bu sistemlerin en belirleyici unsurlarından olan faiz ve ticaret konusundaki bakış açılarını vermiş olduğu bir

¹⁴⁶ Karakoç, a.g.e., 2019g, s. 8

örnekle şöyle açıklar: “Kapitalizm de hem ticaret hem de faiz helaldir. Sosyalizm de ise hem ticaret hem de faiz yasaktır. İslam ise ayrı bir ekonomik sistem olarak ticareti helal faizi haram kılmıştır. Ticareti helal sayarak sosyalizmden faizi haram sayarak kapitalizmden ayrılır”.¹⁴⁷ Prof. Dr. Hayri Erten de bir makalesinde yine bu konu üzerinde durmuş, İslam tarihinde somut bir örnek olan ve Hz. Ömer döneminde başlayan, Beytü'l mal'dan kârına ortak olmak şartıyla verilen faizsiz krediyi şöyle yorumlamıştır: “Bu uygulama faizsiz olmakla kapitalist, kârın mülkiyetine emekçinin ortak olmasıyla da sosyalist ekonomi sisteminden ayrılmıştır”.¹⁴⁸

Sonuç olarak söylemek gerekirse; İktisat, bir toplumun kültürel değerlerinden ayrı düşünölemeyecek bir alandır ve aynı zamanda bir toplumda norm ve değer oluşumuna da etki etmektedir. Sıkça atıfta bulunduğumuz Sosyalizm büyük oranda etkisini kaybettiğine göre 21. yüzyılda daha ziyade Kapitalizm, İslam ölkeleri de dahil diğör toplumları etkisi altına almış ve sadece ekonomik değil çok farklı yönlerden toplumları etkilemiştir. O halde bugün İslam toplumlarının en büyük eksikliklerinden birisi iktisat konusunda kendine özgü bir sistemlerinin olmamasıdır. Çünkü bu durum bireysel anlamda Müslöman kimliğinin toplumsal anlamda da İslam kültür ve medeniyetinin devamı için önemlidir.

İslam toplumunun son iki asırda dünyadaki bütün toplumlar için baskın medeniyet olan Batı medeniyetinin tahakkümünü birçok yönden hissediyor olmasının ekonomi ile yakından ilgisi vardır. Bunun farkında olan Karakoç, İslam medeniyetinin topyekün dirilişinin önemli unsurlarından birisi olarak, İslam tarihinin ve içinde bulunduğumuz dönemin şartlarının dikkate alındığı yeni bir ekonomik model oluşturulması mevzusuna vurgu yapar. Bununla birlikte Karakoç'un ekonomi ile ilgili görüşleri daha çok Kapitalizm ve Sosyalizm eleştirisi ile İslam toplumunun bugünü ve geçmişine yönelik durum tespitleri ile sınırlı kalmaktadır. Yani Karakoç, özgün ve daha önce dile getirilenlerden daha farklı, Kapitalizm ve Sosyalizme ciddi bir alternatif olarak düşünölebilecek bir ekonomik fikir ya da sistem ortaya koymamıştır. Karakoç'un ekonomi konusunda yapmış olduğı değerlendirmeler daha çok Kuran'ı

¹⁴⁷ Karakoç, **a.g.e.**, 2019g, s. 8

¹⁴⁸ Hayri Erten, “Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme”, **Marife Dergisi**, 1. yıl, 1. cilt, 1. sayı, 2001, s. 182

Kerim ve İslam iktisat düşüncesinin tarihi serüveninden hareketle yapılan eleştiriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.6. Diriliş Düşüncesi ve Eğitim

İnsanın doğuştan gelen veya sonradan kendine ilave ettiği birçok özelliği vardır. Bu özelliklerin önem derecesi insanın içinde bulunduğu topluma göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin; ilkel bir toplumda yaşayan insan için beden gücüne dayanan özelliklere sahip olması daha mühim olsa gerektir. Bununla birlikte ister tarım toplumunda olsun ister sanayi toplumunda olsun insanın doğuştan getirdiği özellikler kadar hatta daha da önemli olanı sonradan öğrenilen ve bireyin hayatına yön veren davranışlardır. Bu davranışları öğrenmek ise eğitim ile mümkün olmaktadır. Çünkü karmaşık bir yapı olan toplumda, insanın varlığını devam ettirebilmesi için formal olsun veya informal olsun bir eğitim sürecine tabi tutulması kaçınılmaz bir durumdur. Gündelik hayatın içinde sürekli devam eden informal eğitim ile birlikte informal eğitime göre hayatın daha kısa bir dönemini kapsayan formal eğitim bireylerde perspektif ve davranış değişikliği meydana getirmede önemli bir etkidir. Dolayısıyla yaşadığımız çağda ve içinde bulunduğumuz modern toplumda, özellikle formal anlamda eğitim sürecine çok büyük önem verilmektedir. Çünkü hem bireysel anlamda mevki, statü ve saygınlık için hem de toplumsal anlamda dünyada ekonomik, sosyal ve sosyoekonomik gelişmişlik indeksi yüksek bir toplum olabilmenin en önemli şartlarından biri eğitimidir ve bunun sonucu olarak eğitilmiş insan yetiştirebilmektir.

İçinde bulunduğumuz dönemde tarihin her döneminde olduğu gibi toplumların bireylerden en büyük beklentilerinden biri eğitilmiş ve aynı oranda nitelikli olmalarıdır. Bunun yanında bireyin de toplumsal yapılardan beklentisi kendisini yetiştirebilecek bir eğitim sisteminin yaratılması ve fiziki anlamda da bu sisteme cevap verebilecek eğitim ortamlarının sağlanmasıdır. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da birey ve toplum arasında karşılıklı etkileşim ve beklenti söz konusu olmaktadır.

Beklentilerin karşılanması ve eğitim sürecinden hem toplumun hem de bireylerin istediğini elde etmesi elbette ki toplumun diğer alt sosyal yapılarıyla da

ilgilidir. Eğitimli bireylerin yetişmesi ve bununla doğru orantılı olarak bir kalkınma beklemek o toplumun ekonomik yapısı, kültürel yapısı ve dini yapısı ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılıdır. Daha da önemlisi bahsi geçen bu toplumsal dinamikleri göz önüne alarak bir eğitim felsefesi ortaya koyabilmektir. Bundan dolayıdır ki özellikle toplumsal konularla ilgili yazılar yazan ve fikir üreten birçok fikir adamı içinde bulunduğu toplumun mevcut durumundan memnun değilse ilk olarak ele aldığı ve eleştirdiği konulardan biri eğitim meselesidir. Düşünürlerin çoğu toplumu uygarlık seviyesi olarak evrensel anlamda daha üst noktalara çıkarmanın en kısa yolu olarak eğitilmiş insanı gördüğünden bu konuda fikir ve yürütmüş yazılar yazmıştır. Sistematik bir şekilde bir eğitim felsefesi ortaya koymasa da eğitim konusunda bir hayli görüş beyan eden bu fikir adamlarından biri de Sezai Karakoç'tur.

Karakoç'un eğitim anlayışını diriliş nesli fikri ile bağlantılı olarak ele almak gerekmektedir. Şüphesiz ki Karakoç'un diriliş toplumunun ortaya çıkması ve varlığını devam ettirmesi için ekonomi gibi siyaset gibi eğitim de vazgeçilmez bir toplumsal alt sistemdir. Çünkü onun eğitim meselesini ele almada ki amaçlarından biri diriliş toplumu için büyük önem arz eden diriliş neslinin yetiştirilmesidir. Karakoç, eğitimin teknik boyutundan ziyade özellikle ülkemizdeki mevcut eğitim felsefesinin toplumsal yansımaları üzerinde durmuş ve eğitimin İslam toplumu için ifade ettiği anlama odaklanmıştır.

Karakoç'a göre eğitim konusunda ki ilk husus, eğitim sürecinin sonucunda elde edilmesi beklenen hedefin ortaya konmasıdır. Bu hedefin hem bireysel hem de toplumsal boyutu olmalıdır ve kendi içerisinde bir tutarlılığı bulunmalıdır. Tanzimat dönemi öncesinde Osmanlı devletinde Batı medeniyetinin klasiklerine yeteri kadar değer verilmezken Tanzimat sonrasında ise İslam medeniyetinin kendi klasik kaynaklarının önemi giderek azalmıştır.¹⁴⁹ Bunun her ikisi de yanlış bir anlayıştır ve bunun sonucu olarak Tanzimat döneminden bu yana diğer birçok konuda olduğu gibi öğretim konusunda da toplum olarak bir tereddüt ve hedef eksikliği içerisinde bulunmaktayız.¹⁵⁰ Yaşanan bu tereddüt doğal olarak bireye ve topluma tesir

¹⁴⁹ Sezai Karakoç, **Düşünceler I**, Diriliş Yayınları 7. Baskı, İstanbul 2017c, s. 47

¹⁵⁰ a.g.e., 2017c, s. 37

etmektedir. Çünkü; bir toplumun gerek siyasal gerek sosyal gerek ekonomik anlamda kendi belirlediği hedeflere ulaşabilmesi için kaynağını ve temelini kendi öz değerlerinden almış bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Aksi takdirde başkalarının belirlediği hedefleri kendi hedefiymiş gibi sahiplenmiş alt sistemlerini buna göre düzenlemiş bir toplum ortaya çıkmış olacaktır ki Karakoç bu anlayışa karşı çıkmakta başka toplumların faydalı işlerinden yararlanmakla birlikte her alanda olduğu gibi eğitim konusunda da pergelin sabit tarafının her zaman İslam'ı ve İslam medeniyetini temel alması gerektiğini savunmaktadır.

Karakoç'un bahsini eğitim konusunda bahsini ettiği bu hedef eksikliği ve tereddüt, yine Karakoç'un medeniyet meselesinde ele aldığı kimlik karmaşası ile de yakından ilişkilidir. Son iki asırda ciddi bir kimlik karmaşası yaşayan İslam toplumu doğal olarak hedef belirlemede de problem yaşamaktadır. Bu problemleri kabaca özetlemek gerekirse: hedef belirlerken temel alınacak ilkeler ve hedefler sonucunda yetiştirilmek istenen insan tipolojisi ile ilgilidir.

Karakoç, hedef konusunda kendi perspektifini ortaya koymuş ve bu noktada gençlerin eğitimi meselesi üzerine odaklanmıştır. Konuyla ilgili olarak devletin eğitime olan bakış açısına çok önem vermiş ve konuyla ilgili fikrini şöyle ifade etmiştir: “Millî eğitimin temel amacı, kendi medeniyetimizden kaynaklanan bir ruhla, millet bilincine ermiş idealist bir gençlik yetiştirmektir. Bu gençlik, yüksek ahlâkî değerlere inanacak, yurtsever, fedakâr ve feragatkâr olacaktır. Bu gençlik, manevi değerleri üstün tutmakla birlikte, ülkenin maddeten ve askerî açıdan da güçlü olması için bütün çabasını sarf edecek bir gençlik olacaktır. Ancak bu özellikler, onu, başka halklara düşman ve tüm dünyadan kopuk yapmayacaktır. Merhametli, insancıl, bilgili ve yüksek karakterli bir gençlik, geçmiş ve çağdaş kültüre dayalı bir kültür planının başlıca hedefidir. Genç insanda, teorik bilim sevgisini ve erdeme ulaşma amacını geliştirme, bu hedefin özünü oluşturur”.¹⁵¹ Bu değerlendirmesinden de anlaşıldığı üzere Karakoç için eğitim en temelde, kendi zihninde inşa ettiği İslam medeniyetinin prototipi olan insanı yetiştirmektir. Dolayısıyla eğitimin hedefi insana öncelikle erdem ve ahlak kazandırmak olmalı ve bir ideal sahibi yapmalıdır. Bu yüzden okulların

¹⁵¹ <http://yucedirilis.org.tr/parti-programi/>, (18.05.2020)

sadece akademik konularda öğretim yapması değil bunun yanında ahlak eğitiminin verilmesi çok elzem bir konudur. Eğitim-Öğretim programları yapılırken üzerinde durulması gereken en önemli husus erdem konusudur. Bireye erdem kazandırıldıktan sonra akademik anlamda eğitimin amacı: çağa uygun, eleştiren, sorgulayan ve kendi fikrine körü körüne bağımlı olamayan, diğer fikir ve düşünceleri dikkate alan gençler yetiştirmektedir.¹⁵² Dolayısıyla Karakoç'un eğitim anlayışını kabaca özetlemek gerekirse erdemli ve toplum ile iç içe olan ve toplumun sorunları için fikri mücadelede bulunan, bu mücadeleyi ortaya koyarken İslam medeniyetinin geçmişini ve bu gününü iyi bilen aydınlar yetiştirmektir. Bu bağlam da Karakoç için eğitimin yakın hedefi; tek tek bireyleri yetiştirmek, uzak hedefi ise bireylerde artan bilinçlenme sayesinde toplumsal bilinci güçlendirerek İslam medeniyetinin yükselmesini sağlamaktır.

Karakoç, eğitimin hedefi ile ilgili fikirlerini ortaya koyduktan sonra, onun en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan üniversite meselesini ele almak istiyoruz. Çünkü; topluma olan etkisi bakımından en önemli eğitim kurumu üniversitelerdir. Sezai Karakoç, eğitimi toplum için önemli bir sosyal kurum olarak görmüştür. O, eğitim konusunda ele aldığı diğer meselelerde olduğu gibi üniversite meselesinde de Tanzimat dönemine dikkat çeker. Toplumsal anlamda bir yenilik yapmanın o toplumun geçmişi ile kuracağı doğru bağlantı ile mümkün olacağını ifade eden Karakoç, Tanzimat döneminden sonra medrese ile ilgili yapılan düzenlemeleri eleştirir, medreselerin tamamen kaldırılmasını doğru bulmaz ve medreselerin yerine geçmiş olan üniversitelerin medrese sisteminin faydalı yönlerinden daha fazla faydalanmasının İslam toplumunun bugünü için de önemli olduğu üzerinde durur.¹⁵³ Bununla birlikte Karakoç, içinde bulunduğumuz dönemde üniversitelerin mevcut halinin de toplum için icra ettiği fonksiyonlar üzerine odaklanır.

Karakoç, toplumlar için üniversitelerin çok önemli olduğunu toplumsal diriliş için üniversitelere çok önemli görevler düştüğünün bilincindedir. Karakoç'a göre üniversite toplumun beynidir. Toplumun hafızası ve idraki üniversitelerden doğup

¹⁵² a.g.e., <http://yucedirilis.org.tr/parti-programi/>, (13.05.2020)

¹⁵³ Karakoç, a.g.e., 2018c, ss. 21-22

gelişmektedir. Üniversiteden doğan fikirler, toplumun her katmanına birer düşünce ve davranış olarak yayılacağından üniversitelerin üstlendiği rol önemlidir.¹⁵⁴ Üniversitelerin temel olarak üç tane görevi bulunmaktadır. Karakoç, bu görevleri şöyle sıralar; toplumun ihtiyacı olan insanlar yetiştirmek, bu insanları yetiştirmek için hocalar yetiştirmek ve bilim yapmak.¹⁵⁵ Dolayısıyla üniversitelerin bir yönü toplumun gündelik hayattaki maddi ve manevi ihtiyaçlarına yöneliktir. Diğer yönü ise bu ihtiyaçların nasıl karşılanması gerektiğinin düşünülmesi ve toplumun gelişimini sağlamak için yapılacak bilimsel çalışmalara zemin hazırlamaya dönüktür. Fakat bu değişim ve gelişimin sağlanması için üniversitelerin evrensel ilkeleri dikkate aldığı gibi içinde bulunduğu toplumun kültürünü de göz ardı etmemesi gerekir.

Karakoç, üniversitelerle ilgili bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra ülkemizdeki üniversitelerin mevcut durumlarıyla ilgili de değerlendirmelerde bulunur. Sezai Karakoç, “Vehimler Üniversitesi” başlıklı yazısının daha başında her memleketin birinci bilim ve kültür “müessesesi”nin üniversite olduğunu yazar. Üniversite, ülkenin hem fen hem sosyal alanlardaki problemlerinin çözülmesinde birinci derecede söz sahibi olan bir kurumdur; ancak o, bu yetkiyi alabilmek için her iki alanda bol miktarda orijinal eser vermiş olmalıdır. Bunların yanında ürettiği bilgi ve düşünceyle yeni nesillere “ışık” tutmalıdır. Karakoç, üniversitelerimizin gelişimini bu açıdan değerlendirir ve “tercümeçi üniversite”den “telifçi üniversite”ye henüz geçemediklerini düşünür’.¹⁵⁶ Yani Karakoç, üniversitelerimizdeki bilimsel verimsizlikten hayıflanmaktadır.

Karakoç, bilimsel verimsizliğin hakim olduğu tercümeçi ve ezberci üniversite sisteminin toplumsal yansımaları üzerinde durur ve bu üniversitelerin yetiştirmiş olduğu kuşakların sorgulama ve bilgiyi arama kültüründen uzak olmasını toplumsal diriliş için bir dezavantaj olarak değerlendirir. Çünkü toplumsal değişimi sağlayacak olan diriliş neslinin bilgi ezberlemekten ziyade bir bakış açısına sahip olması ve elde ettiği bilgileri bu bakış açısı çerçevesinde ele alması esastır. Dolayısıyla Karakoç,

¹⁵⁴ a.g.e., 2018c, s. 27

¹⁵⁵ a.g.e., 2018c, s. 40

¹⁵⁶ Recep Duymaz, “Sezai Karakoç’un Eğitime Bakışı 2: Üniversite”, Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı, Ali Dursun (Ed.), Kardeşler Ofset, Kayseri, 2015, s. 249

üniversitelerin içinde bulunduğu durumu zihnindeki diriliş toplumu adına yetersiz görmektedir. Karakoç, Doğuyu ve Batıyı araştıran, içinde bulunduğu durum ile yetinmeyen, sadece bilime değil edebiyat ve çeşitli sanatlara ilgi duyan bir kuşağın en azından sayısı bugünden çok daha fazla olan bir düşünür grubunun, yeni bir toplumsal dirilişe öncülük edebileceğini düşünmektedir.¹⁵⁷ Bilgiyi aramanın ve bilgiye ulaşmanın heyecanını yaşamayan insanlardan oluşan bir toplum diğer konularda da hazır olanı almaya alışacak, üretim kültürüne yabancılaşacaktır. Dolayısıyla bu konu sadece eğitim ile sınırlı bir konu değildir, toplumun gelişimi için gerekli olan ekonomik ve kültürel kalkınma için de eğitimin yetiştirdiği bireyler önemlidir.

Tabi ki Karakoç'un rahatsız olduğu konular birçok kişinin malumu olduğu konulardır. Bununla birlikte Karakoç'un bu konuyu toplumsal anlamda ele alıp değerlendirmesi, üniversite düzeyinde verilen eğitimin toplumun diğer katmanlarına ve alt sistemlerine nasıl yansıdığını kendi düşüncesi çerçevesinde irdelemesi önemlidir. Teorik olarak bu düşüncelerin pratikte nasıl uygulanacağına yönelik Karakoç'un teknik anlamda yani eğitim bilimsel anlamda farklılık yaratan bir düşüncesine rastlanmıyor. Fakat Karakoç'un ortaya koyduğu diriliş düşüncesinin eğitim ile olan münasebetini anlamak için bu konudaki fikirlerinin ortaya konması gerektiğini düşünüyoruz. Diğer taraftan bir eğitim bilimci olmaması ve konunun toplumsal yansımaları üzerinde durarak konuya betimleyici bir anlayışla bakması da günümüzde ülkemizdeki eğitimin toplumsal yansımalarını anlamak açısından dikkate değer bir durumdur.

3.2. Sezai Karakoç'un Medeniyet Anlayışı

3.2.1. Medeniyet Kavramı

Medeniyet, toplumların oluşturduğu bir bütün olduğundan dolayı diğer sosyal bilimlerin ilgi alanına girmekle birlikte sosyoloji ile de doğrudan ilgilidir. Gerek popüler anlamda gerek ise tarihi anlamda farklı perspektiflerle ele alınan bu kavram bazen insanlar için bireysel anlamda bazen de toplumlar için sosyal ve kültürel anlamda bir sınıflama ölçütü olarak kullanılmıştır. Bize göre daha kapsayıcı ve

¹⁵⁷ Karakoç, a.g.e., 2017c, s. 22

bilimsel olan bakış açısı ise medeniyetin bir sınıflama ölçütü olarak değil bir olgu olarak kabul edilip en ilkel toplumdan en gelişmiş topluma kadar o toplum içerisinde işlev gören tüm fonksiyonlarla birlikte değerlendirilip ele alınması ve ortaya çıkan sonucun yargılanmasından ziyade analiz edilmesi, medeniyet öğelerinin hangi boşluğu nasıl doldurduğunun ele alınmasıdır. Bir bakıma bu konuda genel anlamda fonksiyanalist tavrı benimsemektir. Çünkü; toplumların ekonomik, sosyal ve coğrafi olarak yapısına göre farklı özellikleri olduğundan dolayı sadece belli toplumları medeniyetin bir ölçütü olarak kabul edip diğer medeniyetleri ve kültürleri bu çerçevede övmek ya da yermek bilimsellik tavrından uzaklaşmaktır. Bununla birlikte sosyal bilimlerin doğası gereği kesin olarak bilimin objektifliğini yakalamanın da zor olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Medeniyet kavramı, çok yönlü ve farklı düşünceleri içerisinde barındıran önemli bir kavramdır. Gerek tarihte gerek ise günümüzde birçok düşünür bu kavrama ilgi duymuş, ortaya koyduğu fikirleri medeniyet perspektifi açısından doğrudan veya dolaylı olarak analiz etmiştir. Bizim de bu çalışmada amaçlarımızdan biri Sezai Karakoç'un medeniyet söylemini ele alıp değerlendirmektir. Medeniyet olgusunu daha iyi anlamak ve yapılacak analizlerde doğruya en yakın olanı yakalayabilmek adına yapılması gereken ilk iş, kavramın kökeni ile ilgili genel çerçeveyi anlamak daha sonra ilgili sosyal bilim açısından konuyu ele almaktır. Bundan dolayı önce kavramın kökeni üzerinde durulacak, sonrasında ise Sezai Karakoç özelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

“Arapça’da “şehir” anlamında kullanılan ve müdûn köküne dayanan medîne kelimesinden Osmanlıcada türetilen medeniyyet kavramı, kök itibarıyla “yönetmek” ve “mâlik olmak” anlamlarına da gelen deyn (dîn) mastarıyla ilişkili olduğu da ifade edilmiştir. Medenî (medeniyte) ve medînî ise “şehre mensup olan, şehirli” mânasına gelmektedir. Daha sonra medîne kelimesinden temeddün masdarı türetilerek “şehirli veya medenî hayat yaşamak” anlamında kullanılmıştır. Batı dillerinde “medeniyet” karşılığı olan civilisation da Latince’de “şehirli” anlamına gelen civilis kelimesinden türetilmiştir. “Civilisation” teriminin modern Batı düşüncesi içinde kazandığı anlamları karşılamak üzere son devir Osmanlı Türkçesi’nde medeniyyet kelimesi

kullanılmış, modern Arapça’da ise daha ziyade hadâre yaygınlık kazanmıştır. “Belli yasalara uyarak şehirde yaşayan halk” mânasındaki uygurdan türetilen uygarlık kelimesi de günümüz Türkçesinde medeniyet karşılığı olarak belli bir yaygınlığa sahiptir. Medeniyet teriminin düşünce tarihi boyunca kazandığı anlamların ortak noktası; şehir hayatının sosyal, siyasal, entelektüel, kurumsal, teknik ve ekonomik alanlarda mümkün kıldığı birikim, düzey ve fırsatları ifade ediyor olmasıdır. Bununla birlikte kelime çeşitli zihniyet dünyalarında farklı şekilde kavranmış ve tanımlanmıştır... Tarih felsefesi ve sosyolojinin kurucusu kabul edilen İbn Haldûn, İslâm filozoflarının insana özgü toplu halde yaşama olgusunu ifade etmek üzere kullandığı “el-ictimâu’l-insânî, el-ictimâu’l-beşerî, el-medeniyye” gibi tabirlerden çok “umrân, umrânü’l-âlem, el-umrânü’l-beşerî” tabirlerine yer vermektedir. Buna göre beşerî umran kavramı hem bedevî hem barbar toplulukları hem de uygar toplumları ifade etmektedir”.¹⁵⁸

“Yunancada “polis” kelimesi “şehir ve şehir devleti” anlamına gelmektedir. Eflatun’un diyaloglarından birisi olan “Politeia” kelimesi Arapça’da şehir yönetimi olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde “medeni” kelimesi hem sosyal hem siyasal bir niteliği de ifade etmektedir”.¹⁵⁹

Klasik İslam düşüncesinde medeniyet kavramını ele alan ve bu konuda önemli fikirler ortaya koyan düşünürlerden biri olan Farabi, medeniyeti siyasi ve toplumsal bir mesele olarak ele almış. Bireylerin tek başına yaşamayacağından hareketle toplumun oluşturmuş olduğu yapıların bireyin ihtiyaçlarını karşılamadaki önemi üzerinden hareket etmiştir. Ona göre bireyin yardımlaşma, dayanışma ve sosyal hayata dair diğer ihtiyaçları giderme noktasında bireyler birbirine muhtaçtır ve bu muhtaçlığın sonunda oluşmuş olan iş bölümü sayesinde medeniyet oluşmakta ve oluşan bu yapı bireylerin yaşamını devam ettirmesi ve toplum olmasını da sağlamaktadır. Bu noktada bireyin bahsi geçen tüm ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan en küçük yapı şehirdir. Birden fazla şehrin bir araya gelmesi milleti,

¹⁵⁸ İlhan Kutluer, **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medeniyet>, (17.11.2019).

¹⁵⁹ M. Sait Yazıcıoğlu, **Medeniyet Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler**, http://ww3.ticaret.edu.tr/bgur/files/2013/05/sait-yaz%C4%B1c%C4%B1o%C4%9Flu_ders_notu.pdf, (21.09.2020)

milletlerin bir araya gelmesi ise milletler topluluğunu oluşturmaktadır. Tüm bu toplumsal yapıların ana gayesi ise yapılacak her türlü eylemde erdemli olmayı hedeflemektir.¹⁶⁰ Böylece temelleri sağlam bir toplumsal yapı inşa edilebilir. Zaten Farabi'nin milletler topluluğu olarak bahsettiği toplumsal yapıdan kastı bugün bizim en kapsayıcı anlamıyla kast ettiğimiz medeniyet kavramı olsa gerektir.

“İbn Sînâ da insanî ihtiyaçların giderilmesi fikrinden hareketle toplumsal bir hayatın zorunluluğu üzerinde durmakta, ancak topluluk halinde yaşamakla şehirler kurup medenî bir hayata ulaşmanın şartları arasında ayırma gitmektedir. Filozofa göre bu şartları yerine getiremeyip yalnızca bir topluluk oluşturan insan grupları insanî yetkinlikleri kazanmada başarılı olamayacaktır”.¹⁶¹ İbn Sina'nın bahsini etmiş olduğu bu ayırım, bir medeniyet oluşturup oluşturamama noktasındadır. Sayı olarak çokça insanın bir arada bulunmuş olması bir medeniyet oluşturabilecekleri anlamına gelmez. Bu insanları ortak değerler etrafında toplayan bir kültürel yapı olması gerekmektedir. Bu kültürel yapının içerisine insanın sosyal hayatını ilgilendiren din, ekonomi, siyaset gibi birçok unsur girmektedir. Bu unsurlardan hangisinin daha fazla etkili olduğu tartışmalı olmakla birlikte İbn Sina'nın yaşadığı dönemde dünyadaki sosyal durumu düşünersek dinin daha etkili olduğu görülecektir. Günümüzde ise medeniyetleri ele alma noktasında ekonomi biraz daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü; günümüzde medeniyet kavramı ile anlatılmak istenen manevi ilerlemeden çok ekonomik ilerlemedir. Bu durumun ortaya çıkmasında da özellikle 19. Yüzyılda Avrupa'da meydana gelen hızlı zenginleşmenin etkisi vardır.

Medeniyetin ekonomik gelişmişlik ile birlikte anılması, Batı medeniyetinin günümüz medeniyetler içerisinde ön plana çıkması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Medeniyetin tanımı noktasındaki bu değişimin farkında olan birçok batılı düşünür de medeniyet konusunda fikirler ortaya koymuşlar ve konunun teorik boyutuna katkı yapmışlardır. Mesela Freud medeniyeti, insanlar tarafından yine insanları kısıtlamak için kurulmuş olan bir sosyal sistem olarak görmüştür. Çünkü;

¹⁶⁰Mustafa Demirci, Fârâbî'de “el-Medîne” Kavramı ve Medeniyet İle İlişkisi, https://www.academia.edu/29800156/F%C3%82R%C3%82B%C3%8E_DE_EL_MED%C3%8E_NE_KAVRAMI_VE_MEDEN%C4%B0YET_%C4%B0LE_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0S, (21.09.2020)

¹⁶¹ Kutluer, a.g.e., https://islamansiklopedisi.org.tr/medeniyet_, (22.09.2020)

insanı sınırlandıran kanun ve yasalar medeniyetin ürünüydü. Freud’a göre medeniyet, doğayla ve insanla kurulan ilişkilerin temelini oluşturan, bizi hayvanlardan ayırt eden, başarılarımızın ve ortaya koymuş olduğumuz düzenlerin tamamını ifade eder. Bu sayede insan kendini doğaya karşı korumuş ve kendi düzenini kurmuştur. Freud, dine olan olumsuz tutumunu medeniyetler konusunda da devam ettirmiştir. Çünkü; medeniyeti oluşturan önemli unsurlardan biri de dindir.¹⁶² Freud, psikoloji alanında ortaya koymuş olduğu Yapısal Kişilik Kuramında ortaya koymuş olduğu meşhur kavramlarını medeniyetin bir yansıması olan kültür ve uygarlık açısından da ele almış ve konuyu toplumsal zeminde de ele almıştır.

“Freud’a göre insanlar çocukluktan itibaren kültür olarak adlandırılan bir dizi kodu içselleştirmektedir. Böylece de dış kontroller iç kontrollere dönüşmektedir. İnsanların id’in istekleri yüzünden ego’yla verdiği mücadele ve bu mücadelede ego’nun id ve süperego arasında kalması ve bunun sonucunda da nevrotik durumların görülmesi temelde toplumla ve dolayısıyla uygarlıkla ilişkilidir. Bireyler birlikte yaşamlarını devam ettirebilmek ve uygar bir şekilde yaşayabilmek için dürtülerini bastırmak, arzularından vazgeçmek ya da onları kısıtlamak zorunda kalmıştır. Bastırılan bu dürtüler ve arzular ise çok sakın kalmamış, geri dönerek sürekli bireyi rahatsız etmiş ve kendisiyle bir tür savaşa zorlamıştır. Bu nedenle Psikanaliz, hastaların sorunlarını çözümlerken temelde kültür ve uygarlığı sorgulamış ve incelemiştir”.¹⁶³ Freud burada medeniyete olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşmış olsa da bireylerin bir arada yaşaması ve bir toplum oluşturmaları için medeniyetin insana dayattığı sınırlandırmaların önemine dikkat etmek gerekir. Medeniyet, bireyin bazı konularda özgürlüğünü kısıtlamış olsa da toplumun sürekliliği için bu gereklidir. O, konuya psikolojik olarak birey açısından yaklaşmış ve bir durum tespiti ortaya koymuştur. Tabi şuna dikkat etmek gerekir ki Freud bu değerlendirmelerini Batı medeniyeti merkezli olarak yapmaktadır. Bununla birlikte ortaya koymuş olduğu

¹⁶² Şener Aktürk, **Braudel’den Elias’a ve Huntington’a Medeniyet Kavramının Kullanımları**, <http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk%20-%20Medeniyet%20Nedir%20Braudelden%20Eliasa%20ve%20Huntingtona%20Medeniyetin%20Tanimi.pdf>, (22.09.2020)

¹⁶³ Nuriye Merkit, **Sigmund Freud’da Uygarlığın Temel Dinamikleri ve Birey Üzerindeki Etkisi** <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804084>, (22.09.2020)

medeniyet perspektifinin birey ve toplum açısından ele alınabilecek önemli yanları olduğu da aşîkardır.

Medeniyet konusunda Freud'dan sonra onun fikirlerine benzer birçok fikir ortaya konmuştur. Fakat onlara tek tek değinmek yerine konunun Batı'daki farklı yansımalarını görmek açısından Fernand Braudel'e de göz atmak gerekir. Braudel, medeniyetleri; coğrafi, toplumlar, ekonomiler ve düşünce tarzları olarak dört kısma ayırmıştır. Ona göre medeniyetleri oluşturan, diğer medeniyetlerle ilişkiler yani “yabancı etkisi”, din ve içinde bulunulan dönemin bakış açısı yani “ortak zihniyet”tir.¹⁶⁴ Braudel medeniyeti tanımlama noktasında coğrafyaya bir önem atfetmektedir ki bu noktada İbn Haldun ile benzerlik göstermektedir. Ekonomiye atfettiği önem ile belli bir iktisadi sistemi olan toplumları kast etmektedir. Dine vermiş olduğu önem ile aynı değerler etrafında birleşen bir toplumu kast etmektedir ki bunun sonucu zaten ortak zihniyete ulaşmaktadır. O halde tüm bunlardan anlaşılıyor ki Bruadel tarihe medeniyet merkezli olarak bakmaktadır. Elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde bir tanım ortaya koymak gerekirse Bruadel'e göre medeniyet; belli bir coğrafi yapıya göre şekillenmiş, bir iktisadi yapıya sahip olan, bir dinden etkilenen ve bunun sonucu olarak ortak bir zihniyete ulaşan toplumların ortaya koymuş olduğu bütündür.

Tarihe medeniyet merkezli olarak bakan ve bu noktada önemli fikirler ortaya koyan düşünürlerden olan Arnold Toynbee de medeniyetleri, toplumların bütünleşerek oluşturduğu bir sonuç olarak görmüştür. Ona göre medeniyetlerin ayakta durması ve devamlılığını sağlayabilmesi için kendisine karşı olan meydan okumalara cevap verebilmesi gerekir. Toynbee, medeniyeti teknik ve maddi olarak ilerleme anlamında değil belli bir toplumsal yapı inşa etme ve değerler oluşturma olarak anlamaktadır.¹⁶⁵ Dolayısıyla Toynbee'nin fikirlerinden medeniyet konusunda şunlar çıkarılabilir; tarihin seyrini medeniyetler açısından değerlendirmek gerekmektedir. Bir medeniyet,

¹⁶⁴ Aktürk, a.g.e., <http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk%20-%20Medeniyet%20Nedir%20Braudelden%20Eliasa%20ve%20Huntingtona%20Medeniyetin%20Tanimi.pdf>, (22.09.2020)

¹⁶⁵ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 21. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018, ss. 79-80

meydan okumalara karşı vermiş olduğu cevaplar neticesinde varlığını devam ettirir. Meydan okumalara gerekli karşılığı veremeyen medeniyetler zayıflamakta ve yok olmaktadır. Bu meydan okuma medeniyet içerisinde bir azınlık tarafından olabildiği gibi başka bir medeniyetten de gelebilmektedir. Bu durumda Toynbee'nin medeniyetler konusunda organizmacı bir yaklaşımda olduğu da söylenebilir. Birden çok toplumun ortak değerler etrafında birleşmesi ile medeniyetler oluşmaktadır. Medeniyetlerin gelişmesi ve zayıflaması toplumsal yapılar ve değerler ile doğrudan ilişkilidir. Teknik olarak ilerleme ve medeniyetin ilerlemesi arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Fakat şurası var ki teknik ve maddi olarak ilerlemenin insanların zihninde oluşturmuş olduğu algılar, yeni ahlaki yargılar ve bunun zaman içerisinde topluma yayılmasının medeniyetleri etkilediği de bir gerçektir. Zaten bu bilindiğinden dolayı içinde bulunduğumuz dönemde medeniyet dendiği zaman akla ilk Batı medeniyeti gelmektedir.

Medeniyet kavramını incelerken Toynbee ve Bruadel'in fikirlerinden etkilenecek ortaya bir medeniyet tasavvuru koyan ve içinde bulunduğumuz dönemde oldukça ses getiren Huntington'u da anmak gerekir. Huntington'a göre "insanlık tarihi medeniyetlerin tarihidir." Ona göre medeniyet; Halkların en yüksek kültürel gruplaşmasıdır. Yani içerisine birden çok kültürü alarak ortak bir paydada birleştiren yapıdır.¹⁶⁶ Huntington'a göre medeniyet olgusu, gelecek yıllarda daha da önem kazanacak ve birçok sosyal ve siyasi durum medeniyet üzerinden okunacaktır. Soğuk savaş sonrası dünyada politik ve ekonomik farklılıklardan daha çok kültürel farklılıklar belirleyici olmaktadır. Soğuk savaş sonrası toplumlar kaba gruplandırmalar içerisinde kendilerini tanımlamak yerine gerçek kimliğinin ne olduğunu sorgulamışlardır. Bu sorgulamaya en kapsamlı cevabı da kültür ve medeniyet vermektedir. O halde medeniyet toplumların kendi kimliklerini tespit etmede en önemli araç konumundadır. Kim olduğunu bilmek de aynı zamanda kim olmadığını da bilmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni dünya düzeninde medeniyetler noktasında, Batı ve Doğu gibi çok

¹⁶⁶ Samuel Philips Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, Mehmet Turhan, 17. baskı, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 50-51

genel ayrımlardan ziyade Çin Medeniyeti, Hint Medeniyeti, İslam Medeniyeti, Amerika Medeniyeti, Afrika Medeniyeti gibi çoklu bir medeniyet anlayışı ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁷

Medeniyet kavramının daha iyi anlaşılması adına buraya kadar vermiş olduğumuz örneklerle son dönemde yetişmiş ülkemiz düşünürlerinden de eklemeler yaparak medeniyet kavramını kabataslak zihinlerde şekillendirmek istiyoruz ki Karakoç ile ilgili ilerleyen bölümlerde bu kişilere yapacak olduğumuz atıflar daha iyi anlaşılsın. Bu noktada Ziya Gökalp'ten bahsetmek gerekir. Gökalp, medeniyet ve kültür(hars) arasında bir ayrım yapmakta; kültürü ulusal, medeniyeti ise uluslararası bir olgu olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla Gökalp'e göre medeniyet, kültürlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir olgudur.

Medeniyet konusunda üzerinde durulması gereken isimlerden olan Nurettin Topçu da konu ile ilgili kültür ve medeniyet ayrımı yapmaktadır fakat ortaya koymuş olduğu bakış açısı Gökalp'ten farklıdır. Kültürü, bir milletin oluşturmuş olduğu değerler olarak gören Topçu, bu konuda "Anadoluculuk" kavramını ön plana çıkarmakta ve Türklük olgusundan ziyade İslam dini odaklı bir perspektif ortaya koymaktadır. Ona göre bir milletin kültürünün oluşmasında din çok etkilidir. Kültür ise medeniyetin oluşmasında ön plandadır. Ona göre medeniyet, kültürün etkisi ile oluşmakla birlikte ondan farklıdır. Medeniyet, somut ve bilimsel gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan teknik gelişmeler olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla medeniyet ortaya çıkmış olan bir sonuçtur.¹⁶⁸ Bu noktada şunları söylemek gerekir ki Topçu'ya göre; Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımından yola çıkarak hem milliyetçiliği korumak isteyen hem de Batıcılığa göz kırpan anlayışı ise hatalıdır. Çünkü; kültür ve medeniyeti birbirinden tam olarak ayırmak mümkün değildir. Topçu'nun bu eleştirisinin Sezai Karakoç tarafından da zaman zaman dile getirildiği eserlerinden anlaşılmaktadır.

¹⁶⁷ Huntington, a.g.e., 2019, ss. 24-25

¹⁶⁸ Muhittin Bilge, **Nurettin Topçu ve Medeniyete Milli Bir Alan Açma Çabası Olarak Anadolu Medeniyet Perspektifi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287343>, (15.06.2020)

Konuyla ilgili üzerinde durulması gereken bir başka isim olan Cemil Meriç, İbn Haldun'un yaklaşımından oldukça etkilenmiş ve fikirlerini bu çerçevede ortaya koymuştur. İbn Haldun'un ortaya koyduğu umran kavramını medeniyet kavramı ile özdeş olarak kullanmıştır. Ona göre medeniyet, bir milletin maddi ve manevi olarak ortaya koymuş olduğu şeylerin bütünüdür. Medeniyetler, başka medeniyetlerden bilim ve teknoloji anlamında yararlanarak kendilerini geliştirebilirler fakat bu faydalanma medeniyetin kendi özlerini kaybettirecek şekilde olmamalıdır. Batılılaşma konusuna da bu çerçevede bakmaktadır.¹⁶⁹ Karakoç'un Batılılaşma ile ilgili düşüncelerinde Cemil Meriç'ten etkilendiği fikirlerinden ortaya çıkmaktadır. Meriç, Batı medeniyetinin teknolojik üstünlüğünü kabul etmekle birlikte olumsuzluklarına da sürekli dikkat çekmiştir.

Doğu medeniyetinin Batı medeniyetinden geride kaldığının farkında olan Meriç, medeniyetin nasıl gelişebileceği konusunda da Toynbee'nin 'meydan okuma' tezine sık sık atıflarda bulunmuştur. Meriç'e göre; "Medeniyetin büyümesi demek kendi kendini tayin etme, kendi kendini biçimlendirme imkânlarının gittikçe artması, toplum değerlerinin manevileşmesi, aygıt ve tekniklerin sadeleşmesi demektir. Büyüyen bir medeniyette karizmatik azınlık, çevrenin her meydan okuyuşuna başarılı cevaplar verir. Sürekli tazeler ve sürekli üretir kendini. Bu sayede toplum farklılaşmaktan bütünlüğe, bütünlüşmeden farklılaşmaya geçer. Büyüyen medeniyet bir bütündür, kaynaşmış bir bütün: büyüyen medeniyet öteki medeniyetlerden gittikçe farklılaşır, öteki medeniyetleri bastırır, zorlar, etkiler".¹⁷⁰

Görüldüğü gibi farklı düşünürlerin kendi düşüncesi etrafında şekillenen teorik bir medeniyet tanımlaması olsa da özellikle Sanayi İnkılabı sonrası maddesel anlamda gözle görülür gelişmelerin sonuçları dikkate alındığında medeniyetin maddi ve somut boyutunun da medeniyet tanımlamasında önemli bir nokta olduğu görülmektedir. Günümüzde medeniyetin Batı ile özdeşleştirilmiş durumda olması da bunun bir göstergesidir. Buradan yola çıkarsak, daha önceleri Doğu'nun değerleri etrafında tanımlanan ve bu değerlerin ölçüt olarak alındığı medeniyet, coğrafya değiştirmiştir

¹⁶⁹ Cemil Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, İletişim Yayınları, 21. baskı, İstanbul, 2014, s. 109

¹⁷⁰ İbrahim Keskin & Adem Palabıyık, **Muhafazakarlıktan Medeniyete: Cemil Meriç**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/991627>, (12.10.2020)

denebilir. Tabi ki bu durumun sosyal yansımaları da olmuş ve içinde bulunduğumuz dönemde toplumların gelişmişlik düzeyleri de Batı medeniyeti ile kıyaslanarak karar verilen bir olgu haline gelmiştir. Dolayısıyla medeniyet kavramı diğer birçok anlamını muhafaza etmekle birlikte özellikle günümüzde ekonomik olarak gelişmişlik seviyesi belli bir düzeyin üzerine çıkmış toplumlar için kullanılır duruma gelmiştir. Fakat bunun doğru olmadığı aşıkardır. Medeniyeti toplumsal bir olgu olarak kabul edersek ve toplumsal olguların tek bir unsur ile açıklanamayacağı gerçeğinden hareket ederek bu sonuca varmaktayız. Bununla birlikte günümüzde Materyalizmin ve Kapitalizmin yüksek etkisi altında olan bireyler ve toplumlarda ekonominin bu kadar belirleyicisi bir unsur olması da şaşırılacak bir durum değildir. Zaten duruma teoriden ziyade pratik olarak bakıldığında ekonominin sosyal hayatın diğer alanlarıyla olan ilişkisi göz önüne alınırsa medeniyetin sadece ekonomi ile sınırlı kalmadığı insanların yaşam standardının yüksek olduğu toplumların medeniyet olarak da üst sıralarda kabul edildiği göz önündedir.

Müslüman toplumların ekonomik olarak dünyada üst sıralarda olmaması da doğal olarak günümüz medeniyet noktasında Müslümanların alt sıralarda kabul edilmesini de beraberinde getirmiştir. Karakoç hem Müslümanların Rönesans ve reform hareketleri öncesindeki kurmuş olduğu büyük medeniyeti bildiğinden hem de Müslümanların bugün içinde bulunduğu durumu gözlemlemiş olmasından dolayı, Müslümanların temel problemini medeniyet problemi olarak belirlemiş ve bu konu üzerinde fikirler ortaya koymuştur. İlerleyen satırlarda Karakoç'un medeniyet anlayışının detaylarına girilecektir ama kısaca söylemek gerekirse ona göre medeniyet; kültürel, ekonomik, sosyal ve politik olarak temel ilkelerini İslam dininden almış bir toplum modeli ortaya koymaktır. Dolayısıyla Karakoç'un medeniyet anlayışının aynı zamanda onun din ve toplum anlayışı ile yani diriliş fikri ile doğrudan ilgisi vardır. Aslında Karakoç'un diriliş anlayışını özetlemek gerekirse, diriliş hakkında şu yorum yapılabilir; diriliş, İslam medeniyetinin yükselmesi ve bu yükselişin devamlılığını sağlayacak sosyal sistemleri ve kurumları oluşturmaktır. Dolayısıyla dirilişin ana unsuru medeniyettir. Konuyu detaylandırmak adına önce şu soruya cevap bulmak gerekmektedir; Karakoç'a göre medeniyet nedir?

3.2.2. Sezai Karakoç'a Göre Medeniyet

Karakoç'a göre medeniyet olgusu çok yönlü bir olgudur. İçerisinde; edebiyat, din, bilim, sanata dair birçok şeyi barındırmaktadır. Ona göre Medeniyet diğer tüm toplumsal altyapıların kurulması için gerekli olan bir üst yapıdır, birçok toplumsal unsurun bir araya gelmesi ile oluşan kuşatıcı bir bütündür. Kendi ifadeleriyle söylemek gerekirse Karakoç medeniyeti şu kelimelerle ifade etmektedir: “Medeniyet nedir önce? Medeniyet; hayatımızın her safhasında, duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımızla karşılaştığımız bütüncül bir olaydır. Yani, her an, her hareketimiz medeniyetle ölçülür, medeniyetle tartılır ve medeniyetle değerlendirilir. Onunla değiştirilir, onunla yaşar, onunla devam ve eder ve onunla değer kazanır. Düşüncelerimiz, duygularımız, eserlerimiz, hayatımız, hayat tarzımız, ahlâkımız, hepsi medeniyet hâdisesine dâhildir”.¹⁷¹ Yani hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda medeniyetin büyük bir önemi vardır. Medeniyet bir toplumun sanattan siyasete, ekonomiden eğitime kadar hemen her yönünü etkilemektedir. Toplum tarafından zaman içerisinde oluşturulan medeniyet birikimi ve tecrübesi ile bir toplum kendine has özellikler kazanmakta ve bu özellikler o toplumun hem tarihi süreçte hem de içinde bulunulan dönemde ve gelecekte, kendine özgülüğünü koruması için işlev görmektedir. Medeniyet tecrübesinin topluma ve toplumdan da bireye aktardığı özellikler bireylerin hem maddi olarak hem de manevi olarak hayata olan bakış açısını etkilemektedir. Örneğin Batı medeniyeti içerisinde yetişmiş bir birey ile İslam medeniyeti içerisinde yetişmiş bir bireyin hayata olan bakış açılarındaki belirgin farklar olması beklenir. Fakat günümüzde İslam medeniyetinin toplum ve birey üzerindeki etkisinin giderek azalmış olması, İslam medeniyetinin yetiştirmek istediği insan tipolojisinde de istenilen başarının elde edilememesi sonucunu doğurmuştur. Görünüşte eğitim ile ilgili bir problem var gibi dursa da Karakoç'a göre tüm bu başarısızlıkların arkasında yatan ana sebep medeniyet anlamında birey ve topluma hitap edebilecek bir zeminden giderek uzaklaşılması ve İslam'ın ortaya koymuş olduğu ilkelerden uzaklaşılmasıdır. Sosyal hayatın tüm alanlarının birbiriyle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde ise bu bağlantıyı sağlayan sağlam bir medeniyet inşa etmek

¹⁷¹ Sezai Karakoç, **Çıkış Yolu II Medeniyetimizin Dirilişi**, Diriliş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2012, s. 134.

demek İslam toplumunun bugünü ve geleceği için çok önemli görünmektedir. Karakoç'a göre bugün İslam toplumunun problemi çeşitli alt başlıklar halinde ayrılabilir ama en temel başlık medeniyet problemi olmalıdır. Aksi takdirde uzun vadeli bir toplumsal diriliş sağlanması pek mümkün değildir. Tüm bunları yaparken doğal olarak medeniyet olgusunun tarihi seyri iyi analiz edilmeli ve teorik boyutu da enine boyuna tartışılmalıdır.

“Karakoç'a göre medeniyetin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, medeniyet kavramının bütün insanlığa hitap eden tarihi bir olgu olması boyutu. Medeniyetin bu boyutu ilk insandan başlayıp bugüne kadar gelen ve bundan sonra da insanlığın sonuna kadar sürecek olan, yani tüm zamanı kuşatan bir olgudur.¹⁷² Medeniyetin bir diğer boyutu ise “insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda manevî-ahlâkî, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır. İnsanı bütün cepheleriyle ele alır. Her ne kadar bazı medeniyetler de maddi ihtiyaçlar bazı medeniyetlerde de manevi ihtiyaçlar ön plana geçse de her medeniyette az veya çok bu iki cephe için de bir teklif getirildiği gerçeği değişmez”.¹⁷³

Karakoç'un bu fikrinden hareketle medeniyet konusuna hem maddi yönden hem de manevi yönden baktığı sonucuna varılabilir. Karakoç, medeniyetin maddi olan veya manevi olandır tartışmalarına çok girmeden medeniyetin iki boyutunun da önemli olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte medeniyet maddi alandan önce manevi alan ile ilgilidir. Medeniyet, bir toplumu ayakta tutan ve varlığını devam ettirmesini sağlayan ve yine toplum tarafından oluşturulmuş bir değerler ve normlar bütünüdür. Bu değerler ve normlar o toplumdaki bireylerin duygu ve düşünceleri üzerinde etkilidir. Bu duygu ve düşünceler oluşmadan toplumdaki bireylerin hem maddi hem de manevi ürünler ortaya koyması beklenemez. Mesela bugün Müslümanlar arasında sanat anlamında edebiyat anlamında istenen başarının yakalanamamasının temel sebeplerinden birisi de medeniyet anlamında ortaya çıkan

¹⁷² Ahmet Koçak, **Sezai Karakoç'un Fikri Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/338293>, (09.11.2019)

¹⁷³ Karakoç, , a.g.e., 2017c, s. 7

sorunlardır. Öncelikle medeniyet olgusunun bu manevi ya da soyut tarafı insanlar üzerinde etkisini hissettirmelidir ki sonrasında eşya ile ilgili ortaya çıkacak ürünler de bireylere yol gösterebilsin. Dolayısıyla medeniyetin öncelikli işlevi bireylere hayatın her alanında bir bakış açısı kazandırması ortaya koymuş olduğu eserlerde etkisini hissettirmesidir. Sonrasında ortaya çıkan ürünlerin medeniyetin bir parçası olup olmadığı konusu tartışmalı olsa da bize göre ortaya konmuş olan maddi eserlerde medeniyetin bir parçasıdır ve medeniyetin devamlılığını sağlama noktasında işlevseldir. O halde buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir. Medeniyet, bireylere sağlamış olduğu norm ve değerler anlamında toplumun devamını sağlar bireyler de medeniyetin kendisine sağladığı bakış açısı çerçevesinde ortaya koymuş olduğu maddi ve manevi ürünler ile medeniyetin devamına katkı sağlar. Medeniyet ve toplum arasında ki bu karşılıklı ilişkinin farkında olan Karakoç, medeniyeti toplumların ana omurgası olarak görmüştür. Dolayısıyla bir toplumun tüm yönleriyle dirilişi, medeniyetin dirilişi ile doğru orantılıdır. Bundan dolayıdır ki Karakoç’a göre İslam toplumunun dirilişi için en temel mesele “medeniyet tezi”dir.¹⁷⁴

Karakoç’un medeniyet değerlendirmelerinin ana teması İslam medeniyeti olsa da günümüzdeki durumu ve diğer medeniyetlere tahakkümü bakımından Batı medeniyetini ve onun bir yansıması olan Batıcılık anlayışını ele alır. İslam dünyasının Batı karşısındaki durumunu ve ülkemize Batıcılığın yansımalarını topluma yapmış olduğu etkiler bakımından da değerlendirir. Fen bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde başlıkları birbirinden ayırmanın çok net çizgileri olmasa da Karakoç’un medeniyet anlayışını daha iyi anlayabilmek için konunun iki temel başlıkta ele alınması daha uygun görünmektedir.

3.2.2.1. İslam Medeniyeti

Karakoç toplum, millet ve devlet kavramlarını medeniyet olgusu ile birlikte ele almakta toplum, millet ve devletin bir medeniyet inşası olarak ortaya çıkması gerektiğini aksi takdirde sürekliliği olmayan birer oluşum ve topluluk olacaklarını

¹⁷⁴ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar I*, Diriliş Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2018d, s. 72

ifade etmektedir.¹⁷⁵ Bundan dolayıdır ki Karakoç, peygamberlerin de yeni bir toplum inşa etme görevlerinin aslında bir medeniyet inşası olduğunu belirtir¹⁷⁶ ve teorisini ortaya koyduğu diriliş toplumunda medeniyeti en önemli unsur olarak görür. Yani medeniyet, insanlardan oluşmuş bir sosyal gurubu yığın ve kitleden ayırarak toplum, millet ve devlet yapan en temel unsurdur. Medeniyet üst kimliği oluşturmeyen bir topluluk sadece biraz daha uzun soluklu olan bir kitledir ama uzun soluklu bir millet ve devlet olamaz. Zaten tarih boyunca varlığını devam ettiren günümüz toplumlarına baktığımızda aynı isimde medeniyet isimleri de hemen aklımızda canlanmaktadır. Mesela: Hint toplumu; Hint Medeniyetini, Yunan toplumu; Yunan Medeniyetini, Müslümanlar; İslam Medeniyetini akla getirmektedir.

Karakoç, İslam medeniyetini sadece Hz. Muhammed ve sonrası olarak sınırlandırmamakta Hz. Adem'den başlatmaktadır. Karakoç, İslam medeniyeti için ‘‘Hakikat medeniyeti’’¹⁷⁷ kavramını kullanmakta bu medeniyetin yeniden canlandırılması için yapılması gerekenleri eserlerinin çeşitli yerlerinde dile getirmektedir. İslam medeniyeti ile ilgili değerlendirmelerinde sık sık peygamber kıssalarından da yararlanmaktadır. Bir medeniyetin gelişmesi için özeleştir, fedakarlık ve özveri olması gerektiğini vurgulayan Karakoç, sanatçıların, bilim adamlarının, asker ve devlet adamlarının kendini medeniyete adanması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir; ‘‘sürekli kendini medeniyete adayan sanatçılar, bilim adamları, askerler, devlet adamları, inanç kahramanları onu yaşatan kurbanlardır. Sürekli sınav, sürekli özeleştir, sürekli fedakârlık ve feragat, sürekli samimilik insan ruhunun kemalini de medeniyetin üstünlüğünün devamını da sağlayan temel faktördür’’.¹⁷⁸

Karakoç, medeniyetler içerisinde de İslam medeniyetini ayrı bir yere koymaktadır. Doğu ve Batı medeniyeti ayrımında İslam medeniyetini Doğu medeniyetinin bir parçası olarak görmez. İslam medeniyetini kendine has özellikleri

¹⁷⁵ Sezai Karakoç, **Çıkış Yolu III Kutlu Millet Gerçeği**, Diriliş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 19

¹⁷⁶ Karakoç, **a.g.e.**, 2012, ss. 18-19.

¹⁷⁷ Karakoç, **a.g.e.**, 2017c, s. 16

¹⁷⁸ Karakoç, **a.g.e.**, 2019e, s. 72

olan özgün din ve dünya görüşü olarak kabul eder.¹⁷⁹ Karakoç, İslam medeniyetini dünya medeniyetleri içerisinde en önemli medeniyetlerden biri olarak görmekle birlikte içinde bulunduğumuz dönemde bu medeniyetin Batı medeniyeti karşısında geri plana düştüğünü kabul eder ve İslam medeniyetinin şu an ki durumunu şöyle ifade eder:

“Ölüme dikkatini yitirmiş bir uygarlık içindeyiz. Ölümün yeter bir vaiz olduğunu unutmuş bir uygarlık. Gerçek uygarlık ateşe, kül olan bir uygarlığı yaşıyoruz. Külü eşeleyip ardındaki ve altındaki ateşe erişmedikçe, kaybettiğimiz, alt üst etmek suretiyle kaybettiğimiz dikkat hiyerarşisini, etkisi yeniden iliklerimize ulaşacak denli oluşturabileceğimiz şüphelidir”.¹⁸⁰

Karakoç’un burada üzerinde durduğu “ölüm dikkatini yitirmek” kavramı iki açıdan düşünülebilir. Birinci anlamda; kişisel olarak Müslümanların ölüm ile olan ruhsal bağlarını en aza indirmesi yani ahiret inancının gereklerini yerine getirme düsturunu ötelemeleridir ve bunun sonucunda maddi olanın sonsuzmuş gibi kullanılması ve İslam medeniyetinin metafizik boyutunun ihmal edilmesi ki bunda Batı medeniyeti etkisi yadsınamaz. İkinci anlamda ise kişisel olarak oluşan bu durumun toplumsal tabanda yayılıp hayatın doğal akışı içerisinde kabul edilerek adeta yok olup-olmama mücadelesi veren İslam medeniyetinin bu durumunu fark edememek yani bir medeniyet yozlaşması yaşamak, İslam medeniyetine ait değerler zarar görürken toplumsal hafızanın buna bir tepki geliştirememesi, toplumun bu durumdan rahatsız olmaması. Yani tam bir dikkatsizlik hali, geleceği düşünmeden sadece içinde bulunulan anı yaşama çabasıdır. Bu durum doğal olarak İslam medeniyetinin hem bu gününe hem de geleceğine zarar vermektedir. Dolayısıyla Karakoç, bu noktada bir durum tespiti ortaya koymuş ve “medeniyet krizi” vurgusu yapmıştır.

Bir medeniyetin tarihi süreç içerisinde yükselişte olduğu ve inişe geçtiği dönemler vardır. İçinde bulunduğumuz dönem İslam medeniyetinin kriz dönemi olmakla birlikte tarihi seyrine göz atıldığında Karakoç’a göre bu dönem kadar olmasa da İslam medeniyetinin kriz dönemler olmuştur. Bu krizlerden ilki, Hz. Muhammed’in

¹⁷⁹ Karakoç, a.g.e., 2018a, s. 99

¹⁸⁰ Karakoç, a.g.e., 2019c, s.43

vefat etmesidir. İkinci kriz ise Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle beraber Müslümanlar arasında başlayan kavgalardır. Bu olayların sosyolojik yansımaları günümüzde hala etkisini de devam ettirmektedir.¹⁸¹

Karakoç, Medeniyet bağlamında ele aldığı diğer bir krizi “fikri bunalım” olarak adlandırmaktadır. Bu noktada, Müslümanların Yunan felsefesi ile karşılaşması sonucu Yunan felsefesinin etkisiyle fikirlerinde aşırıya giden düşünürlere atıf yapmaktadır. Bu durum İslam medeniyetinde fikri bir bunalım yaratmış fakat Gazali ve sufi geleneğin eleştirileri sonucu Karakoç'un düşünsel kriz dediği bu süreç, İslam medeniyetinin lehine dönerek felsefi tartışmalar için de önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir. Yani Karakoç, tehâfüt geleneğinde Gazali'nin fikirlerini daha önemli görmektedir. Yunan felsefesi ile ilk karşılaşmanın sonucunda ortaya çıkan fikri bunalım ve felsefe üzerine yapılan tartışmalar daha sonraki dönemlerde gelen İslam düşünürleri için bir altyapı teşkil etmiş ve İslam medeniyetine katkı sağlamıştır. Bir bakıma İslam medeniyeti bu fikri krizi fırsata dönüştürmüş ve insanlık tarihi için önemli bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur. Karakoç'un kriz olarak adlandırdığı başka bir tarihi süreç de Haçlı seferleri ve Moğol saldırılarıdır. Bu saldırılar sonucunda İslam medeniyetinin maddesel boyutu çok sarsılmış olsa da Müslümanlar oluşturmuş oldukları sağlam medeniyet, kültür ve fikri yapı sayesinde ayakta kalmıştır.¹⁸²

Karakoç, en büyük medeniyet krizi dönemi olarak da içinde bulunduğumuz dönemi görür. Çünkü İslam medeniyeti hem manevi olarak hem de maddi olarak en çok kaybını bu dönemde vermiştir. Bununla birlikte kayıpların çok olması ve devletlerin zayıflaması ya da yıkılması medeniyetin de yıkıldığı anlamına gelmemelidir. Mesela; Osmanlı devletinin zayıflamaya başlaması ve nihayetinde yıkılması ile birlikte İslam medeniyetinin de tamamen yok olduğunu düşünmek doğru değildir. Eğer böyle düşünülürse medeniyetin tekrar diriltilmesi düşüncesi de bireylere anlamsız gelmeye başlar. Bu durum ise toplumu kimliğinden giderek uzaklaştırır. Fakat medeniyetin bir devletin yıkılmasıyla ortadan kaybolmayacağını bilmek bireye ve topluma kendi kimliğini korumak veya yeniden inşa etmek için bir hedef verir.

¹⁸¹ Karakoç, a.g.e., 2018d, s. 66

¹⁸² a.g.e., 2018d, ss. 67-68

Dolayısıyla medeniyet sadece devletlerle özdeşleştirilen bir olgu değil çok katmanlı bir yapıdır. Tarihi süreçte zayıflayabilir ya da büyük atılımlar gösterebilir. İslam medeniyetinin bugün ki durumu zayıflama ve kriz aşamasıdır. Bu noktada ilk önce yapılması gereken bu krizin sebeplerini teorik olarak ortaya koymak ve tarihi-sosyolojik arka planını tespit etmeye çalışmaktır.¹⁸³ Peki içinde bulunduğumuz dönemde Karakoç'a göre İslam medeniyetinin krize girmesinin sebepleri ve bunun toplumsal yansımaları nelerdir? Bu krize karşı nasıl bir tavır ortaya konmalıdır?

İslam medeniyetinin krize girmesinin en büyük nedenini, metafizik duyguların ve inançların bireyler üzerindeki etkisinin azalması olarak görür Karakoç.¹⁸⁴ Bilim, felsefe ve sanat toplum için önemlidir fakat din ile karşılaştırıldığında daha arka sıralarda kalmaktadır. Oysa medeniyet tarihi, dinler tarihi demektir.¹⁸⁵ Çünkü din medeniyet oluşturma'nın en temel aracı ve destekleyicisidir. Tarih boyunca medeniyetlerin her biri adeta bir din ile özdeşleşmiştir. Batı medeniyeti dediğimizde aklımıza Hristiyanlığın gelmesi İslam medeniyeti dediğimiz de Müslümanlığın gelmesi din ve medeniyetin birbiri ile olan münasebetini anlamak açısından önemlidir.

“Din, medeniyetlerin temel tanımlayıcı özelliğidir. Christopher Dawson'un ifade ettiği gibi büyük dinler, büyük medeniyetlerin dayandığı temellerdir. Weber'in “beş dünya dini”nden dördü yani Hristiyanlık, İslam, Hinduizm ve Konfüçyüsçülük belli başlı medeniyetlerle birlikte anılmaktadır”.¹⁸⁶

Dinin ortaya koymuş olduğu norm ve değerler, bir medeniyetin oluşmasında önemlidir. Mesela İslam medeniyetinde tarihi süreç içerisinde; edebiyat, felsefe, mimari gibi alanlarda ortaya konmuş olan eserlerin İslam dininin bakış açısı ile yakından ilgisi vardır. O halde din, bir toplumun ortak bir paydada buluşarak bir medeniyet inşa etmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla medeniyet; dini öğelere dayanan, beşeri tecrübelerle güçlenen ve topluma güven veren sosyal bir olgudur. Bu olgunun temel sacayaklarından biri olan dinin, toplum üzerindeki etkisinin zayıflaması medeniyetin de zayıflaması anlamına gelmekte, sonuç olarak

¹⁸³ Karakoç, **a.g.e.**, 2018d, ss. 61-62

¹⁸⁴ **a.g.e.**, 2018d, s. 25

¹⁸⁵ Karakoç, **a.g.e.**, 2018b, ss. 81-82

¹⁸⁶ Huntington, **a.g.e.**, 2019, s. 57

toplumun kendine olan güveni zedelenmektedir. Dolayısıyla İslam medeniyetinin krize girmesinin ekonomik, politik ve eğitim gibi yönleri vardır ama en önemli sebep dini inançtaki zayıflama ve dinin ortaya koymuş olduğu normların tek tek bireylerde ve toplumsal zeminde etkinliğini giderek kaybediyor olması, medeniyet krizi olarak karşımıza çıkmıştır.

Karakoç'a göre medeniyet krizin diğer bir nedeni; Avrupa'nın sanayi ve teknolojiye atmış olduğu dev adımlardır. İslam medeniyeti ilerlemeye devam etmiştir fakat coğrafi keşifler ve sanayi İnkılabı ile birlikte Batı medeniyetinin çok hızlı ilerleyişi, İslam medeniyetinin ilerlemesini gölgelemiş hatta görünmez hale getirmiştir. Avrupa'nın bu adımları attığı dönemde İslam medeniyetinin en büyük temsilcisi konumunda olan Osmanlı Devlet'inde atılan adımların bu denli büyük olmaması ve Avrupa'nın ilerleyişine cevap verecek bir gelişim gösterememesi bugün İslam medeniyetinin içinde bulunduğu medeniyet krizinin sebeplerinden biridir.¹⁸⁷

Batı medeniyetinin hızlı ilerlemesinin toplumsal anlamda yansımaları üzerinde de duran Karakoç, Batı medeniyetinin ilerlemesinin doğrudan İslam medeniyetinin gerilemesi olarak yorumlanmasını doğru bulmaz ve bunun İslam medeniyetini benimsemiş olan birey ve toplumlarda bir aşağılık kompleksine sebep olduğunu söyler. Ona göre Batı medeniyeti çok hızlı ilerlemiş, İslam medeniyeti de bu hıza yetişememiştir. Yani İslam medeniyetinin ilerleme hızı Batı medeniyetinin ilerleme hızının gerisinde kalmıştır. Bu durum ise bir çöküş olarak değil kriz olarak değerlendirilmelidir. Zaman içerisinde Batı'nın maddi olarak İslam medeniyetine üstünlük sağlaması ve özellikle Osmanlı devletinin sona ermesi toplumda İslam medeniyetinin de sona erdiği algısı yaratmıştır oysa medeniyet sadece maddi öğelerin çokluğu veya azlığı ile ölçülebilecek bir olgu değildir. Devletler yok olabilir ama toplumların yok olması kolay bir hadise değildir. Toplumların yaşaması demek de bir anlamda kültür ve medeniyetin yaşaması anlamına gelmektedir. Batı medeniyetinin İslam medeniyetine yaşatmış olduğu "teknik şok" İslam toplumunun önce dışını sonra da içini kaplamış olsa da her medeniyette olduğu gibi Batı medeniyeti de güç

¹⁸⁷ Karakoç, a.g.e., 2018d, ss. 76-77

kaybetmeye başladığında İslam medeniyetinin beklenen adımı atması için toplum olarak bilinçlenmek gerekmektedir.¹⁸⁸

İslam medeniyetinin krizi aşması için toplumsal bilinçlenmede özellikle zaman konusunun üzerinde çok fazla duran Karakoç'un, toplumun bilinçlenmesi ile kast ettiği şey çoğu zaman; toplumun geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman algısına sahip olmasıdır. İslam medeniyetinin yükselişini sağlayacak olan unsurlardan biri de bu şekildeki düşünme tarzı olacaktır. Tarih felsefecilerinin çoğunun yaptığı gibi geçmiş zamanın gelecek zamanı katı bir şekilde şartlandırması öncelikle Müslüman düşünce adamlarının ve daha sonra toplumun zihnini de aynı yönde şartlandırmamalıdır. İslam medeniyetinin son iki yüz yılına bakarak bu medeniyetin giderek kaybolacağını söylemek doğru değildir. Medeniyetler doğar, büyür ve ölür anlayışı da İslam medeniyeti için geçerli değildir. İslam medeniyetinin tarih boyunca atlatmış olduğu krizler bu organizmacı yaklaşımın İslam medeniyeti için geçersizliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla geleceği şekillendiren geçmiştir anlayışından ziyade geçmişini şekillendiren gelecektir. Yani içinde bulunduğumuz zaman diliminde ortaya koyduğumuz medeniyet perspektifi, gelecek algısı ve planlamaları ilerleyen yıllarda geçmişimizin nasıl olduğu ile yakından ilgili olacaktır.¹⁸⁹ Şöyle ki: Bugün, geleceğe dair ortaya koyacağımız bakış açısı hem bu günümüzü hem bundan yıllar sonra o gün itibarıyla geçmiş kabul edilen zaman dilimimizi etkilemiş olacaktır. Dolayısıyla İslam medeniyetinin dirilişi konusunda toplumsal bilinçlenme de zaman algısı önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karakoç, İslam medeniyetinin Batı karşısındaki durumunu genel çerçevede inceledikten sonra Batı medeniyetinin hızlı ilerlemesi ve bu durumun özellikle son iki asırda geriye kalan Osmanlı topraklarındaki etkisi üzerinde de durur. Bu bağlamda Batı medeniyetinin aydınlar üzerindeki etkisi, batılılaşma tartışmaları ve bunların toplum üzerindeki karşılığına da değinir. Dolayısıyla Karakoç'un medeniyet anlayışını anlamada Batılılaşma ile ilgili fikirlerinin ayrı bir başlıkta ele alınması daha uygundur.

¹⁸⁸ Karakoç, **a.g.e.**, 2018d, ss. 79-80

¹⁸⁹ Karakoç, **a.g.e.**, 2018b, s. 77

3.2.2.2. Batılılaşma Düşüncesi ve Medeniyet

“Günümüz Türkçe’sinde Batılılaşma (Garplılaşma) tabiri, genel olarak Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda, özel olarak da Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet Türkiye’sinde Batı’nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasî, sosyal ve kültürel hareketleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır... Bazı araştırmacılar Batılılaşma kavramı yerine çağdaşlaşma veya modernleşme kavramlarını kullanmayı uygun görüyorlarsa da çağdaşlaşma Doğu-Batı farkı olmaksızın bütün toplumlar için geçerli bir harekettir ve farklı toplumların birbirlerinden bazı sosyal ve kültürel müesseseleri alması şeklindeki bir hareketi anlatmaktadır. Ayrıca modernleşme ve çağdaşlaşma kavramları, Batılılaşma kavramında olduğu gibi kültürel ve sosyal değer ifadelerinden daha çok teknik, teknolojik, prodoktif, rantabl, rasyonel gibi ilk bakışta herhangi bir mânevî değer ifade etmeyen, nispeten nötr ve daha çok maddî gelişmelere yönelik bir anlam taşımaktadır”¹⁹⁰.

Batılılaşma sanat, eğitim, ekonomi, siyaset gibi toplumların bu gününü ve yarınını belirleyen birçok konuda ele alınmış, hakkında yorumlar yapılmıştır. Çeşitli disiplinlerde özellikle sosyal bilimlerde ön plana çıkan düşünürlerden birçoğu batılılaşma ve İslam medeniyeti üzerine analizler yapmış, bazıları süreç odaklı yorumlar yaparken bazıları da sonuç odaklı yorumlar yapmıştır. Bu noktada Sezai Karakoç’a baktığımızda hem süreç hem de içinde bulunduğu dönemde ortaya çıkan sonucun üzerinde durduğu, İslam medeniyeti ile batılılaşma tartışmalarına doğrudan dahil olduğu görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için konuyla ilgili kısaca bir tarihi seyir verilmesi ve farklı düşünürlerin de fikirlerinin aktarılmasından sonra Karakoç’un fikirlerinin ele alınması daha uygundur.

Karakoç medeniyet söylemi ile yeni fikirler ortaya koymuştur. Karakoç’tan önce Abdullah Cevdet, Namık Kemal, Şinasi gibi isimler hatta Ziya Gökalp bile medeniyet kavramı ile daha ziyade Batılılaşmayı kast etmişler tek çıkış yolu olarak Batılılaşmayı kabul etmişlerdir. Batılılaşma, bir medeniyet fikri ortaya koymak demek değildir. Medeniyet denilen olgu, diğer medeniyetler ile temasa geçen onları etkileyen

¹⁹⁰ M. Şükrü Hanoğlu, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batililasma#1-giris>, (17.11.2019)

ve etkilenen bir olgudur. Oysa Batıcılık ya da modernlik, tek taraflı olan ve karşı tarafı tamamen kendine benzetmeye çalışan bir görünüm ortaya koymaktadır. Yani Batıcılığı temele koymak aslında yeni bir medeniyet fikri ortaya atmak değildir.¹⁹¹

Batılılaşma, şüphesiz ki son iki yüz yılda özellikle Asya ve Afrika kıtası toplumları için bir şeklide gündeme gelmiş/getirilmiş, Batılılaşma için ortaya konan/konmayan çabalar bu toplumları doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. İslam dünyası için düşünüldüğünde de Batılılaşma ile ilgili pek çok etkinin tüm dünya toplumlarını olduğu gibi Müslüman toplumunu da etkilediği apaçık ortadadır. Bundan dolayıdır ki o dönemin en güçlü devleti olan ve Müslümanların bir bakıma temsilcisi kabul edilen Osmanlı Devleti'nde, öncesi Lale Devrine kadar dayansa da özellikle siyaset, edebiyat ve kültür anlamında 1839 Tanzimat Fermanı ve daha sonrasında 1856 yılındaki Islahat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyet ile birlikte Batılılaşma tartışmaları giderek daha fazla gündeme gelmeye başlamış Tanzimat fermanı öncesi daha çok askeri anlamda yapılmış olan Batılılaşma adımları bahsi geçen vakalarla ile birlikte sosyal hayatın diğer alanlarıyla ilgili de Batılılaşma tartışmalarını özellikle aydınlar arasında bir hayli artmıştır. Bu tartışmalar daha sonra çeşitli fikri gruplar şeklinde teşekkül etmiş, Batılılaşma fikrini bir bütün olarak katı bir şekilde savunan ya da Batının tekniğini alıp kültürünü almamayı öneren daha ılımlı fikirler ekseninde devam etmiştir. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi isimler verilen bu akımların ortak noktası Batının teknik olarak üstünlüğünü kabul etmiş olmalarıdır. Ayırtıkları nokta ise Batı'nın kültürünü alıp almama noktasıdır.

“Batıcıların en önemli düşünce adamlarından Abdullah Cevdet ve arkadaşları birinci grubu oluştururlar yani katı bir şekilde Batıcılığı savunurlar ve her yönüyle Batı'nın örnek alınması gerektiği üzerinde dururlar. İkinci grubu oluşturan Celal Nuri ve arkadaşları ise Batının yalnız teknolojisinin alınması gerektiğini,

¹⁹¹ Yusuf Kaplan, “Bütün Zamanların Çocuğu ve Medeniyet Fikriyatının Öncüsü Düşünür: Sezai Karakoç”, **Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Sempozyumu**, Ed. Saadettin Acar&Vahdettin Işık, 2. Baskı, Ak Basım, İstanbul, 2011, ss. 221-222.

Osmanlı Devleti hakkında düşmanca duygular besleyen Batı'ya, kültürel açıdan karşı çıkılmasının kaçınılmaz olduğunu savunur".¹⁹²

Batılılaşma konusunda, Türkçüler olarak nitelendirilen grup içerisinde yer alsa da Ziya Gökalp'in fikirleri de oldukça önemlidir. Çünkü Osmanlı mirası üzerine kurulmuş olan yeni Türk devletinde Gökalp'in fikirleri bir hayli etkili olmuştur. Gökalp, toplumun Türk ve İslam kimliğinin korunarak Batı'nın tekniğinden yararlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Bundan dolayıdır ki ulusların kendilerine özgü oluşturdukları kültüre "hars" tüm kültürlerin katkısı ile oluşan kültürel bütüne de "medeniyet" ismini vermiştir. Gökalp, bir toplumun hukukunun, sanatının ve ahlakının temeli olarak harsı görür. Bilim ve tekniğin kaynağı ise medeniyettir. Gökalp, iki farklı medeniyetin uyuşamayacağını fakat hars ve medeniyetin uyum içinde olması halinde bu durumun toplumun lehine olacağını ifade ederken, bu dengenin iyi sağlanması gerektiğini ve harstan çok fazla taviz verilmesinin ulusal kültüre zarar vereceğini de ifade eder. Dolayısıyla bir toplum kendi kültürünü korumakla birlikte medeniyetin içine de dahil olmalı ve katkı yapmalıdır.¹⁹³ Gökalp'in bu fikirleri ortaya koyduğu dönem göz önüne alındığında, milli kültürümüzden taviz vermemeyi fakat Batı medeniyetinden de mahrum kalmamayı düşündüğü görülmektedir. Onun fikirlerini kendi yazmış olduğu bir kitabın da başlığı olan şu üç kelime ile özetlemek mümkündür: Türkleşmek İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak.

Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğinde olan yeni Türk devleti, Gökalp'in fikirlerinin çoğunu benimsemiştir. Gökalp'in Türkleşmek olarak bahsettiği olgu yeni Türk devletinde milliyetçilik olarak vücut bulmuştur. Çağdaşlaşmak olgusu zaten yeni Türk devletinin en önemli hedeflerinden birisidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan inkılapların ve açılan yeni kurumların çoğu çağdaşlaşmak ve Türkleşmek fikrinin uygulamaya geçirilmesi mahiyetindedir. Fakat İslamlaşmak ve Cumhuriyet ideolojisinin İslam dini ile olan münasebeti en başından beri en çok tartışmaya konu olmuş meselelerden biridir. Cumhuriyet'in kurulduğu dönemde Kuran-ı Kerim

¹⁹² <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/gunumuz-turkiye-sinde-dusunce-akimlari-uzerine-11119112>, (10.06.2020)

¹⁹³ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi 21. Basım, İstanbul 2018, ss. 107-108

tercümeleri ve tefsirleri, Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması gibi çeşitli çalışmalar yapılsa da laikliğin kabul edilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Arap alfabesinin kullanımdan kaldırılması, halifelüğün kaldırılması gibi inkılaplar tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Süreç içerisinde özellikle laiklik ile ilgili tartışmalar artmış ve Batı'dan alınan kavram ve kurumların toplum üzerindeki etkisi aynı zamanda bir Batıcılık eleştirisi haline gelmiştir. Dolayısıyla çeşitli açılardan Batıcılığı eleştirenler cumhuriyetin ilk dönmlerinde yapılanlar ve daha sonra bunun sosyal yansımaları üzerinde durmuşlardır. Bu kişilerden biri Sezai Karakoç'tur. Karakoç, Batıcılık anlayışını bir medeniyet meselesi olarak ele almış, Batıcılığı hem Batının teknik üstünlüğü açısından hem de bu üstünlüğün topluma sosyal norm ve değerler anlamında nasıl bir etkide bulunduğu üzerinde düşünmüştür.

Batı medeniyeti konusu ile ilgili Karakoç'un üzerinde durduğu ilk konulardan biri, bir toplumun tarihi süreç içerisinde oluşturduğu medeniyetini bırakıp başka bir medeniyeti benimsemesinin mümkün olup olmadığıdır. Karakoç, bu noktada varlığını ve kimliğini koruyan hiçbir toplumun istese de kendi medeniyetinden çıkamayacağını, başka medeniyete geçemeyeceğini ifade eder. Yani bir toplum için medeniyet meselesi aynı zamanda varlığının devam edip etmemesi meselesidir. Tamamen Batı medeniyetine adapte olmayı düşünmek İslam medeniyetinin yok olması demektir. Dolayısıyla Karakoç, Cumhuriyet Dönemi uygulamalarına çok eleştirel yaklaşır. Türklerin İslam medeniyetini kabul ettikten sonra da kimliklerini koruduğu yönündeki eleştirilere de "Türkler, İslam'ı kabul ederek medeniyet değiştirmede, henüz kurulmamış olan İslam medeniyetine çok büyük katkılar vererek İslam medeniyeti inşa etti", şeklinde bir cevap vermektedir.¹⁹⁴ Yani Karakoç'a göre tarihi süreç içerisinde Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi demek bir medeniyetten başka bir medeniyete geçiş değil yeni bir medeniyetin inşasıdır.

Karakoç'a göre yüzyıllar boyunca birikimli bir şekilde ilerleyen zaman zaman ilerleme hızı yavaşlayan İslam medeniyetinden vazgeçip tamamen Batı medeniyetine yönelmek İslam Medeniyeti açısından uzun vadede bir dirilişi değil yok oluşu beraberinde getirecektir. Sadece Batı medeniyetine değil bir medeniyetin başka bir

¹⁹⁴ Karakoç, a.g.e., 2012, ss. 74-75

medeniyete adapte olmasını düşünmek zayıf olan medeniyetin yok olması demektir. Karakoç'un bu düşüncesi, Gökalp'in medeniyetler arası uzlaşma olmaz fikri ile benzerlik gösterir. Fakat Gökalp, medeniyet olgusunu dünyadaki tüm toplumların oluşturduğu şemsiye bir kavram olarak görürken Karakoç, farklı toplumların farklı medeniyetler oluşturabileceğinden bahseder. Yani Gökalp'in evrensel medeniyet ulusal hars anlayışı Karakoç'ta evrensel medeniyetler ve bu medeniyetlerin içinde farklı kültürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla medeniyetler arası uzlaşmazlık ortak düşüncesi Karakoç ve Gökalp'i farklı sonuçlara götürmüştür. Bununla birlikte Karakoç ile Gökalp Batı'nın teknolojisinden yararlanmak noktasında ortak düşünceye, ulus devlet oluşturma konusunda farklı düşünceye sahiptir fakat Gökalp'in yaşadığı dönem dikkate alındığında ulus devleti savunmak, fikri ve ideolojik bir seçimden ziyade bir mecburiyet gibi görünmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Karakoç'a göre Batı medeniyetinin bilimsel yönteminden ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan teknolojisinden yararlanmak gerekmektedir ki zaten bu bir zorunluluktur. Fakat buna karşılık onların kültürel tahakkümüne toplumun boyun eğmemesi için çaba gösterilmelidir.¹⁹⁵ Çünkü; medeniyetler üç temel üzerine kuruludur. Bunlar: Güzellik ilkesi, Doğruluk ilkesi ve iyilik ilkesidir. Doğruluk alanının inançlar, felsefe ve bilim oluşturur, güzellik alanını sanat ve estetik oluşturur. İyilik alanı ise ahlaki değerler ile alakalıdır. Medeniyet demek tüm bu ilkelerin, bir toplumun kendi şartlarına göre şekillenmesi ve bunun sonucunda bu üç temelin birbirleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bütünsel yapıdır. Bahsi geçen bu üç temelin, toplumun tarihi tecrübesi ve kabul ettiği dinle doğrudan ilişkisi vardır. Başka bir medeniyetin felsefesini ve tekniğini kabul etmek demek o toplumun inancını da kabul etmek demektir bir bakıma, bu da toplum da özellikle manevi anlamda bir kaos ortamı meydana getirecektir.¹⁹⁶ Fakat günümüzde Batı medeniyeti tahakkümünü o kadar hissettirmektedir ki mecburen Batı'nın bazı yönlerinden yararlanmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Karakoç bunu bildiğinden dolayı hem Batı'nın bazı yönlerini almak demek kültüründen de etkilenmektir

¹⁹⁵ Karakoç, **a.g.e.**, 2012, s. 80

¹⁹⁶ Karakoç, **a.g.e.**, 2012, s. 83

değerlendirmesini yapmakta hem de Batı'nın bilim ve tekniğinden yararlanalım demek durumunda kalmaktadır.

Batı Medeniyeti ve Batıcılık konusunda, Batı'nın bilim ve tekniğinden yararlanmak, bu konuda fikir ortaya koyan herkesin ortak düşüncesidir. Çünkü; Batı bu konuda ortaya koymuş olduğu başarılar ile adeta bu düşüncüyü bir zorunluluk haline getirmiştir. Fakat sadece bilim ve tekniğin alınmasının pratikte pek mümkün olmadığı da aşîkardır. Yani Batı'dan bilim ve teknik konusunda yararlanırken kültürel anlamda da bir etkilenme olmaması beklenemez. Bu durumun farkında olan Karakoç, bilim ve teknik anlamında Batılılaşmayı, bu konuda sürekli Batı'dan yardım almak, bilim teknik konusunda Batı'ya mahkûm olmak anlamında değil başlangıçta bir usul ve yöntem öğrenmek anlamında ele almaktadır. Yani en başta Batı'dan alınan yöntem ve teknik ile daha da güçlenmek ve elde edilen tekniğin geliştirilmesi suretiyle Batı'dan daha ileri bir konuma gelmek. Bir bakıma Rönesans öncesi Batı medeniyetinin İslam medeniyetinden yararlanması gibi şimdi de İslam medeniyetinin Batı medeniyetinden yararlanmasını kastediyor Karakoç. Tabi ki daha güçlü olmayı herkes düşünmektedir. Fakat mesele Batı'nın kültürünü de alarak güçlü olmak değil kendi kültürümüz ve Batı'dan alacağımız teknik ile güçlenmek. Dolayısıyla burada en baştan bir bakış açısı ve amaç belirlemek önemlidir ve bu amacı bir eğitim felsefesi olarak eğitim sistemine entegre etmek önemlidir. Yani Batılılaşma konusunda soru şudur: Batılılaşmak ama nasıl Batılılaşmak? Karakoç'un bu soruya verecek olduğu cevap çok açıktır; “Batıya karşı Batılılaşmak” hatta bunu Japonya örneği ile destekler ve Japonya'nın bu felsefeyi iyi uyguladığını ifade eder. Ona göre Japonya Batı'dan bilim ve tekniği bir numune olarak almış üzerine kendi karakterini yansıtarak geliştirmiş bunu yaparken de kendi kültüründen olabildiğince az taviz vermiştir. Bundan dolayı Karakoç için özellikle Türkiye'nin Batılılaşma konusunda ki bakış açısı Japonya gibi olmalıdır. Yani maddi olarak gelişmek için bir zorunluluk olarak Batı'nın tekniğinden yararlanmak, manevi olarak gelişmek için ise bir zorunluluk olarak kendi kültürünü korumak. Toplamları uzun vadede maddi yapılar değil manevi yapılar ayakta tutmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Karakoç, a.g.e., 2019c, ss. 82-85

Sonuç olarak; Karakoç'un fikirleri dikkate alındığında anlaşılan en net durumlardan biri, onun Batı Medeniyetine olan tedirgin bakışı ve İslam medeniyetinin tekrar yükselmesine olan inancıdır. Batıyla uzlaşma adına farkında olarak veya olmayarak İslam'dan taviz verilmesinin İslam medeniyetine büyük bir zarar vereceğini düşünmektedir. Karakoç, Batı medeniyetinin sacayaklarının Hristiyanlık, bilim ve teknoloji olduğu üzerinde durur. Bilim ve teknikten yararlanılabileceğini fakat İslam'ı bunlara uydurmak değil bunları İslam'a uydurmak önemlidir.¹⁹⁸ Batı'da yönetim şekli olarak kabul edilen demokrasinin benzeri uygulamalar zaten ilk dört halife döneminde İslam medeniyetinde uygulanmıştır. Bu İslam'a ters bir durum değildir. Yine bilim yapmak konusunda İslam medeniyetinde sayısız örnek ve akıllı kullanarak doğayı keşfetmek ile ilgili Kuran-ı Kerim de birçok ayet bulunmaktadır. Bunların ilk defa Batı medeniyeti ile birlikte ortaya çıktığını düşünmek de doğru değildir. Batıyı övmek adına İslam medeniyet tarihinde ortaya konan edebiyat ve sanat eserlerini, bilimsel gelişmeleri göz ardı etmek Batı medeniyetini yüceltmekten önce İslam medeniyetinin tarihi birikimine haksızlık yapmaktır. Dolayısıyla Karakoç, Batı medeniyeti konusunda içinde bulunduğumuz dönemde Batı'nın maddi yükselişinin büyümesine kapılıp Batı'nın her şeyini kabul etme anlayışına şiddetle karşı çıkar. Karakoç, İslam medeniyetinin yükselişi konusunda Osmanlı devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan fikri akımlardan biri olan İslamcılarla benzer bir konumda durur. Batıcılık konusunda ise daha önce de ifade edildiği üzere, Batının tekniğini alıp kültürünü almayalım anlayışına yakındır fakat Batı'nın tekniğinin kültüründen tamamen ayrılmasının mümkün olmadığını bildiğinden konuya hep tereddütle bakmıştır. Fakat ortada Batının teknik üstünlüğü ve İslam medeniyetinin bu konuda Batı'dan çok gerilerde olması gibi bir gerçeklik olduğundan tercih edeceği başka bir seçenek de yok gibi görünmektedir.

¹⁹⁸ Karakoç, a.g.e., 2012, ss. 194-195

Sonuç ve Öneriler

Karakoç, Doğu ve Batı düşünce ekollerini bilen, İslam düşüncesinin bugünü, dünü ve yarını hakkında değerlendirmeler yapan gerek edebi yönü gerek ise fikişsel yönü ile ön plana çıkan çok yönlü bir şair ve düşünürdür. Fikirlerinin hemen hepsini “diriliş” ismini verdiği sistematik bir düşünce yapısı içerisinde açıklamakta ve anlamlandırmaktadır. Diriliş, edebiyattan sanata, politikadan ekonomiye, medeniyetten kültüre kadar birçok alanı kapsayan fikirler bütünüdür.

Karakoç’un din ve topluma dair görüşleri incelendiğinde; İslam toplumu ve medeniyetinin bir atılıma ihtiyacı olduğu, Müslümanların son iki yüzyılda Batı’nın ilerlemesine ayak uyduramadığı ve materyalizme verilen önemin metafiziğe verilmediğine yönelik bir dizi değerlendirme karşımıza çıkmaktadır. Karakoç’un değerlendirmelerinde zaman zaman bir İslam dini savunuculuğu zaman zaman da İslam’a gerekli özeni göstermeyen İslam toplumu eleştiriciliği göze çarpmaktadır.

Karakoç, toplum ve din konusunda yorum yaparken din ve toplum olgusunu tarafsız bir şekilde ele almaktan ziyade daha çok İslam dini ve İslam toplumuna yönelik değerlendirmeleri ön plana çıkarmıştır. Hatta din konusuna dışarıdan bakarak dini toptancı bir yaklaşımla ele alanları eleştirmiş, her dinin kendi dinamikleri çerçevesinde anlaşılabilceği üzerinde durmuştur. Karakoç’un düşünsel eserleri incelendiğinde duyguları ve fikirleri arasında denge oluşturmaya çalışan bir profil karşımıza çıkmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki Karakoç bir fikir adamı olmanın yanında ortaya koyduğu fikirlerin aynı zamanda sıkı bir destekçisidir. Hem durum tespiti yapmakta hem de tespitlerini aksiyona dönüştürme amacındadır. Her ne kadar istediği başarıyı sağlayamasa da kurmuş olduğu siyasi partiler bunun bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

Karakoç’un en büyük ideallerinden birisi Müslüman toplumların birleşmesi ve birlikte hareket etmesidir. Bu noktada Osmanlının son dönemlerinde gündeme gelmiş olan İslamcılık fikrine yakın durmaktadır. O günden bugüne şartların çok değiştiği göz önüne alındığında toprak bütünlüğü anlamında olmasa da kültürel ve politik bütünlük anlamında Müslüman toplumların daha fazla iş birliği içerisinde olması gerektiğine

odaklanır ve bunu tüm İslam toplumlarının katkı vereceği bir İslam medeniyetinin dirilişi için önemli görür. Ona göre Müslümanlar ayrı ayrı ırklar değil tek millettir. Müslümanların birlikte hareket etmesinin sosyal ve siyasi zemini hazırlanmalıdır. Bu konuda Diriliş dergisinde yazdığı yazıda şunları ifade etmiştir; “bin yıllık ömrüm olsa, ömrüm boyunca konuşmam ve yazmam nasibimde varsa, hep Müslümanların birleşmesinden, bir araya gelip şuurlu birliklerini oluşturmalarından bahsederim. Çünkü: bundan daha büyük bir dava bilmiyorum. Tüm faaliyetlerim İslam’ın bir savunmasıdır”¹⁹⁹.

Karakoç’un amaçlarından biri de dünyanın en köklü medeniyeti olarak kabul ettiği İslam medeniyetinin tekrar merkezi hale gelmesi ve hayatın her alanında ölçüt olarak kabul edilmesidir. Karakoç’a göre eğer çağa yön verecek bir medeniyet oluşturulmak isteniyorsa bunun temel ilkeleri İslam tarafından belirlenmelidir. Aksi takdirde adına İslam medeniyeti veya İslam toplumu denen bir yapı kurulamaz, kurulsa bile uzun süre devam eden bir toplumsal düzen sağlanamaz. Temel ilkeleri İslam ile örtüşen, bilim ve teknolojinin bu medeniyet içerisinde yeniden tanımlandığı bir düzen kurulmalıdır. Diğer medeniyetlerden yararlanılabilir fakat ilkeler noktasında İslam dini temel alınmalıdır. Çünkü İslam medeniyeti budanmış bir şekilde varlığını devam ettiremez.²⁰⁰ Bu noktada, Batı medeniyeti ile olan ilişkilere vurgu yapan Karakoç’a göre Batı medeniyetinin bilim ve tekniğinden en başta bir numune almak anlamında yararlanılabilir. Fakat bu, Batı’nın tekniğini tamamen transfer etmek anlamına gelmemelidir. Çünkü günümüzde bilim ve tekniği kültürden arındırmak zordur. Hiç üretim yapmadan Batı’nın ürettiği her tekniği almak Batı’nın kültürel olarak da etkisi altına girmek demektir. Bu durum ise toplumsal olarak, Müslüman kimliğinden uzaklaşmayı beraberinde getirir. Dolayısıyla bir zorunluluk olarak Batı, bilim de örnek alınmalı ve bu örneklik de sınırlı çerçevede olmalıdır. Bir numune olarak elde edilen bu örnekliğin sonrasında ise İslam medeniyetinden taviz vermeden çağın gerektirdiği

¹⁹⁹ Sezai Karakoç, “Birliğin Gücü”, **Diriliş Dergisi**, 30. yıl, 7. cilt, 79. sayı, 1990, s. 1
Sezai Karakoç’un Diriliş Dergisinde yazdığı tüm yazıların orijinal sayfalı fotoğraflarına ve pdf formatına; <http://katalog.idp.org.tr/> adresinden ulaşılabilir.

²⁰⁰ Karakoç, **a.g.e.**, 2018d, s. 88

bilim ve tekniği üretmek de Müslümanlara, Karakoç'un tabiriyle "diriliş nesli"ne düşen bir görevdir.

Karakoç, içinde bulunduğu dönemi ve çağı sorgulamakta, çağın dinamikleri ve İslam'ın ilkelerini analiz ederek, Müslümanların bu gününü ortaya koyup, gelecekte nasıl bir toplum ve medeniyet olunması gerektiği üzerine de fikirler ortaya koymaktadır. Gelecek fikrini geçmiş tecrübelerle birlikte ele alan Karakoç'a göre günümüz bir putlaştırma çağıdır. İçinde bulunduğumuz dönemde, eski dönemlerde olduğu gibi güneş, yıldız, ay, taş, ağaç gibi nesnelerden ziyade tanrıyı, peygamberi, ideolojileri, rejimleri putlaştırma başlamıştır.²⁰¹ Dolayısıyla yapılacak olan ilk işlerden biri bu putlaştırma olgusunu fark etmek ve bunu topluma fark ettirmektir. Eğer bu yapılabilirse İslam toplumunun tekrar önemli bir medeniyet olmasının önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Karakoç'un özellikle üzerinde durduğu, Tanrının ve peygamberin putlaştırılması aslında Batı medeniyetine bir gönderme olmakla birlikte İslam toplumuna da bir mesaj içermekte, İslam toplumunun içinde bulunduğu durumun sebeplerinden biri olarak bu putlaştırma hadisesi ortaya konmaktadır. Yani Allah'a ve Hz. Muhammed'e inanmak fakat ortaya konulan İslami ilkelerden uzaklaşmak ya da nasıl bir İslam yaşanmak isteniyorsa ona göre yorum yapmak. Yaratıcının insanı yönlendirmesi değil insanın kendi yaşamına göre bir yaratıcı portresi ortaya koyup buna inanması, aynı put ve insan ilişkisinde olduğu gibi. Dolayısıyla Müslümanların her anlamda dünya sahnesinde daha fazla görünür olması için öncelikle İslam ile çelişen bu putlaştırma zihniyetinden kurtulması gerekmektedir.

Son söz olarak söylemek gerekirse; Karakoç'un kendi dünya görüşü çerçevesinde ortaya koymuş olduğu fikirler pek çok kez farklı kelimelerle ve cümlelerle dile getirilmiştir. Karakoç'un bu fikirleri diriliş şemsiyesi altında toplayarak kültürden eğitime, siyasetten ekonomiye kadar pek çok sosyal alt sistem çerçevesinde ele alıp değerlendirmesi ve bunları eyleme dökmek için çaba sarf etmesi konuyu sadece teorik anlamda değil pratik anlamda da önemli hale getirmektedir. Karakoç'un savunduğu fikirlerin günümüz siyasetindeki yeri ve önemi konusu, Karakoç üzerine çalışma yapacak diğer araştırmacılara bir tavsiye olarak söylenebilir.

²⁰¹ Karakoç, a.g.e., 2019d, ss. 54-55-56

Çünkü; Karakoç'un kendi siyasi eylemi çok başarılı olmasa da fikirleri son yıllarda daha fazla ön plana çıkmakta, siyasi söylemlerde ve eylemlerde kendini göstermektedir. Böylece Karakoç'un fikirlerinin uygulanabilirliği konusunda da önemli veriler elde edilmiş olacaktır.

Kaynakça

Sezai Karakoç'a Ait Kaynaklar

- KARAKOÇ**, Sezai; **İslam**, 19. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2018a
- KARAKOÇ**, Sezai; **Çağ ve İlham III Yazgı Seçşi**, 7. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019a
- KARAKOÇ**, Sezai; **Diriliş Neslinin Amentüsü**, 84. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019b
- KARAKOÇ**, Sezai; **Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III**, 5. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2016c
- KARAKOÇ**, Sezai; **Çağ ve İlham I Metafizik Gerilim Şartı**, 11. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019f
- KARAKOÇ**, Sezai; **Sütun Günlük Yazılar II**, 7. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2011
- KARAKOÇ**, Sezai; **Çağ ve İlham II Sevgi Devrimi**, 9. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2017b
- KARAKOÇ**, Sezai; **Ruhun Dirilişi**, 18. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019d
- KARAKOÇ**, Sezai; **İnsanlığın Dirilişi**, 28. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019c
- KARAKOÇ**, Sezai; **Diriliş Muştusu**, 15. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2018b
- KARAKOÇ**, Sezai; **İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü**, 17. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019g
- KARAKOÇ**, Sezai; **Düşünceler I**, 7. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2017c
- KARAKOÇ**, Sezai; **Çıkış Yolu II Medeniyetimizin Dirilişi**, 4. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2012
- KARAKOÇ**, Sezai; **Çıkış Yolu III Kutlu Millet Gerçeği**, 4. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2013
- KARAKOÇ**, Sezai; **Yitik Cennet**, 44. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019e
- KARAKOÇ**, Sezai; **Düşünceler II**, 6. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2018c
- KARAKOÇ**, Sezai; “Birliğin Gücü”, **Diriliş Dergisi**, 30. yıl, 7. Cilt, 79. Sayı, 1990, s.1
- KARAKOÇ**, Sezai; “Hatıralar”, **Diriliş Dergisi**, 29. yıl, 7. cilt, 3. sayı, 1988, s. 11
- KARAKOÇ**, Sezai; **Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I**, 6. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2018d

KARAKOÇ, Sezai; **Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II**, Diriliş Yayınları 5. Baskı, İstanbul, 2015

KARAKOÇ, Sezai; **Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I**, Diriliş Yayınları 5. Baskı, İstanbul, 2016a

KARAKOÇ, Sezai; **Makamda**, Diriliş Yayınları 7. Baskı, İstanbul, 2016b

KARAKOÇ, Sezai; **Gündönümü**, Diriliş Yayınları 11. Baskı, İstanbul, 2017a

Diğer Kaynaklar

AYDIN, Kemal; **Max Weber Eşitsizlik ve Sosyal Tabakalaşma**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497027> (23.03.2020)

AKTÜRK, Şener; **Braudel'den Elias'a ve Huntington'a Medeniyet Kavramının Kullanımları**, <http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk%20-%20Medeniyet%20Nedir%20Braudelden%20Eliasa%20ve%20Huntingtona%20Medeniyetin%20Tanimi.pdf>, (22.09.2020)

AKYÜZ, Niyazi & İhsan Çapcıoğlu; “Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, ss. 71-108

AKYÜZ, Niyazi & İhsan Çapcıoğlu, “Din ve Toplum İlişkileri”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, ss. 43-47

ARON, Raymond; **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, çev. Korkmaz Alemdar, 4. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000

BASELEL, Yusuf; **Yahudilikte Ahiret İnancı**, https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-84391-yahudilikte_ahiret_inanci.html (23.03.2021)

BİLGE, Muhittin, **Nurettin Topçu ve Medeniyete Milli Bir Alan Açma Çabası Olarak Anadolu Medeniyet Perspektifi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287343>, (15.06.2020)

BİLGE, Muhittin, **Sezai Karakoç'un Diriliş Düşüncesinde Medeniyet Anlayışı** (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (13. 07.2020)

COSER, Lewis Alfred; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları**, çev. Himmet Hülür & Serhat Toker & İbrahim Mazman, 1. baskı, De Ki Yayınları, Ankara, 2017

DURKHEİM, Emil **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul 2005

DURKHEİM Emile; **İntihar**, çev. Zühre İlkelen, Vizyon Basımevi, İstanbul, 2018

- DOĞAN**, Recai, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, Nev Yayınları, Ankara, 2019
- DÜZGÜN**, Şaban Ali, **Din Birey ve Toplum**, Akçağ yayınları 3. Baskı, Ankara, 2013
- DUYMAZ**, Recep; ‘‘Sezai Karakoç’un Eğitime Bakışı 2: Üniversite’’, **Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı**, Ed. Ali Dursun, Kardeşler Ofset Yayınları, Kayseri, 2015
- DÖNMEZER**, Sulhi; **Toplumbilim**, Yenilenmiş 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1994
- DEMİRCİ**, Mustafa; **Fârâbî’de ‘‘ el-Medîne Kavramı ve Medeniyet İle İlişkisi**, https://www.academia.edu/29800156/F%C3%82R%C3%82B%C3%8E_DE_EL_MED%C3%8ENE_KAVRAMI_VE_MEDEN%C4%B0YET_%C4%B0LE_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0S, (21.09.2020)
- ERTEN**, Hayri; ‘‘Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme’’, **Marife Dergisi**, 1. yıl, 1. cilt, 1. sayı, 2001, ss. 175-191
- EZBERBODUR**, Hüsni & İhsan Çapcıoğlu, ‘‘Sosyolojik Teori ve Din’’ **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, ss. 111-147
- FARABİ**, **El- Medinetü’l Fâzıla**, çev. Nafiz Danışman, 4. basım, MEB Yayınları, Ankara, 2001
- HANİOĞLU**, Şükrü; **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batililasma#1-giris>, (17.11.2019)
- HUNTINGTON**, Samuel Philips; **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, Mehmet Turhan, Okyanus Yayınları, 17. baskı, İstanbul, 2019
- KAPTAN**, Saim; **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Rehber Yayınevi, Ankara, 1973
- KONGAR**, Emre; **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 21. Baskı, İstanbul, 2018
- KARASAR**, Niyazi; **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 26. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014
- KARATAŞ**, Turan; **Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç**, 3. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019
- KARAMAN**, Hayrettin & Ali Bardakoğlu & H. Yunus Apaydın, **İlmihal I- İman ve İbadetler**, https://webdosya.diyanet.gov.tr/DiyanetAnasayfa/UserFiles/DiniBilgiler/ilmihal_cilt_1.pdf (11.03.2021)

KOÇAK, Ahmet; **Sezai Karakoç'un Fikri Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/338293>, (09.11.2019)

KAPLAN, Yusuf; “Bütün Zamanların Çocuğu ve Medeniyet Fikriyatının Öncüsü Düşünür: Sezai Karakoç”, **Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Sempozyumu**, Ed. Saadettin Acar & Vahdettin Işık, 2. Baskı, Ak Basım, İstanbul, 2011, ss. 211-234

KESKİN, İbrahim & Adem Palabıyık, **Muhafazakarlıktan Medeniyete: Cemil Meriç**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/991627>, (12.10.2020)

KUTLUER, İlhan; **Medeniyet**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medeniyet>, (22.09.2020)

MERİÇ, Cemil; Umrandan Uygarlığa, İletişim Yayınları, 21. baskı, İstanbul, 2014

MERKİT, Nuriye; **Sigmund Freud'da Uygarlığın Temel Dinamikleri ve Birey Üzerindeki Etkisi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804084>, (22.09.2020)

ÖZ, Şaban; **Marksist Tarih Felsefesine Giriş**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213195> (16.03.2020)

SAĞLIK, Coşkun; **Emil Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyoloji**, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213195>) (22.03.2020)

SERT, İsmail; “Yıldırım Aydınlığında Bir Ağaç Olarak Şair”, **Hece Dergisi-Sezai Karakoç ve Bir Uygarlık Tasarımı Olarak Diriliş Özel Sayısı/73**, özel sayı: 5, 3. Baskı, 2018, ss. 13-18

SEYDİ, Süleyman, **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>, (11.05.2020)

SINMAZ, Kadriye, **İslam Dünyasında İnsani Durum**, https://insamer.com/tr/islam-dunyasinda-insani-durum_2542.html, (11.05.2020)

ŞAHİN, İskender; **Kuran'ı Kerim'de Diriliş**, <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12065/333415.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (22.03.2021)

ŞUĞUR, Serap, “Sosyolojik Yöntemde Klasik Dönem Tartışmaları”, **Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Ed. Nadir Şuğur, 1. baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2009, ss. 32-56

TAŞ, Kemaleddin; “Sosyolojik Din Tanımları”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, ss. 37- 42

TÜMER, Günay, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, 2. baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1993

TÜMER, Günay; **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, (12.03.2020)

TÜMER, Günay; **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/atalar-kultu>, (17.11.2019)

TOPLAMACIOĞLU, Mehmet; **Bazı İslam Bilginlerinin Toplum Görüşleri**, http://isamveri.org/pdfdrg/D00001/1964_C12/1964_C12_TAPLAMACIOGLUM.pdf (14.03.2020)

YANIK, Musa; **Hristiyan Eskatolojisindeki Diriliş İnancının Din Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1170034> (21.03.2021)

YAZICIOĞLU, Sait; **Medeniyet Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler**, http://ww3.ticaret.edu.tr/bgur/files/2013/05/saityaz%C4%B1c%C4%B1o%C4%9Flu_ders_notu.pdf, (21.09.2020)

YILDIRIM, Ali, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 10. baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, (04.03.2020)

<http://yucedirilis.org.tr/parti-programi/>, (05.04.2020)

<http://yucedirilis.org.tr/parti-programi/>, (18.05.2020)

<http://yucedirilis.org.tr/parti-programi/>, (13.05.2020)

<https://www.milligazete.com.tr/haber/1008814/sezai-karakoc-tan-din-ve-devlet-konusunda-carpici-tesbitler>, (24.04.2021)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472>, (10.04.2020)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime, (20.04.2021)

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/184/177-ayet-tefsiri>, (05.05.2020)

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/gunumuz-turkiye-sinde-dusunce-akimlari-uzerine-11119112>, (1.06.2020)

<https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=192&mc=1&sc=161>, (22.03.2021)

<https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=192&mc=1&sc=161>, (22.03.2021)

<https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1098&mc=5&sc=1094> (21.02.2021)

<https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1598&mc=2&sc=1585> (21.03.2021)

<https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1574&mc=2&sc=1560> (22.03.2021)

<https://incil.info/kitap/mar/12> (23.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Z%C3%BCmer-suresi/4126/68-ayet-tefsiri>
(24.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/R%C3%BBm-suresi/3464/55-58-ayet-tefsiri>
(24.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Abese-suresi/5775/17-23-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%BC'min%C3%BAn-suresi/2772/99-101-ayet-tefsiri> (24.03.2021)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/37/30-ayet-tefsiri>, (06.05.2020)

